

Nikke Kinnunen

Julkisuusteorian tunneongelmaa käsittämässä

Habermasilainen ymmärrys julkisuudesta ja affektitutkimuksen haaste

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2019

TIIVISTELMÄ

Kinnunen, Nikke: Julkisuusteorian tunneongelmaa käsittämässä
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Journalistiikka ja viestintä
Maaliskuu 2019

Osallistun tutkielmallani keskusteluun, jota suomalaisessa joukkoviestintä- ja mediatutkimuksessa on viime vuosina käyty Jürgen Habermasin ajatteluun nojautuvan julkisuusteorian rajoitteista – sen niin sanotusta tunneongelmasta. Tavoitteeni on hahmotella, millä tavoin julkisuuden problematiikka olisi mahdollista käsitteellistää nykyistä hienovaraisemmin ottamalla huomioon affektin näkökulma. Tutkailen työssä polkuja, joita edeten tuleva tutkimus voisi lähestyä affektia ja julkisuutta paitsi samanaikaisesti myös hedelmällisesti osana samaa problematiikkaa. Kohdistan huomioni habermasilaisen julkisuusteorian ominaispiirteisiin, ja puntaroin sen yhteensopivuutta eritoten sellaisen affektikäsitteen kanssa, joka katsoo affektin rakentuvan subjektin ja objektin kohdatessa.

Tarkastelen tutkielmassani laajasti habermasilaista julkisuuskäsitettä sekä kahta erilaista affektin määritelmää. Keskityn habermasilaiseen julkisuusteoriaan sen suomalaisessa joukkoviestintä- ja mediatutkimuksessa keskeisen aseman sekä Habermasin deliberaatiolle eli asioiden järkevälle yhteiselle punnitsemiselle antaman painoarvon vuoksi. Affekti toimii työssäni ikään kuin luotaimena julkisuuden problematiikkaan. Tuon affektin yhteydessä keskusteluun erityisesti sellaiset käsitteellistykset, jotka lähestyvät sitä sosiaalisesti rakentuneena.

Julkisuutta ja affektia koskevan tutkimuskirjallisuuden lisäksi hyödynnän muun muassa hollantilaisen kulttuuriteoreetikon Mieke Balin matkustavan käsitteen ajatusta. Sen pohjalta käsitteiden – tässä tapauksessa julkisuuden – taivallukset ajassa, paikassa tai tieteen kenttien halki muuttavat niiden luonnetta ja herkistävät niiden kykyä tunnustella ja kuvata jatkuvassa muutoksessa olevan maailman ilmiöitä.

Tutkielmani päätteeksi hahmottelen suuntaviivoja habermasilaisen julkisuuskäsitteen määrittelemiseksi tavalla, joka ottaa tämänhetkistä paremmin huomioon affektin ja julkisuuden yhteen kietoutumiset. Avaan myös polunpäitä tästä lähtökohdasta ponnistavalle empiiriselle tutkimukselle.

Avainsanat: affekti, Ahmed, deliberaatio, emotio, Habermas, julkisuus, käsite, tunne, Wetherell

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	1
1.1. KÄSITE TUTKIMUKSEN TYÖKALUNA.....	4
1.2. TUTKIELMAN YDINPROBLEMATIIKKA.....	7
1.3. TYÖN RAKENNE	9
2. TUTKIMUKSEN TEORETTISET JALANSIJAT	12
2.1. TUTKIELMAN KESKUSTELUAVARUUDEN RAKENTUMINEN	12
2.2. JULKISUUSTUTKIMUKSEN KENTÄLLÄ	15
2.3. AFFEKTITUTKIMUKSEN SUUNTAVIIVOJA	20
2.4. TUTKIMUSONGELMA JA -KYSYMYKSET	25
3. JULKISUUS HABERMASILAISITTAIN	29
3.1. JULKINEN JA YKSITYINEN HISTORIAALLISINA ILMIÖINÄ	30
3.2. JULKISUUS TEORETISOINNIN KOHTEENA.....	35
3.3. PORVARILLISEN JULKISUUSIDEAN NORMATIIVISUUS	40
3.4. PORVARILLISEN JULKISUUSIDEA(ALI)N KRITIIKKI	45
4. HABERMASIN JULKISUUSTEORIAN MUOKKAUTUMINEN	52
4.1. KOMMUNIKATIIVINEN TOIMINTA JULKISUUDEN TUOTTAJANA.....	52
4.2. AGONISTINEN JA ESTEETTINEN HABERMAS-KRITIIKKI	58
4.3. OMA TULKINTA JULKISUUDESTA	62
4.4. AFFEKTIN KIPUPISTE HABERMASILAISESSA JULKISUUSTEORIASSA	64
5. AFFEKTIA KÄSITTEELLISTÄMÄSSÄ	67
5.1. EI-SOSIAALINEN AFFEKTI	69
5.2. SOSIAALINEN AFFEKTI.....	74
6. JULKISUUS JA AFFEKTI.....	81
6.1. JULKISUUDEN JA AFFEKTIN YHTEENKIETOUTUMISET	83
6.2. YHTEEN TUOMISESTA UUSIIN AVAUKSIIN	89
7. LOPUKSI.....	92
7.1. KONKREETTISIA JATKOTUTKIMUKSEN SUUNTIA	92
7.2. TYÖN ITSEARVIOINTI	94
LÄHDELUETTELO.....	97

1. Johdanto

Mielenkiinto tämän tutkielman aihetta kohtaan heräsi jo keväällä 2012 pääsykoekirjaa, Risto Kuneliuksen (1997) *Viestinnän vallassa* -teosta pöntätessä. En osannut vielä tuolloin jäsentää kiinnostukseni kohdetta yhtä pitkälle kuin käsillä olevassa työssä. Kuitenkin jo pääsykokeisiin lukiessa minua askarruttivat kysymykset siitä, millä tavoin ihmisten käsitys yhteisestä todellisuudesta ja itseä koskevasta asioista tai päätöksistä rakentuu, ja miten sitä rakennetaan. Ajattelun aihetta Kuneliuksen kirjassa antoi esimerkiksi joukkoviestinnän ja journalismin rooleja yhteiskunnan julkisen päiväjärjestyksen luomisessa ja ylläpitämisessä tarkasteleva agenda setting -teoria.

Median kyky määritellä, mitkä asiat milloinkin nousevat puheenaiheiksi, on mielestäni kiinnostava ja kysymyksiä herättävä. Päiväjärjestyksen luomisen ohella minua on kiinnostanut myös se, millä tavoin journalistiset tekstit kutsuvat lukijoita keskustelemaan. Alustava ajatus pro gradu -tutkielmasta syntyi kandidaatintutkielman pohdintaluvun jatkotutkimusta käsitteleviä rivejä kirjoittaessani. Alemman korkeakoulututkintoni lopputyö käsitteli sitä, millä tavoin politiikasta kirjoitetaan vaalien alla ja uusintavatko tekstit joitakin ideologioita. Puutteistaan huolimatta kandidaatin tutkielmani johdatti minut julkisuuden problematiikan äärelle. Graduni piti ensin olla empiirinen katsaus verkkouutisten ja uutiskommenttien suhteesta. Tarkemmin ottaen halusin tutkia, millaisia puhetapoja journalistiset tekstit kommenttikenttiinsä kutsuvat. Ensimmäisessä graduseminaari-istunnossa keväällä 2016 ajatuksia kertoillessani joku nosti esille affektin käsitteen, jonka arvelin kannaltani hyödylliseksi. Olinhan kiinnostunut erityisesti tunteiden ilmenemisestä verkkokommenteissa sekä siitä, määrittääkö jutun sisältö tai tekstissä tehdyt sanavalinnat tekstin aiheuttamia tuntemuksia.

Lukemistyön edetessä aloin ymmärtää, millaiseen teoreettiseen suohon olin tietämättäni harhaillut. Alkuperäinen ajatus empiirisestä tutkimuksesta alkoi väistyä sitä mukaa, kun kirjapinot kasvoivat kasvamistaan, enkä silti kokenut päässeeni riittävän syvälle teorian syövereihin voidakseni ymmärtää, millä tavoin valitsemaani aihetta olisi mahdollista ja mielekästä tutkia empiirisesti. Teoriakenttää samoillessani tulin samalla kehittäneeksi itselleni tutkimusongelman, vaikka en sitä vielä tuossa vaiheessa osannut tarkasti muotoillakaan.

Työni yllä leijuu kysymys demokratian toteutumisesta. Seurattuani vuonna 2016 Ison-Britannian EU-eroon johtanutta vaalikampanjaa, samana vuonna huipentunutta Donald Trumpin nousua Valkoiseen taloon ja kotimaan pakolaiskeskustelua jäin pohtimaan tunteiden ja demokraattisen politiikan suhdetta. Koetan tämän työn avulla laajentaa omaa ymmärrystäni siitä, miten kansanvallan tulisi toimia tilanteessa, jossa vedotaan, vastoin habermasilaisen julkisuusteorian normeja ja ideaaleja, kansalaisten järjen ohella usein myös tunteisiin, joissakin tapauksissa jopa ensisijaisesti. Työni ei etsi saatikka esitä lopullista vastausta, vaan kyse on ennemmin yrityksestä käsittää ja käsitteellistää mediatutkimuksen tulokulmasta hienovaraisemmin suuntaa, johon läntisissä demokratioissa näytetään olevan kulkemassa.

Ihmis- ja yhteiskuntatieteissä on ollut käynnissä 1990-luvulta alkaen tutkimuskohteiden ja -kysymysten sekä lähestymistapojen muutos, jonka seurauksena tunteet, kokemuksellisuus ja aistimellisuus ovat nousseet eri tieteenaloilla yhä näkyvämmiin kiinnostuksen kohteiksi. Tätä kehitystä on kutsuttu terapeuttiseksi käänteeksi, affektiiviseksi käänteeksi tai tunnekäänteeksi. Vastaava käänne on tapahtunut myös akatemian ulkopuolella: esimerkiksi mediatutkijat ovat kiinnostuneet tunteista osin juuri siksi, että heidän tarkastelunsa kohde – media – on muuttunut yhä julkilausutummin tunnepitoiseksi. (Koivunen 2008, 5–7.)

Osana affektin käsittelyä kysymykset ihmisruumiin, kehon, roolista ja asemasta nykyaikaisissa yhteiskunnissa ovat niin ikään nousseet keskeisiksi. Myös sosiologian kestoaiheita, esimerkiksi luokkaa, tarkastellaan nykyisin affektin luotaimen avulla. (Wetherell 2015, 140.)

Affektin ja emootioiden merkitys on pantu merkille myös politiikan kentällä. Tanskalainen journalismintutkija Karin Wahl-Jorgensen (2013) huomauttaa, että poliittinen osallistuminen on paljolti impulssien ohjaamaa, mutta näitä impulsseja ei ole otettu huomioon klassisessa liberaalissa demokrateoriassa. Wahl-Jorgensen katsoo, että rationaalisuuden sijaan kansalaisia ohjaavat intohimot ja emootiot samaan aikaan kun emotionaalisen ilmaisun hillitseminen on ollut läntisissä yhteiskunnissa keskeistä. Hän huomauttaakin, että poliittisen viestinnän tutkimuksessa tulisi ottaa paremmin huomioon emootioiden ja affektien rooli. (Emt., 2–19.) Todettakoon jo tässä, että esimerkiksi Habermas (2004, 309–311) panee kyllä merkille äänestäjien impulsiivisen käytöksen. Hänelle impulssien varassa tehdyt äänestyspäätökset ovat kuitenkin ongelma ja viestivät äänestäjien apaattisuudesta ja poliittisesta välinpitämättömyydestä.

Seuraan tutkielmassani Wahl-Jorgensenin viittoilemaa polkua. Lähestyn kysymystä 2010-luvun lopun julkisuudesta suuntaamalla huomion siihen, miten julkisuustutkimuksen

keskeisempiin lukeutuva habermasilainen julkisuusteoria kykenisi ottamaan paremmin huomioon affektin. Olen toisin sanoen kiinnostunut siitä, onko affektille ja affektiivisuudelle kenties jossain muodossa tilaa sellaisenkin julkisuuden käsittämistavan yhteydessä, joka suhtautuu affektiivisuuteen julkilausutun epäileväisesti tai joka katsoo julkisen apaattisuuden johtuvan affektiivisuudesta. Kiinnostukseni kohdistuu myös siihen, millaisena tutkimuskohteena ja tutkimuksen esineenä julkisuuden ja affektin erilaiset – usein hyvinkin epäsuorat – yhdistelmät tuottavat julkisuuden.

Kuten monella muullakin alalla myös demokraattista politiikkaa koskevan tutkimuksen piirissä ollaan affektiivisen käänteen siivittämänä siirtymässä tunteiden laajamittaisempaan tarkasteluun (Wahl-Jorgensen 2013, 3). Lisäksi intohimoon ja arvoihin perustuvaa poliittista teoriaa on parin viime vuosikymmenen kuluessa hahmoteltu paikkaamaan liberaalin ja deliberatiivisen demokratiakäsityksen jättämiä aukkoja (ks. Mouffe 2000). Kaiken kaikkiaan affektin ja emotion voi sanoa olevan murtautumassa osaksi poliittisen julkisuuden valtavirtaistakin tarkastelua.

Myös oma työni haluaa edistää julkisuuden ja affektin tarkastelua yhteydessä toisiinsa. Pyrkimykseni on kuitenkin välttää ongelma, joka on nähdäkseni toistaiseksi varsin yleinen. Nimittäin silloinkin, kun affekti ja julkisuus otetaan samalla kertaa huomioon, näistä kahdesta toisen tarkastelu jää usein sivuseikaksi. Lisäksi affektin ja julkisuuden yhteistarkasteluissa affekti tavataan määritellä melko konservatiivisesti ja toisaalta julkisuus kapeakatseisesti. Affektiin tarkemmin perehtyneet kirjoittajat saattavat julkisuutta tarkastellessaan ottaa huomioon vain saksalaissosiologin ja keskeisen julkisuusteoreetikon Jürgen Habermasin (1962/2004) *Julkisuuden rakennemuutos – Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta* -teoksen (ks. esim. Mazzarella 2009). Vastaavasti tarkastellessaan affektia suhteessa julkisuuteen julkisuus- ja demokratiateoriaan paneutunut kirjoittaja voi pitää ensin mainittua itsestään selvästi biologisena ja sisäsyntyisenä, hallitsemattomana voimana (ks. esim. Dahlberg 2005). Julkisuuden ja affektin toisiinsa yhdistävässä käsittelyssä vaihtoehdot näyttävät siis olevan dikotomisesti joko–tai eli jompikumpi näistä kahdesta on ongelmattomasti alisteinen toiselle.

Keskityn tässä työssä Habermasiin kiinnittyvään julkisuusteoriaan (ks. esim. Habermas 1984, 1987, 1996, 2004), mutta pyrin tekemään sen tavalla, joka sisällyttää affektin tarkasteluun aiempaa laajemmin ja dynaamisemmin – ja samalla itse asiassa haastaen habermasilaisen julkisuusajattelun ymmärrystä affektista. Tavoitteeni tutkielmassa onkin hahmotella, millä tavalla julkisuusteoria kykenisi ottamaan huomioon affektin roolin myös jonakin muuna kuin

sisäisenä intensiteettinä, jollaisena sitä on käsitelty paitsi habermasilaisessa julkisuusteoriassa myös osassa 2000-luvun alun affektitutkimusta.

Koska tarkastelen julkisuutta ja affektia työssäni ensisijaisesti käsitteelliseltä kannalta, ennen varsinaisen tutkimustehtävän muotoilemista ja siihen tarttumista on syytä silmätä, mistä käsitteissä ja käsitteellistämisessä oikeastaan on kysymys.

1.1. Käsite tutkimuksen työkaluna

Tutkimuksessa käsitteet ovat yksinkertaistaen ilmaistuna ajattelun välineitä – analyttisiä työkaluja, joiden avulla maailmasta on mahdollista ymmärtää jotain sellaista, mitä pelkät aistihavainnot eivät riitä selittämään. Käsitteiden luonnetta vuosikymmeniä sitten pohtinutta yhdysvaltalais sosiologia Herbert Blumeria seuraten käsitteet ovat tapa käsittää maailmaa, ja niillä on jokin itsensä ulkopuolella oleva viittauskohde, joka käsitetään. (Blumer 1969, 155–157.) Kyse on siitä, että käsitteiden avulla jokin ilmiö tai tapahtuma voidaan rajata tutkimuksellisen huomion kohteeksi (emt.; Ridell & Väliaho 2006)¹.

Käsitteitä pohdittaessa on tarpeen miettiä, mikä on niiden suhde todellisuuteen. Tätä suhdetta kutsutaan viittaussuhteeksi eli referenssiksi. Referenssi puolestaan jakautuu ekstensioon ja intensioon, käsitteen ulos- ja sisäänpäin suuntautumiseen. Käsitteen ekstensio pitää sisällään kaikki ne empiirisesti olemassa olevat objektit, jotka täyttävät käsitteeltä vaaditut ominaisuudet. Intensiota taas ovat esimerkiksi käsitteen "välttämättömät tai riittävät ominaisuudet". (Ridell & Väliaho 2006, 13.) Jos valitaan vaikkapa sellainen käsite kuin taide, sen ekstension piirissä ovat kaikki ne esineet ja toimet, jotka täyttävät taiteen määritelmät. Intension piirissä taas ovat itse määritelmät, jotka taiteelle on annettu. Blumerin (1969) todetessa, että käsite on tapa käsittää ja sillä on sisältö, joka käsitetään, hän tarkoitti nähdäkseni intensiota ja ekstensiota, käsitystavan ollessa intensio ja sisällön ekstensio. Blumerin näkemyksen mukaan käsitettä ei tule irrottaa reaali maailmasta. Hänestä käsite, joka

¹ Yhden lähestymistavan käsitteiden tutkimiseen avaa niin sanottu käsiteanalyysi. Kyseessä on erityisesti hoitotieteen piirissä vakiintunut tutkimusote (Puusa 2008, 36), jolla pyritään muotoilemaan tutkimuksessa käytettävät käsitteet mahdollisimman tarkasti ja näin yhdenmukaistamaan niiden käyttöä (emt., 38). Ihmistieteissä vastaavat pyrkimykset ovat poikineet käsitteiden määrittelylle omistettuja 'avainsanastoja'. Esimerkiksi brittiläisen kulttuuritutkijan Raymond Williamsin (1976) *Keywords* -teos listaa toistasataa käsitettä aakkosittain alkaen käsitteestä 'Aesthetics' ja päättyen käsitteeseen 'Work'. Williamsin työtä pyrkii päivittämään Tony Bennettin ja kumppaneiden teos *New Keywords* (Bennett, Grossberg & Morris 2005), joka tarttuu 2000-luvun yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksessa yleisesti käytettyihin käsitteisiin.

on erotettu sen olemassaolon oikeuttavasta aktuaalisesta kokemuksesta, asiasta tai ilmiöstä, muuttuu lähes varmasti epämääräiseksi ja metafyyksiseksi. (Emt., 169.)

Käsitteiden käyttö vaatii alkajaisiksi käsitteen luomisen, siis käsitteistämisen (vrt. Ridell & Väliaho 2006, 13). Käsitteistettäessä jokin olento, ilmiö tai asia abstraktoidaan ja muodostetaan sille tällä tavoin käsite. Käsitteestä tulee tämän seurauksena kuin yhteistä omaisuutta, joka voi olla myös itsessään tarkastelun kohteena, ja jota muutkin kuin käsitteen luoja voivat tarkastella. Blumer (1969, 157–158) käyttää tästä esimerkkinä ranskalaisen mikrobiologin Louis Pasteurin häviävän pienen² käsitettä. Ennen Pasteurin tekemää käsitteistämistä bakteerien ja muiden mikroskooppisten eliöiden aiheuttamia tauteja ei osattu tehokkaasti torjua, sillä näitä eliöitä ei käsitetty taudin aiheuttajiksi.

Kun käsite on kerran luotu, sen avulla voidaan koettaa ymmärtää sellaisiakin ongelmia, jotka eivät olleet alkuperäisen käsitteistämisen takana. Tätä olemassa olevien käsitteiden käyttöä kutsutaan käsitteellistämiseksi (vrt. Ridell & Väliaho 2006, 12). Käsitteellistäminen rajaa jonkin ongelman tarkasteluun ja on tämän vuoksi tieteellisen tutkimuksen toiminnallinen ydin (emt.).

Blumerin reaali maailman ja käsitteiden yhteyttä korostava käsitys käsitteestä tulee vahvasti haastetuksi ranskalaisfilosofi Gilles Deleuzen ja tämän maanmiehen psykoanalyytikko Félix Guattarin ajatuksissa, joiden mukaan jokainen käsite perustuu ”ongelmaan tai ongelmiin, joita ilman sillä ei olisi mieltä” (Deleuze & Guattari 1993, 27). Tässä määritelmässä käsitteellä ei ole ekstensiota, vaan se on jotakin ajattelulle sisäistä. Sitä vastoin käsite määrittyy sen pohjalta, miten käsitteen rajalliset sisäiset osat suhteutuvat kokonaisuutena toisiin käsitteisiin. Näin ymmärrettynä käsite määrittyy merkityksiä yhteen kokoavaksi rykelmäksi tai kimpuksi, jonka osat yhteen kokoontuessaan muodostavat kulloinkin puheena olevan käsitteen (ks. Ridell & Väliaho 2006, 14). Nähdäkseni esimerkiksi *keho* voi kuulua osaksi affektin käsitettä. *Keho* voi toimia samaan aikaan lukuisien muidenkin käsitteiden osasena, mutta tietynlainen affektin käsite vaatii kehon läsnäolon. Yhteen liittyessään käsitteen osat rakentavat alueen, joka määrittää käsitteen sisäistä yhtenäisyyttä ja toisaalta takaa käsitteen jatkuvuuden. Käsitteillä ei kuitenkaan ole yksinoikeutta omiin osiinsa. Näin ollen käsitteet liittyvät toisiinsa ja muodostavat ulkoisia verkostoja. Kuten Ridell ja Väliaho (2006, 14–15) Deleuzea ja Guattaria tulkitsevat, käsitteen sisäisten osasten tiiviys ja niiden suhde toisiin käsitteisiin tekevät

² Blumer käyttää englanniksi käsitettä *infinitely small*. Alkuperäinen ranskankielinen käsite on *infiniment petit*.

käsitteestä todellisen suhteessa ongelmaan, jota sen avulla on alkujaan pyritty ymmärtämään ja ratkomaan. Ongelmat, joihin käsitteiden avulla voidaan tarttua, ovat osa empiiristä todellisuutta. (Emt.; ks. myös Deleuze & Guattari 1993, 28–33.)

Hollantilaiselle kulttuuriteoreetikolle ja kirjallisuusteorian emeritaprofessorille Mieke Balille (2002, 4) käsitteet ovat tutkimuksen heuristinen ja metodologinen perusta, jossa vastinparina ei ole käsitteiden teoriatausta eikä liioin niiden historia tai teoreettinen ja filosofinen kasvutarina. Näiden sijaan Bal pitää käsitteen vastinparina tutkittavaa kohdetta. Blumeria muistuttavasti, joskin tähän viittaamatta hän katsoo, että käsitteestä tulee hyödyllinen vasta, kun sen avulla voidaan ymmärtää tutkimuksen kohdetta sen omilla ehdoilla (emt., 8). Kyse on käsitteen ja todellisuuden jännitteisestä vastavuoroisuudesta. Siis siitä, että tarttuessaan johonkin todellisuuden ilmiöön, asiaan tai esineeseen käsitteen tulee ilmentää kohdettaan mahdollisimman hyvin sellaisena kuin se aktuaalisesti ”on”. Tulkitsen Balia (ja Blumeria) niin, että käsittelyn kohde antaa käsitteelle ikään kuin oikeuden tarttua itseensä tehden samalla käsitteestä käyttökelpoisen. Kääntäen voi sanoa, että käsite, joka ei onnistu kuvaamaan todellisuutta, ei toimi oikein. Toisaalta todellisuuden ilmiöt, jotka sellaisenaan pakenevat havainnointikykyämme, eivät saa hahmoa ilman käsitteitä. Ajattelen tämän johtuvan siitä, että käsiteltävät kohteet ovat aina lähtöisin *yhteisesti jakamastamme* todellisuudesta. Koska käsittelyn kohteet ovat meille yhteisiä, tulee käsittelyn keinojenkin olla.

Bal (2002) muotoilee ajatuksen käsitteiden ja todellisuuden vastavuoroisuudesta myös kirjoittaessaan, että käsitteet ovat intersubjektiivisuuden työkaluja, sillä ne mahdollistavat huomion kohdentamisen ja jaetulla kielellä käytävän keskustelun. Ne toimivat jonkin objektin abstrakteina representaatioina. Käsitteitä ei Balin mukaan silti pidä erehtyä pitämään pelkkinä nimilappuina. Tarkasti määriteltyinä käsitteet voivat toimia jopa pienoisteorioina, jotka jäsentävät asiat, esineet, tilat, tilanteet ja käsitystavat erittelyn kohteiksi ’intressejä kohdentavalla’ tavalla. Tällöin käsitteestä tulee se tila tai väli, johon tarkasteltavan objektin ja objektin tarkastelijan suhde asettuu. Tämä onnistuu hedelmällisesti kuitenkin vain, jos käsite asetetaan vastatusten tutkittavan kulttuurisen esineen kanssa. Kunnianhimoiselle tutkimukselle pelkkä käsitteen nimeävä tai kuvaileva käyttö ei toisin sanoen riitä. Kunkin käsitteen kykyä tarttua johonkin asiaan, esineeseen tai ilmiöön on syytä myös seurata jatkuvasti, jotta sen käyttökelpoisuutta voidaan arvioida ja ylläpitää. Tässä on oltava tarkkana, sillä jos käsitteitä käytetään sattumanvaraisina tai itsestään selvinä ja ongelmattomina nimilappuina, ne lavenevat ennen pitkää kuvaamaan niin valtavaa joukkoa erilaisia ilmiöitä, että niiden erottelukyky kadotetaan. (Bal 2002, 22–33.)

Käsitteen liikkumisella eri tutkimuskentillä ja niiden välillä on Balin määrittelyssä suuri merkitys. Jotta yhdellä tieteenalalla luotu käsite olisi käyttökelpoinen jollakin toisella alalla, sen on matkustettava, mutta matkustaessaan käsitteet väistämättä muuttuvat. Tämä johtuu siitä, että kohde, jota käsitteellä pyritään kuvaamaan, ja syy, jonka vuoksi käsitettä käytetään, vaihtuvat. Käsitteen kulkiessa tieteen kentältä toiselle siitä tulee tieteidenvälinen. Käsitteen kutsuminen poikkitieteelliseksi kuvaisi sen jonakin pysyvänä, kahden kentän väliä tuon tuostakin matkustavana esineenä, johon kuljettu matka tai käytetty aika ei olisi vaikuttanut. Monitieteisenä käsite taas voisi jäädä aloilleen, odottamaan, että eri tieteenalat käyttäisivät sitä sellaisenaan³. (Bal 2002, 39.)

Käsitteiden matkojen seuraaminen ei ole mikään pieni ponnistus. Suomessa eri alojen tutkijat ryhtyivät vajaat 15 vuotta sitten urakkaan, jonka tavoitteena oli hahmotella suomalaisen poliittisen kulttuurin keskeisten käsitteiden historiaa. Sosiologian professori Matti Hyvärisen ja kumppaneiden (2003) toimittamaa *Käsitteet liikkeessä* -teosta voisikin kutsua Balia seuraten näiden käsitteiden matkakertomuksiksi. Käsitteiden matkoja tarkastellaan teoksessa käsitehistoriaksi kutsutun menetelmän avulla. Teoksen johdannossa käsitehistorian todetaan olevan kiinnostunut siitä "kuinka käsitteitä on luotu, kuinka niille on annettu erilaisia merkityksiä ja kuinka käsitteiden hallinnasta ja oikeasta käytöstavasta on käyty ja käydään kamppailua" (Hyvärinen et al. 2003, 10). Käsitteen historian tarkastelu onkin erinomainen tapa avata näkökulmia siihen, millaisia eri merkityksiä käsitteet ovat matkoillaan saaneet ja saavat vastakin.

1.2. Tutkielman ydinproblematiikka

Kuten edellä toin esiin, haluan ottaa pro gradu -tutkielmallani osaa julkisuudesta joukkoviestintä- ja mediatutkimuksen kentällä käytävään keskusteluun. Tarkemmin ottaen pyrin saamaan otteen siitä, mikä on affektin paikka tähänastisessa julkisuusteoriassa, miten julkisuusteoriaa voisi herkistää affektin huomioon ottamiselle sekä miten julkisuuden ja affektin käsitteiden vuoropuhelua voisi jatkaa ja syventää. Se, mitä itse tarkoitan yhtäältä julkisuudella ja toisaalta affektilla, kehkeytyy ja tarkentuu työn kuluessa.

³ Olen seurannut suomennoksessa Jussi Pakkasvirran (2003) *Monitiede vai monta tiedettä* -teoksen esimerkkiä, ja kääntänyt sanan *interdisciplinary* muotoon tieteidenvälinen, sanan *transdisciplinary* muotoon poikkitieteellinen ja sanan *multidisciplinary* muotoon monitieteinen.

Taustana työni keskeiselle problematiikalle nostin edellä esiin Wahl-Jorgensenin (2013, 2) ajatuksen siitä, että emootiot ovat tärkeä osa poliittisen arvopohjan muodostumista. Yhdistän huomion Herbert Blumerin (1969) ja Mieke Balin (2002) vaatimukseen liittää käsite reaali maailmaan. Habermasilaisen julkisuusteorian on otettava huomioon affekti ja emootio, mikäli ilmiöt, joihin näillä termeillä viitataan ovat – kuten asia vaikuttaisi olevan – osa julkisuutta ja enenevästi osa myös politiikan julkisuutta. Toisen taustan työlleni muodostaa niin sanottu affektiivinen käänne, joka on avannut tutkimusalalla oven julkisuuden ja affektin tarkastelulle yhteydessä toisiinsa.

Tässä työssä tutkimusasetelmani jäsentyy laajasti ymmärretyn viestintätutkimuksen näkökulmasta sikäli, että kiinnostukseni kohteena on, millä tavalla affektiivisuus olisi mahdollista sisällyttää osaksi demokraattisen julkisen viestinnän normeja. Koetan kuitenkin olla juuttumatta tutkimusalaa takavuosina riivanneisiin nimiongelmiin, joiden kanssa Saara-Maria Pulkkinen (2016) painiskeli omassa pro graduissaan. Pulkkinen tarkasteli tutkielmassaan tiedotusopin pro gradu -tutkielmia vuodelta 2014 kohdentaen huomion siihen, kuinka tiedotusoppi määrittyi alan opinnäytteiden perusteella. Hän käyttää viestintätutkimusta sellaisena yleisenä nimityksenä, jonka alle voidaan lukea muun muassa mediatutkimus tai tamperelainen tiedotusoppi (jota nimikkeenä ei enää ole). Viestintätutkimus on termi, jolla voi kuvata myös omaa työtäni. Nähdäkseni joukkoviestintätutkimus tai tiedotusopillinen tutkimus kiinnittäisi erityishuomiota journalismin ja joukkoviestinnän rooliin. Mediatutkimus puolestaan laventaisi huomion myös ei-journalistiseen mediaan, esimerkiksi elokuviin, mutta asettaisi tästä huolimatta viestimet erityisasemaan. Ottaessani lähtökohdakseni viestintätutkimuksen hyväksyn sen, että julkisuudet ja niiden normit eivät rajoitu koskemaan pelkästään perinteisten joukkotiedotusvälineiden kautta rakentuvaa julkisuutta. Viestintätutkimuksellinen ote sallii minun ottaa huomioon myös esimerkiksi arkisten vuorovaikutustilanteiden julkisuudet ja niiden merkityksen julkisuuksien kokonaisuutta pohdittaessa (vrt. esim. Nieminen 2003, 24–30, Nieminen 2006, 27–42; Habermas 1996, 373–374). Huomautettakoon, että tämä termivalinta koskee käsillä olevaa työtä. Toisin sanoen oma tulokulmani on viestintätutkimuksellinen. Muuta tutkimuskenttää hahmotellessani käytän muotoilua joukkoviestintä- ja mediatutkimus silloin, kun tämä tuntuu luontevalta.

Varsinaisimman huomion kohdistan tutkielmassani Habermasin (2004, 1984, 1987, 1996) hahmottelemaan julkisuusteoriaan sekä kyseisen teorian kritiikkiin mutta myös sen edelleen kehittelyihin. Habermasilainen julkisuusteoria toimii työssäni oleellisena viitepisteenä siksi,

että sen asema on niin merkittävä julkisuudesta viestintätutkimuksen piirissä käytävässä keskustelussa (ks. esim. Crossley & Roberts 2004; Dahlberg 2005, Dahlberg 2007; Fraser 1990, Fraser 2009; McKee 2005; Mouffe; 2000; Negt & Kluge 1972/1993). Samalla Habermasin hahmottelema julkisuusteoria on hedelmällinen lähtökohta tutkielmalleni siihen sisältyvän rationaalisuuden vaateen ja Habermasin deliberaatiolle – siis yhteistä käsittelyä vaativien asioiden järkevälle julkiselle punnitsemiselle – antaman painoarvon vuoksi. Tässä suhteessa hänen työtään on kuitenkin tarkasteltava oman aikansa tuotteena. Tieteessä ja yleisemmin yhteiskunnassa 1900-luvulla vallinnut käsitys emootioista feminiinisinä ja hallitsemattomina (Boehner et al. 2007, 276) värittää myös Habermasin julkisuusteoriaa. Toisaalta esimerkiksi *Julkisuuden rakennemuutos* (Habermas 2004) tai myöhempi *Between Facts and Norms* (Habermas 1992/1996) sisältävät tulkintani mukaan lukuisia tutkielmani kannalta kiinnostavia kohtia, jotka kutsuvat panemaan merkille yllä kuvaillun kaltaisen affektin roolin julkisuuden toiminnassa.

1.3. Työn rakenne

Työni rakentuu siten, että seuraavassa luvussa 2 esittelen julkisuus- ja affektitutkimuksen jäsennyksiä pääosin kotimaisen viestintätutkimuksen kentällä. Ennen syvempää käsitteiden tarkastelua avaan yhtäältä sitä, miten olen koostanut tutkimukseni lähdekirjallisuuden ja toisaalta sitä, miksi olen valinnut hyödyntämäni teokset. Tämän jälkeen luon katsauksen siihen, miten habermasilainen julkisuusteoria on vaikuttanut erityisesti suomalaisessa julkisuustutkimuksessa. Suurpiirteinen tutustumiskierros kyseisen teorian asemaan aiemmassa kotimaisessa viestintätutkimuksessa auttaa lukijaa hahmottamaan, millä tavalla oma työni liittyy habermasilaisesta julkisuusteoriasta käytyyn keskusteluun.

Julkisuustutkimuksen lisäksi tarkastelen luvussa 2 myös affektin käsitteen kehityskulkua ja sen eri määrittelyjen näkymistä nykyisessä tutkimuksessa. Affektikäsitteen erilaisten tulkintojen esittely on työni kannalta oleellista. Tapa määritellä affekti näet vaikuttaa merkittävästi siihen, millaiseen tutkimukseen affektia on ylipäänsä mahdollista käyttää. Luku 2 toimii taustoituksena ja perusteluna työn varsinaisten käsitelukujen 3, 4 ja 5 rajauksille. Luvun lopuksi muotoilen tutkimusongelmani ja -kysymykseni.

Luvun 3 aluksi tarkastelen julkisuutta historiallisena ilmiönä. Seuraan julkisuuden kehitystä antiikista keskiajan kautta uuteen aikaan. Tukeudun tässä yhtäältä Hannah Arendtin (2002)

ja toisaalta Jürgen Habermasin (2004) historiallisiin katsauksiin. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan julkisuutta teoretisoivana käsitteenä. Otan huomioon Arendtin julkisuusteoreettisen ajattelun, mutta tarkasteluni pääpaino on Habermasin porvarillisen julkisuuden pohjalta hahmottelemassa julkisuusidea(ali)ssa. Silmään myös porvarillisen julkisuuden suhdetta sitä muotoilleeseen yhteiskuntaluokkaan ja luokkaetuu. Julkisuuden käsitettä tarkasteltaessa on tärkeää panna merkkeille myös sen vastaparina toimiva yksityisyyden käsite (Weintraub 1997)⁴. Valotan luvussa 3 tätä erottelua ja erityisesti sitä, millä tavalla ero yksityisen ja julkisen välillä on ollut tapana hahmottaa habermasilaisessa julkisuusteoriassa. Yksityinen/julkinen-erottelun käsittely on tärkeää siksikin, että yksityinen on perinteisesti käsitetty habermasilaisessa teoriassa alueeksi, jolle affekti kuuluu. Luvun lopuksi tarkastelen porvarillisen julkisuuden saamaa kritiikkiä.

Luku 4 jatkaa habermasilaisen julkisuusteorian parissa suunnaten huomion sen muokkautumiseen. Luvun aluksi esittelen Habermasin julkisuutta koskevan ajattelun kehitystä sekä sitä, millaiseksi hän käsittää ideaalin julkisen keskustelun, jolla on keskeinen merkitys hänen myöhemmässä ajattelussaan. Valotan myös sitä kritiikkiä, jota Habermasin myöhempää julkisuusajattelua kohtaan on esitetty. Tämän jälkeen kiteytän oman tulkintani siitä, mistä Habermasin myöhempien näkemysten ja hänen teoriansa saaman kritiikin myötä muokkautuneessa habermasilaisessa julkisuudessa on kysymys. Lisäksi muotoilen oman kantani julkisuuden habermasilaisen idea(ali)n kestävästä ja työstämisestä vaativista puolista. Luvun lopuksi tarkastelen, millä tavalla affekti ja emotio ovat läsnä Habermasin julkisuutta koskevassa ajattelussa. Tämä tarkastelu on tarpeellista jo sikäli, että hänen teoriaansa moititaan usein kielteisestä suhtautumisesta tunteisiin (ks. esim. Fraser 1990; Young 2001).

Luvussa 5 otan tarkasteluun kaksi tutkimuskirjallisuudessa toisistaan poikkeavaa tapaa käsitellä affekti. Luvun aluksi silmään näiden kahden käsitystavan kannattajien poleemista kirjoittelua. Jo julkisuusproblematiikan ensisijaisuuden vuoksi affektin käsittelyni kuitenkin jää julkisuuden tarkastelua suppeammaksi. Lisäksi pro gradu -työn laajuus asettaa rajat affektin käsitteen monimuotoisuuden syvälliselle haltuun ottamiselle. Missä julkisuutta voi pitää jossain määrin yhtenäisenä käsitteellisenä kenttänä, siinä affekti rönsyilee eri tieteenalojen sisällä ja niiden välillä kehkeytyen niin mutkikkaaksi käsiteolioksi, että sen

⁴ Muita vastapareja julkisuudelle ovat muun muassa salaisuus, piilossa oleva ja kaupallisuus (ks. esim. Ridell, Kymäläinen & Nyysönen 2009, 17–18).

kokonaisvaltainen hahmottaminen vaatisi oman tutkielmansa⁵. Yksi tapa luonnehtia omaa 'näppituntumaani' julkisuuteen ja affektiin käsitteellisinä olioina on kuvata edellistä rakennelmaksi, joka on mahdollista purkaa osiin ja kasata uudelleen liki samalla tavalla, kun taas jälkimmäinen on kuin pehmeää savea tai muovailuvahaa. Affektiin voi tarttua, sitä voi tunnustella ja puristella, mutta sormiin tarttuessaankin se muuttaa muotoaan ja pakenee viimekätistä määrittelyä.

Affektia valottavassa luvussa tarkastelen sitä yhtäältä sisäsyntyiseksi, tiedostamattomaksi ja keholliseksi käsitettynä, sillä tämä tapa määritellä affekti vastaa nähdäkseni habermasilaisen julkisuusteorian ymmärrystä affektista. Toisaalta valotan sosiaalisissa tilanteissa rakentuvaksi käsitettyä affektia. Tämä käsitystapa on nähdäkseni erityisen hedelmällinen, jos halutaan haastaa habermasilaisen julkisuusteorian taipumus sulkea affektiivisuus julkisuuden ulkopuolelle. Luvussa esiin nostamani määrittelyt kiinnittyvät oleellisesti kysymykseen siitä, miten affektit vaikuttavat *meissä* tai *meihin*, ja mitä eroa tällä päällisin puolin kielelliseltä pikkuseikalta vaikuttavalla sijamuodon valinnalla on.

Luvussa 6 vedän yhteen keskeiset huomioni julkisuuden, julkisen keskustelun, yksityisyyden ja affektien suhteesta ja esitän niistä päätelmiä. Puntaroin, miten affektia ja julkisuutta olisi mielekästä käsitellä yhteydessä toisiinsa sekä mitä tällaisella tarkastelulla on mahdollista saavuttaa. Käsittelen myös affektien julkisia tehtäviä. Päädyn pohtimaan, onko julkisuuden ja affektin erottaminen ylipäättään tarpeellista tai onko se itse asiassa edes mahdollista. Esitän myös arvioita siitä, millainen tutkimuskohde tai tutkimusesine julkisuudesta kehkeytyy, jos lähtökohdaksi otetaan affektin ja julkisuuden yhteen kietoutuminen.

Luvussa 7 puntaroin, millaisia konkreettisia tutkimusasetelmia affektin ja julkisuuden erilaiset käsitteelliset yhdistelmät avaavat. Pysähdyn miettimään myös tutkielmani ongelmia, sokeita kulmia ja parantamisen paikkoja. Pohdin, mitä olisin voinut tehdä toisin tai kenties jättää kokonaan tekemättä.

⁵ Ks. esim. Anna Rantasilan (2013) Japanin kolmoiskatastrofin affektiivista kerronnallistamista Ylen tv-uutisissa tarkastellut pro gradu -tutkielma, jossa Rantasila hahmottelee ansiokkaasti affektitutkimuksen kenttää.

2. Tutkimuksen teoreettiset jalansijat

Tässä luvussa taustoitan sekä julkisuus- että affektitutkimuksen osalta niitä teoriaperinteitä, joihin suomalainen joukkoviestintä- ja mediatutkimus keskeisiltä osiltaan kiinnittyy. Tätä ennen kuitenkin valotan, miten olen rakentanut tutkielmani keskusteluavaruuden.

2.1. Tutkielman keskusteluavaruuden rakentuminen

Tutkielmani julkisuutta tarkastelevan osan keskeiseen lukemistoon kuuluvat Jürgen Habermasin julkisuutta käsittelevät tai sitä sivuavat teokset *Julkisuuden rakennemuutos* (2004), *The Theory of Communicative Action Vol 1* (1981 a/1984) ja *Vol 2* (1981 b/1987) sekä *Between Facts and Norms* (1992/1996)⁶.

Habermasin julkisuushahmotelmaan vaikuttaneen saksalaisfilosofi Hannah Arendtin (1958/2002) *Vita Activa* -teos tarjoaa historiallisen viitepisteen antiikin julkisuuden kehittymiselle kohti porvarillista julkisuutta. Arendtin teos auttaa myös ymmärtämään ja selittämään, millaiselle pohjalle Habermasin ajatukset julkisuudesta ja erityisesti intiimistä yksityisestä rakentuvat. Arendtin teos avaa yleisemminkin intiimiksi ymmärretyn yksityisyyden ja julkisen välisen erottelun taustoja. Habermasin julkisuusteoriaa kritisoinut ja kehittänyt saksalainen filosofi- ja elokuvaohjaajakaksikko Oskar Negt ja Alexander Kluge (1973/1993) puolestaan tuo mukaan ajatuksen lukuisista julkisuuksista sekä kokemuksellisuuden merkityksestä julkisuuden rakentumisessa. Affektiivisen käänteeseen suunnasta Negtin ja Klugen avaama näkökulma on mitä keskeisin. Habermasilaisen julkisuusteorian kritiikissä myös feministisellä julkisuustutkimuksella on oleellinen rooli. Tätä kritiikkiä esitellessäni käytän yhtenä avaintekstinä yhdysvaltalaisen filosofin ja feministin Nancy Fraserin esseetä 'Rethinking the Public Sphere' (vrt. Ruoho 2006, 173). Habermasilaisen julkisuusteorian suhdetta demokratiateoriaan taas tarkastelen Habermasin

⁶ Habermasin julkisuutta tarkastelevasta tuotannosta on suomennettu vain muutamia tekstejä. Niistä keskeisin on vuonna 2004 suomeksi ilmestynyt *Julkisuuden rakennemuutos*. Lisäksi Habermasin kirjoittama sanakirja-artikkeli 'Julkisuus' on ilmestynyt suomeksi jo vuonna 1985. Habermasin vuonna 2006 kirjoittama artikkeli 'Political Communication in Media Society' suomennettiin vuonna 2009. Käytän lähteinäni joko englannin- tai suomenkielisiä käännöksiä Habermasin teoksista. *Julkisuuden rakennemuutos* (2004) on julkaistu englanniksi nimellä *The Structural Transformation of the Public Sphere* [1989] Habermasin teos ilmestyi alun perin saksaksi nimellä *Strukturwandel der Öffentlichkeit* [1962]. *The Theory of Communicative Action Vol. 1* (1984) ja *Vol. 2* (1987) julkaistiin saksaksi nimellä *Theorie des Kommunikativen Handelns, Band 1* [1981a] ja *Band 2* [1981b]. *Between Facts and Norms* (1996) ilmestyi saksaksi nimellä *Faktizität und Geltung* [1992].

tuotantoon syvästi perehtyneen, australialaistuneen uusiseelantilaisen kulttuurintutkijan Lincoln Dahlbergin (2005, 2007), belgialaisen politiikan teoreetikon Chantal Mouffin (2000) sekä yhdysvaltalaisen politiikantutkijoiden Dana Villan (1992) ja Iris Youngin (2000) ajatuksia apuna käyttäen. Nämä neljä tutkijaa ovat kritiikeissään ja kehittelyissään tarttuneet ensisijaisesti Habermasin demokratiateoriaa käsittelevään tuotantoon jättäen niin *The Structural Transformation of the Public Sphere* -teoksen kuin yleensä julkisuuden problematiikan käsittelyn vähemmälle huomiolle.

Hyödyntämäni tutkimuskirjallisuus on valikoitunut siten, että Habermasin tuotantoon perehtyessäni lukuvalinnat ovat olleet systemaattisia ja laaja-alaisia. Muu kirjallisuus on tarttunut mukaan sen perusteella, mikä summittain kerätystä laajasta kirja- ja artikkeliaineistosta on vaikuttanut teorian ymmärtämisen kannalta relevantilta. Ajoittain tiedonhankinta muistutti tiheästä metsästä alati löytämilläni poluilla kulkemista siinä toivossa, että ne johdattaisivat minut perille. Olen muodostanut lukemistoa tekemällä artikkelitietokannoista hakuja termeillä *public sphere* ja *julkisuus*, tutkimalla lukemieni artikkelien lähdeluetteloja sekä seuraamalla saamiani lukusuosituksia. Käyttämistäni tiedonhakumetodeista lähdeluetteloiden läpikäyminen ja lukusuositukset toimivat hyvin. Hakukoneiden käyttö sitä vastoin osoittautui varsin epävarmaksi tavaksi hankkia uutta tietoa.

Hakusanoilla *public sphere* ja *julkisuus* löytyy valtava määrä tieteellisiä artikkeleita, joista minun tuli kyetä tunnistamaan tutkielman kannalta hyödylliset ja sivuuttaa tarpeettomat. Usein tämän eron huomasi kuitenkin vasta artikkelin lukemisen jälkeen. Digitalisoitumisen myötä saatavissa olevien tutkimuslähteiden määrä on räjähtänyt, mikä vaikeuttaa tutkielman kannalta hyödyllisen tiedon löytämistä omin päin. Hankaluutta lisäsi se, että työni kaltaiset, aiempaan tutkimukseen perustuvat käsitteellis-teoreettiset pro gradu -tutkielmat ovat harvinaisia. Tässä taas on taustalla osin se, että aiemmat metodologiaopinnot valmistivat pääosin empiiristen tutkimusten tekemiseen eli oppia ja mallia ei voinut hakea niistä. Myös oppiaineemme aiemmat pro gradu -tutkielmat ovat tutkimusotteeltaan korostetun empiirisiä (Pulkkinen 2016, 71). Graduseminaariin sisältynyt tiedonhankinnan opetuskin käsitti kaikessa hyödyllisyydessään vain yhden tapaamiskerran. Lisäksi kirjaston hakukoneen vaihtuminen etsintöjeni aikana aiheutti harmaita hiuksia vanhaan järjestelmään tottuneelle. Jo näistä syistä lukusuositukset ovat olleet verrattomaksi avuksi. Hakukoneiden eduksi on tosin mainittava, että ne ovat tehokas tapa saada tietoa käsiinsä silloin, kun tietää ennalta mitä etsiä. Selatuista lähdeluetteloista ja lukusuosituksista kasaamani lukulistan artikkeleiden hankkiminen on ollut hakukoneiden ansiosta vaivatonta.

Erityisesti affektitutkimuksen keskusteluavaruuden rakentamisessa lukusuositukset toimivat porttina tunnetutkimukseen. Affektiivisen käänteen viriämisen jälkeen tutkimuksessa on eriytynyt kaksi toisistaan poikkeavaa mutta toistensa kanssa keskustelemaa lähestymistapaa (vrt. Wetherell 2012). Jo muutaman minulle suositellun artikkelin lähdeluetteloita selaamalla olikin mahdollista rakentaa käsitys siitä, ketkä tutkijat ja mitkä tekstit ovat yhteiskuntatieteellisen affektitutkimuksen kentällä keskustelun ytimessä. Huomautettakoon kuitenkin se puute, että vaikka en ole tietoisesti väistänyt empiirisesti suuntautuneita tekstejä, niitä esiintyy lukemistossani vähän. Tämä on paljolti työni käsitteellis-teoreettisen luonteen seurausta. Lisäksi niin julkisuutta kuin affektiakin on teoretisoitu väsymättä, ja yksin tämän kirjallisuuden tarkastelu riittäisi venyttämään pro gradu -tutkielman väitöskirjamittoihin. Koska tavoitteeni on kuitenkin luonnostella myös konkreettisia jatkotutkimusaiheita, lukemistooni kuuluu joitakin empiriaan kallistuvia tekstejä.

Tuoretta empiiristä julkisuustutkimusta silmään journalismintutkija Pertti Vehkalahden (2017) väitöskirjan *Pohjoisen ydinmylly – Julkinen keskustelu Fennovoiman ydinvoimasta 2007–2013* kautta. Viimeaikaisen kotimaisen affektitutkimuksen saralta taas tarkastelen feministisen mediatutkimuksen tapaa tutkia mediatekstien affektiivisuutta. Huomioni kohteena ovat Kaarina Nikusen ja Mari Maasillan (2018) sekä Susanna Paasosen (2014a, 2014b) tutkimukset. Sivuan mainittuja tutkimuksia tutkimuskenttiä hahmotellessani, ja palaan niihin työn lopussa luonnostellessani mahdollisia aiheita tulevalle tutkimukselle. Julkisuus- ja affektiteoriaa käsittelevissä luvuissa kyseiset tutkimukset kuitenkin tulevat mainituiksi vain satunnaisesti, sillä niiden keskiössä ei ole julkisuuden ja/tai affektin teoretisoiminen.

Seuraavassa alaluvussa tarjoan tiiviin katsauksen siihen, millä tavalla tämän tutkielman kannalta oleellisia julkisuutta koskevia teorioita ja käsitteitä on ollut tapana käyttää alan tutkimuksessa. Tarkastelen pääosin kotimaisen tutkimuksen kenttää, mutta nostan esiin myös kansainvälisen julkisuustutkimuksen tapoja lähestyä habermasilaista julkisuusteoriaa. Kansainvälinen tarkastelu rajoittuu sekä kielitaidollisista että työekonomisista syistä englanninkieliseen tutkimukseen. Aiemman tutkimuksen esittely auttaa minua joka tapauksessa kytkemään tutkielmani paremmin osaksi teoriasta käytyä keskustelua. Habermasin lisäksi julkisuutta koskevassa tutkimuksessa on hyödynnetty myös esimerkiksi ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun ja kanadalaissyntyisen Yhdysvalloissa vaikuttaneen sosiologin Erving Goffmanin ajatuksia. En kuitenkaan syvenny tässä tutkielmassa Bourdieun

tai Goffmanin julkisuutta koskeviin ajatuksiin – näin jo siksi, että Habermasin asema erityisesti joukkoviestintätutkimuksen piirissä on selvästi näitä kahta keskeisempi.

Julkisuusteorian kentän hahmottelun jälkeen tarkastelen omassa alaluvussaan, miten affekti on ymmärretty mediatutkimuksessa. Kohdennan huomioni erityisesti kotimaisen tutkimuksen tapoihin käsittää affekti silmäten myös sitä, millaisiin historiallisiin taustoihin esittelemäni määritelmät juontuvat. Historiallinen katsaus puolestaan perustuu vahvemmin ulkomaiseen kuin kotimaiseen tutkimukseen. Affektitutkimuksen osalta voi huomata, että yksi tapa rakentaa sitä koskeva taustoitus olisi ollut esitellä vain ne aiemmat tutkimusasetelmat, jotka vastaavat omaani. Tällöin en kuitenkaan olisi pystynyt toteuttamaan sitä tutkimustehtävää, jonka tässä työssä itselleni asetan.

Teoriataustoituksen lisäksi kaksi seuraavaa alalukua toimivat perusteluina tutkimusongelmalleni ja -kysymyksilleni, jotka muotoilen luvun lopuksi.

2.2. Julkisuustutkimuksen kentällä

Jürgen Habermasista 2000-luvun alussa väitellyt viestintätutkija Hannu Nieminen (2003, 18) katsoo, että ennen 2000-lukua julkisuuden tutkiminen länsimaissa keskittyi pitkälti siihen, millaisia erilaisia ilmenemismuotoja kansalliset julkisuudet ovat saaneet. Sittenmin tutkijat ovat hänestä pyrkineet vastaamaan kysymyksiin muun muassa globaalista julkisuudesta sekä internetin välittämästä julkisuudesta. Tarkastelen tässä alaluvussa erityisesti kansallisen julkisuuden ilmenemismuotoja koskevaa tutkimusta, sillä habermasilainen julkisuuskäsitys näkee julkisuuden usein kansallisvaltion alueelle rajoittuvaksi⁷.

Kansallista julkisuutta ja sen ilmenemistä tavataan Niemisen (2003) mukaan käsitellä tutkimuksessa kahdella tavalla: normatiivis-ideaalisesti ja deskriptiivis-empiirisesti. Näistä edellinen pyrkii vastaamaan kysymykseen siitä, millä tavoin julkisuus toimisi ihanteellisessa muodossaan. Jälkimmäinen taas kuvaa julkisuutta sellaisena kuin se toteutuessaan näyttäytyy; toisin sanoen tutkimus ei pyri ottamaan kantaa julkisuuden ihanteelliseen muotoon. (Emt., 19–20.) Nieminen kuitenkin huomauttaa, että niin normatiivisessa kuin kuvailevassa lähestymistavassa on omat ongelmansa. Hänen oma ehdotuksensa on tarkastella julkisuutta realistiseksi kutsutun julkisuuskäsityksen avulla. Tällöin tarkastelu "yhtäältä

⁷ Julkisuuden suhdetta kansallisvaltioihin on myös kritisoitu jyrkästi (vrt. Fraser 2009, 76–99).

ankkuroi normatiivisen perustansa tähän päivään – ⁸ ja toisaalta tunnustaa julkisuuden luonteen erilaisten yhteiskunnallisten intressien kamppailujen kohteena ja areenana". (Emt., 22.)

Habermasia mukaillen Nieminen (2006) tutki *Kansa seisoi loitompana* -teoksessaan kansallisten julkisuusinstituutioiden kehittymistä Suomen suuriruhtinaskunnassa vuosina 1809–1917. Hän lähti oletuksesta, että julkisuuden laitostumisissa 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa havaittavat rakenteet voidaan jäljittää näiden laitostumien syntyaikoihin. Tästä lähdettäessä myös suomalainen julkisuusajattelu voitaisiin juontaa noin 200 vuotta sitten alkaneeseen kansallisten instituutioiden kehitykseen. Hieman Niemistä kaukaisempaan julkisuushistoriaan tähyävä Veikko Pietilä (2008) taas katsoo, että suomalaisen julkisuusajattelun juuria löytyy jo Ruotsin vallan aikaisten valistusajattelijoiden Petter Forsskålin (1732–1763), Anders Chydeniuksen (1729–1803) ja myöhemmin A. I. Arwidssonin (1791–1858) ja J. V. Snellmanin (1806–1881) kirjoituksista. Näiden liberaalien "arkkivaarien" sananvapausajatuksat ja -kirjoitukset vastaavat Pietilän mukaan virtauksia, jotka johtivat julkisuuden kehittymiseen myös muualla Euroopassa. (Emt., 55–72.)

Kansallisen julkisuuden sangen pitkästä historiasta huolimatta varsinaisen, teoreettisestikin orientoituneen julkisuustutkimuksen juuret eivät ulotu kovin syvälle tšekäläisen akatemian maaperään. Julkisuuden tutkiminen alkoi saada Suomessa laajemmin huomiota vasta 1980-luvun puolivälissä. Esimerkiksi runsaat kolmekymmentä vuotta sitten valmistunut Juha Koiviston ja Esa Väliwerrosen (1987) yhteinen tiedotusopin pro gradu -tutkielma tarkasteli Jürgen Habermasin [1962] ja Oskar Negtin ja Alexander Klugen [1972] julkisuusteorioita. Koivisto ja Väliwerrosen kirjoittavat tutkielmansa johdannossa, "ettei julkisuustutkimuksella ole ollut sanottavaa vaikutusta tiedotusopilliseen keskusteluun. Julkisuusteoria on ollut suomalaisessa keskustelussa ikään kuin ulkomaalainen vieras, johon on suhtauduttu kohteliaasti mutta pidättyvästi." (Emt., 6–7.) Julkisuustutkimus oli kuitenkin alkanut kiinnostaa suomalaisia tutkijoita jo kyseisen gradun kirjoittamisen aikaan. Koivisto ja Väliwerrosen mainitsevat sosiaalipolitiikan emeritusprofessorin Risto Eräsaaren [1984] ja sosiologian professorin Matti Hyvärisen [1985] julkisuuden problematiikkaa sivuavat

⁸ Merkitseen suoriin lainauksiin tehdyt tekstinsisäiset poistot vastaisuudessa Kielitoimiston suosittamalla kahdella ajatusviivalla – –.

tutkimukset⁹ sekä *Sosiologia-lehden* (1/1985) että *Tiedotustutkimuksen* (3/1985) julkisuus-teemanumerot (emt., 7).

Mainitussa *Sosiologia-lehden* 1/1985 -erikoisnumerossa ilmenee Niemisen (2003) tyypittelyä seuraten sekä normatiivis-ideaalista että deskriptiivis-empiiristä tarkastelua. Artikkelit käsittelevät muun muassa kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvaa muutosta demokratiasta mediakratiaan (K. Pietilä 1985), tiedotusjulkisuutta "tapahtumien" tuotannon alueena ja näyttämönä (Falk 1985) sekä julkisuutta suhteessa hegemoniaan (Blom 1985).

Tiedotustutkimus-lehden teemanumerossa 3/1985 tarkastelu on niin ikään sekä normatiivis-idealistista että deskriptiivis-empiiristä. Lehdessä julkaistiin Habermasin (1964/1985) sanakirja-artikkeli¹⁰ 'Julkisuus' Esa Väliwerrosen suomentamana sekä Väliwerrosen (1985) Habermasin porvarillisen julkisuuden teoriaa avaava artikkeli. Numeron muut artikkelit pohtivat julkisuuden rajoja (Partanen 1985), esittävät oman tulkintansa tästä "tiedotusoppineiden ja toimittajien ammatti-ideologian" kulmakivestä (Palonen 1985) tai tarkastelevat parlamentaarisen politiikan ja julkisuuden suhdetta (Pekonen 1985). Lehestä voi huomata myös, että suomalainen joukkoviestintätutkimus on julkisuutta käsiteltäessä tukeutunut Habermasiin varhaisista vaiheistaan lähtien joko hänen tuotantonsa pohjalta tai sen edelleen kehittelyn kautta, kuten Juha Koiviston (1985) katsaus Oskar Negtin ja Alexander Klugen [1972] teokseen *Öffentlichkeit und Erfahrung* osoittaa.

Tuoreemmista esimerkeistä käy *Media & viestintä* -lehden Politiikka mediayhteiskunnassa 2/2012 teemanumero, jonka pääkirjoituksessa Salli Hakala, Juha Herkman ja Anu Kantola (2012, 2) kirjoittavat julkisuuden olevan "demokraattisen politiikan tärkeä piirre", ja numerossa käsitellään "suomalaisen poliittisen julkisuuden muutoksia" (emt., 3). Poliitikkojen toimien suhdetta julkisuuteen lähestytään numerossa muun muassa ranskalaisen sosiologin Pierre Bourdieun teorioihin nojaavaa mediapääoman käsitettä hyödyntäen (Reunanen 2012). Mediapääoman avulla poliitikot kykenevät toimimaan tehokkaammin median kentillä ja siten

⁹ Risto Eräsaari käsitteli tutkimuksessaan sosiaalivaltiota ja sosiaalipolitiikan itseymmärrystä, Matti Hyvärinen puolestaan tutki uusia yhteiskunnallisia liikkeitä (Koivisto & Väliwerrosen 1987, 7).

¹⁰ Alkuaan Habermasin teksti esiintyi sanakirja-artikkelina *Fischer Lexicon Saat und Politic* -teoksessa [Habermas 1964]. Teksti julkaistiin myöhemmin myös *Kultur und Kritik* -teoksessa [Habermas 1973]. Se on ilmestynyt suomeksi *Tiedotustutkimus*-lehden numerossa 3/1985 sekä teoksessa *Julkisot, yleisöt ja media* (Pietilä & julkisuuspiiri 2010). Väliwerrosen (1985, 22) suomennoksensa alaviitteessä tekemästä huomautuksesta käy ilmi, että Habermasin käyttämien käsitteiden *publizität* ja *öffentlichkeit* erot eivät olleet vakiintuneet suomen kielessä vielä 1980-luvun puolivälissä. Erottelun puuttuminen saattaa osaltaan selittää, että *Sosiologia-lehdessä* 1/1985 julkisuudesta puhutaan yhtäällä epätarkasti tai että käsite toisaalla samastetaan sellaisenaan julkaisutoimintaa harjoittavaan joukkotiedotukseen.

vaikuttamaan äänestäjiin. Näin hahmotettuna julkisuus ei siis näyttäydy vain kansan tahtoa ylöspäin välittävänä rakenteena, vaan vaikutus kulkee molempiin suuntiin.

Lehtikatsauksen perusteella vahvistuu myös Koiviston ja Välliverrosen (1987, 136) jo pro gradu -tutkielmassaan tekemä huomio julkisuuskäsitteen umpiomaaisuudesta. Kirjoittajat palaavat tähän huomioon myöhemmin julkaistussa artikkelissaan 'The Resurgence of the Critical Theories of Public Sphere' (Koivisto & Välliverronen 1996). Heidän mukaansa julkisuuden käsite tulee tarkastelluksi usein irrallaan, suhteuttamatta sitä muihin teorioihin tai käsitteisiin, kuten hegemoniaan. Koivisto ja Välliverronen itse katsovat, että julkisuus on käsitteenä hyödyllisempi, mikäli sitä tarkasteltaisiin suhteessa esimerkiksi hegemonian tai sukupuolen (gender) käsitteeseen. (Emt., 30–31.)

Habermasin teoriaa onkin arvosteltu paljon juuri sukupuolen problematiikan sivuuttamisesta. Naisten asema julkisella areenalla ja heidän roolinsa julkisuuden tuottamisessa kiinnosti suomalaisen feministisen mediatutkimuksen uranuurtajaa Irma-Kaarina Halosta (1988) samoihin aikoihin, kun Koiviston ja Välliverrosen pro gradu -tutkielma ilmestyi. Halonen pohti sukupuolta ja julkisuutta muussakin tuotannossaan, esimerkiksi vuonna 1999 julkaistussa väitöskirjassaan, joka käsitteli journalismin sukupuolittumista. Halosen tavoin muutkin tälläiset feministiset mediatutkijat ovat pohtineet sitä, millä tavoin sukupuoli selittää julkisuuteen pääsyä, ja mitkä asiat on ollut tapana sulkea julkisuustutkimuksessa yksityisen alueelle. Esimerkiksi Kaarina Nikunen (2003) ja Iris Ruoho (2006) ovat porvarillista julkisuutta kritisoidessaan huomauttaneet, että joidenkin ongelmien – esimerkiksi perheväkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön – määrittely yksityisasiaksi on ollut omiaan vahvistamaan ja ylläpitämään porvarilliseen julkisuuteen sisäänrakentuneita patriarkaalisia rakenteita.

Kiinnostus yksityisyyden problematiikkaan saattaa osaltaan selittää Suomessakin viime vuosina lisääntyntä mielenkiintoa Hannah Arendtin julkisuusteoretisointia kohtaan. Tosin esimerkiksi Kaarina Nikunen (2003, 83) huomauttaa Arendtin (2002) julkisuuden ideaalin perustuvan antiikin Kreikkaan, jossa alistetuilla ryhmillä ei ollut mahdollisuutta osallistua julkisuuteen. Nikunen (emt.) jatkaa, että vaikka Arendtin ideaalijulkisuuden ulossulkevat piirteet eivät tee teoriaa kelpottomaksi, teoriaperinne ei välttämättä tarjoa riittäviä mahdollisuuksia julkisuudessa esiintyvien valtasuhteiden erittelyyn¹¹. Arendtin luonnostelema

¹¹ Julkisia poliittisia performansseja väitöskirjassaan tarkastellut politiikantutkija Tiina Rättilä (2012) puolestaan huomauttaa, että vaikka Arendtin tapa ymmärtää julkisuuden rakentuminen toisten näkemisen ja nähtävänä olemisen varaan avaa tärkeitä näkökulmia, tämä ei usko poliittisen

poliittisen julkisuuden malli on nähdäkseni joka tapauksessa käyttökelpoinen yksityisen ja julkisen rajaa eriteltäessä. Lisäksi Arendtin julkisuutta koskevissa pohdintoissa tilallisuudella on Habermasin julkisuusajattelua keskeisempi merkitys.

Arendt (2002) katsoo, että julkisuus on yhtäältä aktuaalinen, nähtävänä ja kuultavana olemisen tila, jossa ihmiset voivat toisensa havaita. Tässä julkisessa tilassa muille näkyminen ja muiden havaitseminen muodostavat yhteisen todellisuuden. (Emt., 56.) Julkisten tilojen problematiikkaa pohtinut mediatutkija Seija Ridell (2004, 4) huomauttaa, että vaikka tilan metaforat ovat julkisuustutkimuksessa yleisiä, tila otetaan julkisuutta tarkasteltaessa harvoin vakavasti. Ridell katsoo, että tilan problematiikan sivuuttaminen pitää sisällään oletuksen tilan neutraaliudesta – ajatuksen, että median rakentamat tilat olisivat ulkoisia kehyksiä, joiden sisällä keskustelua käydään ilman, että ne itsessään vaikuttaisivat keskustelun kulkuun (emt., 6.) Ridell ja kumppanit ovat lähestyneet julkisen tilan ja tilan julkisuuden kysymyksiä myös tieteidenvälisesti. *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa* -kokoomateoksessa (Ridell, Kymäläinen & Nyysönen 2009) julkinen tila tutkittavana alueena hahmotetaan fyysisenä kaupunkitilana, mediatilana ja virtuaalitilana, jotka yhdessä muodostavat elämismailman julkisia, enenevästi toisiinsa kytkeytyviä areenoita. Toisaalta julkisuuden ymmärtäminen tilaksi on Ridellin (2004, 7) mielestä epäsuorasti taustalla myös Habermasin ajatuksessa julkisuudesta alueena, joka välittää kansalaisten tahtoa päättäjien suuntaan.

Demokraattisen julkisen viestinnän kriteereitä pohdittaessa huomiota on suunnattu myös viestinnän osapuoliin. Kansalaisten ja julkisuuden suhdetta tarkastelevat tutkijat ovat olleet kiinnostuneita muun muassa siitä, ketkä julkisuudessa käytävään keskusteluun osallistuvat ja millä tavalla osallistuminen toteutuu. On kysytty esimerkiksi, milloin ihmiset muodostavat puhuttelun kohteena olevien joukon, *yleisön*, ja milloin he taas ottavat pohdiskellen osaa keskusteluun ja muodostavat niin tehdessään *julkison*? Esimerkiksi Pertti Vehkalahti (2017) tutki väitöskirjassaan sitä, miten julkinen debatti Fennovoiman ydinvoimalahankkeesta rakentui kolmen suomalaisen sanomalehden sivuilla. Tutkimuksessa huomio kiinnittyi muun muassa siihen, miten yhtäältä ydinvoimaa puolustaneet ja toisaalta ydinvoimaa vastustaneet

osallistumisen olevan laajasti mahdollista massayhteiskunnissa (emt., 80, alaviite 60). Rättiläkin (emt.) moittii Arendtia elitismistä ja ohjaa lukijan tutustumaan kriittistä teoriaa ja sukupuolta pohtineen politiikan tutkijan ja filosofin Seyla Benhabibin [1992] Arendt-kritiikkiin. Nikunen (2003, 83) siteeraa Benhabibin [1998] toteamusta siitä, että Arendtin nykylukijoita saattaa häiritä se, miten hän Benhabibin tulkinnan mukaan suhtautuu antiikin Kreikan alistettujen ryhmien emansipaatioon.

tahot toivat omat kantansa esiin julkisuudessa, ja miten julkinen keskustelu heidän välillään rakentui.

Veikko Pietilä ja Seija Ridell (2010) ovat tarttuneet yleisöön ja julkisoon liittyviin käsitteellisiin pulmakohtiin, alkaen aina suomen kielen hankaluudesta erottaa analyttisesti toisistaan ihmisten toimintamuodot tai -roolit suhteessa mediaan. Kielellinen hankaluus sai Pietilän ja Ridellin (1998/2010)¹² ylimalkaan alun perin ehdottamaan sanaa *julkiso* julkisesti toimivan ja keskustelevalle ihmisjoukon käsitteellistämiseksi. Jo pelkkä julkison käsitteen ehdottaminen ja sitä seurannut keskustelu – joka tulee Pietilän osalta osin esitellyksi hänen kirjoituksiaan ja suomennoksiaan postuumisti yksiin kansiin kokoavassa *Julkisot, yleisöt ja media* -teoksessa (Pietilä & julkisuuspiiri 2010) – ovat vaikuttaneet osaltaan suomalaiseen julkisuustutkimukseen¹³.

Julkisuuden käsitteleminen edustuksellisen politiikan näkökulmasta on habermasilaisessa julkisuusteoriassa sen sijaan harvinaisempaa jo siksi, että Habermas pitää julkisuutta kansalaisyhteiskunnan alueella kuuluvana ilmiönä, joka on hänen mukaansa tarpeen erottaa politiikan järjestelmästä. Hän toteaa, että politiikan toimiessa oikein julkisessa järjestyksessä muodostetut mielipiteet ja politiikan laitostuneet käytännöt takaavat oikeiden päätösten syntyminen ja hallinnon legitimitetin (Habermas 1996, 298–299).

2.3. Affektitutkimuksen suuntaviivoja

Mediatutkija Anu Koivunen (2008) hahmotteli *Tiedotustutkimus*-lehden 30-vuotisjuhlanumerossa suomalaisen mediatutkimuksen affektiivista käännettä tai pikemminkin kyseisen käänteen viivästymistä suomalaisessa mediatutkimuksessa. Runsaat kymmenen vuotta sitten silloinen suomalainen tutkimuskenttä näyttäytyi Koivuselle (emt. 8) seuraavanlaisena:

Mediakokemuksen ruumiillisuus ja affektiivisuus on näkyvästi nostettu esille ruumisgenreistä (Williams 1991) suosituimman eli pornon uudessa tutkimuksessa – – Tunteiden rakentumista ja esittämistä mediassa sekä niiden kulttuuris-yhteiskunnallisia merkityksiä on tutkittu useissa tapaustutkimuksissa – – Näissä kaikissa tutkimuksissa

¹² Julkaistu alkujaan *Tiedotustutkimus*-lehdessä 21(1998):1, 95.

¹³ Esimerkiksi *niin & näin* -lehdessä 4/2005 julkaistussa kirjoituksessaan Helsingin yliopiston oikeustieteen professori Kaarlo Tuori arvosteli julkison uudiskäsitteen käyttöä Pietilän *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksen suomennoksessa. Tuori (2005, 103) katsoi, että "ilman selityksiä julkiso ei sano lukijalle yhtään mitään".

tunteet käsitetään kulttuurisesti muotoutuviksi ja säännellysti ilmaistaviksi ja esitettäviksi. Tunteita tarkastellaan niin yksilöiden kuin yhteisöjen identiteettien rakennusaineina, niin erityisinä kuin yleensä tunnekuohuna.¹⁴

Koivusen (2008, 10) mainitsevat uudet avaukset eivät hänestä kuitenkaan vielä riitä oikeuttamaan puhetta affektiivisesta käänteestä suomalaisessa mediatutkimuksessa. Yksi syy oli se, että affektin tai emotion käsittely ei ollut vielä vuonna 2008 löytänyt tietään mediakulttuurin oppikirjoihin¹⁵. Vuosikymmen sitten Koivunen (emt.) arvioi, että "tiederaajat ylittävä kiinnostus tuntemisen, ruumiillisuuden ja kokemuksellisuuden kysymyksiin ei Suomessa kuin muuallakaan ole vielä vaikuttanut laajasti mediatutkimuksen tutkimusagendaan tai keskeisiin tapoihin käsittää median toimintaa, käyttöä ja merkityksiä."

Pari vuotta Koivusen (2008) artikkelin jälkeen *Media & viestintä* -lehti tarttui 4/2010 numerossaan tämän huomioon, että "media- ja viestintätutkimus – – kärsivät *tunneongelmasta*" (emt., 10), siis siitä, että tunteista ei alan tutkimuksessa juuri puhuta. Tunneteellinen numero pyrkiin vastaamaan Koivusen esittämään haasteeseen julkilausutusti. Julkaistuissa artikkeleissa käsitellään muun muassa tunteiden ilmenemistä verkkokeskustelussa, jonka kohteena on suomalaistaustaisen naisen ja nigerialaistaustaisen miehen rakkaustarinasta kertova musikaali (Nikunen 2010). Muita aiheita ovat pelon politiikka tanskalaisen Jyllands-Postenin ja suomalaisen Kaltio-lehden profeetta Muhammed-pilakuvakriisissä (Linjakumpu 2010), pelkoa ja vihaa herättävän kuvaston kierrättäminen suomalaisessa koulusurmautisoinnissa (Puustinen 2010) sekä surun eri ulottuvuuksien esittäminen elokuvan keinoin (Hiltunen 2010). Teemanumeron tummanpuhuvaa tunnerekisteriä saattaa selittää affektin tutkimuksessa keskeisen Sara Ahmedin (2004/2014) vaikutus, sillä tämän teos *The Cultural Politics of Emotion* on monen artikkelin keskeinen lähde. Esimerkiksi Nikunen (2010, 8) toteaa Ahmedin keskittyvän "varsin synkkiin tunteisiin: pelkoon, vihaan, häpeään ja inhoon".

Koivusen (2008) artikkelia ja *Media & viestintä* -lehden mainittua teemanumeroa seuranneiden vajaan kymmenen vuoden aikana huoli tunnetutkimuksen vähäisyydestä on väistynyt nopeasti. Affektit ja emotionit ovat nousseet Suomessakin erityisesti feministisen

¹⁴ Lainauksesta on poistettu tiiviyn vuoksi kohtia, joissa kirjoittaja tarkentaa, millaisia aiheita kotimainen tutkimus on ottanut käsiteltäväkseen.

¹⁵ Vuoden 2008 jälkeen on saattanut tapahtua muutos myös oppikirjarintamalla. Opiskelupaikkaa hakiessani toinen pääsykoekirjoista oli Johanna Sumialan (2010) *Median rituaalit*, joka käsittelee tunnustuksellisuutta ja rituaalisuutta ottaen kehollisuuden paikoin keskeisimmäksi huomion kohteeksi. Edeltävinä vuosina pääsykoekirjojen joukossa oli Janne Seppäsen (2001) *Katseen voima*, jossa kehollisuus nousee niin ikään esille.

mediatutkimuksen polttopisteeseen. Affektin ja sen lähikäsitteiden avulla on haettu otetta muun muassa turvapaikanhakijoita koskevasta verkkokeskustelusta (Nikunen & Pantti 2018), verkkokeskustelun tavoista ja tunneintensiteetistä (Paasonen 2014a) sekä käyttäjien affektiivisesta suhteesta heidän käyttämiinsä medialaitteisiin (Paasonen 2014b).

Empiirisen tutkimuksen ohella kotimaisessa keskustelussa on pyöritelty affekteja, emootioita ja tunteita myös käsitteellisemmällä tasolla. Esimerkiksi Turun yliopiston mediatutkimuksen professori Susanna Paasonen (2017, 42) on hahmotellut, kuinka suomenkielisessä tutkimuksessa tulisi käyttää affektin, emootion ja tunteen käsitteitä. Paasonen katsoo, että yleiskielinen sana tunne ”kuvailee kaikenlaisia tuntemuksia ja aistimuksia, jotka heräävät kohtaamisissamme maailman kanssa”. Affekti ja emootio taas näyttäytyvät hänestä analyyttisesti tarkempina työkaluina viitaten yhtäältä ”välittömiin fyysisiin reaktioihin, joissa ruumis liikkuu tilasta toiseen” ja toisaalta ”tuntemusten tarkempiin tulkitsemiseen, nimeämiseen ja luokitteluun [sic]”. (Emt.) Paasonen esittämän tyypittelyn voi havaita *Media & viestintä* -lehden 4/2010 teemanumeron jokaisessa artikkelissa. Missä affekti ja emootio käsitteellistetään niissä kuvaamaan erilaisia tuntemuksia, siinä suomen kielen sana tunne vaikuttaa olevan artikkeleissa lähinnä nimilappu (vrt. Bal 2002).

Sallittakoon tässä kohtaa pieni piipahdus semanttisten pohdintojen puolelle. Tunne-sanaa käytettäessä nimittäin olisi nähdäkseni hedelmällistä pitää mielessä sen omakielinen ilmaisuvoima. Tunne on tiiviissä yhteydessä yksilöön ja hänen kehoonsa, joka koko ajan tunnustelee ympäröivää maailmaa. Tunteminen liittyy kosketukseen: tarttuessani esimerkiksi työpöydälläni olevaan kahvikuppiin, voin tuntea sen kädessäni. Kosketuksen ei tarvitse olla fyysinen, myös ajatus voi tarttua milloin mihinkin kohteeseen, mutta vasta fyysinen tai metaforinen tarttuminen mahdollistaa jonkin asian tuntemisen. Näin ajateltuna tunne syntyy subjektin ja objektin, tuntijan ja tunnusteltavana olevan rajapinnalla. Tunteva ihmissubjekti pystyy ymmärtämään kosketuksen kuitenkin vain siksi, että hänen mielensä on liitoksissa toimivaan kehoon, onhan keho välttämätön ehto ihmismielen olemassaololle. Kehomme antavat meille jatkuvasti vihjeitä siitä, miten meidän tulisi olla. Kun tapaamme pitkästä aikaa rakkaan ystävän tai kun joku sanoo jotain arvomaailmaamme loukkaavaa, kehomme välittävät viestin mieliemme arvioitaviksi. Kehollisia viestejä käsittelevä mieli muuttaa ne ymmärrettäviksi suhteuttamalla saadut viestit erilaisiin merkitysjärjestelmiin. Näitä merkitysjärjestelmiä voivat olla vaikkapa nimetyt ja siten intersubjektiivisiksi tehdyt emootiot – tai arkisesti tunteet – kuten kateus, voimattomuus tai myötätunto. Mutta nimen saaneinakin emootiot kuvaavat, miltä kehoissamme tuntuu.

Yllä esittämäni perusteella on mahdollista erottaa tunteelle ainakin kolme eri ulottuvuutta. Nämä ovat: (1) tunne tietoa kuljettavan kehon biologisena toimintana, (2) tunne yhteisinä merkitysjärjestelminä sekä (3) tunne tuntevan keho/mieli-subjektin ja tunnusteltavan kohteen vuorovaikutuksena. Koska sana on monitulkintainen, se kantaa sellaisenaan käytettynä riskiä väärinymmärryksestä. Tunteen yhteydessä onkin tarpeen tuoda julkilausutusti esiin, mihin sanalla tarkalleen ottaen viitataan. Affekti ja emotio ovat juuri tästä syystä hyödyllisiä. Yhdessä nämä käsitteet auttavat avaamaan tutkimuksen problematiikkaa vivahteikkaammin ja erottelukykyisemmin kuin kukin yksistään. Tunne-sanan pyörittely kantaa mukanaan myös tärkeän muistutuksen siitä, että tunnetutkimuksessa(kin) tavalla jäsentää tutkimuskohde on paljon väliä.

Käsitteistöön liittyvät kieliharjoitukset ovat tarpeen sikälikin, että kotimainen affekteista kiinnostunut mediatutkimus, niin Tampereella kuin Turussa, kuuluu alan kansainväliseen ydinjoukkoon. Käytetty käsitteistö ei siis jää vain suomalaisten tutkijoiden aprikoitavaksi, joten sillä, valitseeke puheen aiheeksi tunteen vai emotion on laajempaa merkitystä. Esimerkiksi Turun yliopistosta väitelleen Katariina Kyrölän väitöskirjasta (Kyrölä 2010) monografiaksi työstämä *The Weight of Images: Affect, Body Image and Fat in the Media* (Kyrölä 2014) on saavuttanut nopeasti aseman kehollisuudesta ja kehonkuvista käytävän kansainvälisen keskustelun yhtenä perusteoksena. Anekdoottina kotimaisen tutkimuksen asemasta osana kansainvälistä tunnetutkimuksen kenttää käyköön se, että Sara Ahmed (2014, 205) mainitsee *Cultural Politics of Emotion* -teoksensa toisessa painoksessa¹⁶ tutustuneensa termiin ”affective turn” ensimmäistä kertaa Anu Koivusen käyttäessä sitä vuonna 2001 Turussa järjestetyssä konferenssissa. Suomalaisessa keskustelussa affektit näytetäänkin nykyisin ymmärrettävän samalla tavalla sosiaalisena ilmiönä kuin millaisina esimerkiksi juuri Ahmed (2014) niitä käsittelee. Siksi onkin mielenkiintoista, että vielä vuonna 2010 *Media & viestintä* -lehden teemanumeron kirjoituskutsuun vastauksena tulleista abstrakteista kävi ilmi, että ”tunteet mielletään edelleen ennen kaikkea yksilöllisiksi ja sisäsyntyisiksi” (Kivimäki, Kolehmainen & Sumiala 2010, 4).

Viime vuosien vauhdikas paradigmamuutos ei ole syy unohtaa, että sisäsyntyiseksi ja subjektiiviseksi käsitetyllä affektilla on pitkät perinteet. Tällainen tapa ymmärtää tunteet juontuu jo 1800-luvun lopulla nousseeseen kiinnostukseen ihmisen emotiota ja affektia kohtaan. Tuolloin inhimilliset emotiot ja affektit kohtasivat koneet ja laboratorion. (Dror

¹⁶ Ahmedin teoksen ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 2004.

2001, 360.) Epärationalisiksi ymmärrettyjä tunteita alettiin tutkia kehon fysiologiaa mittaamalla, esimerkiksi aivokuoren verenkiertoa ja pään lämpötilaa tarkkailemalla (emt.)¹⁷. Tullakseen tieteellisesti tutkittavaksi tunne tuli pystyä käsittämään tavalla, joka sopi laboratorio-oloihin. Tämän pyrkimyksen seurauksena affekti alettiin käsitteellistää yksilöllisesti koetuksi biologiseksi faktaksi, joka oli esitettävissä numeerisesti erilaisten kaavioiden avulla. Yhdeksi keskeiseksi kiistakysymykseksi nousi kuitenkin se, oliko kaikilla emootioilla omat erityiset keholliset ilmenemismuotonsa, vai tulisiko tutkijoiden mitata vain yleistä emotionaalisen virittyneisyyden tasoa. (Emt., 362–363.)

Mainittuun keskusteluun liittyy myös 1960-luvulla vaikuttaneen Yalen yliopiston professorin ja affektiteoreetikon Silvan Tomkinsin [1962, 1963] perustunteoteoria, joka tulee pääpiirteittäin esitellyksi muun muassa affektia tutkineen Margaret Wehterellin artikkelissa 'Trends in the turn to affect: A social psychological critique' (ks. myös Hemmings 2005). Tomkinsin teorian mukaan on olemassa joukko kaikille ihmisille yhteisiä tuntemuksia, joiden keskeisiä elementtejä havaitaan myös eläimillä. Kyseiset reaktiot laukeavat tiettyjen ärsykkeiden seurauksena, ja niitä ilmenee jo varhaisessa lapsuudessa. (Wetherell 2015, 143.) Tämä käsitys saattaa osaltaan selittää myös sen, miksi affekti yhdistetään tunnetutkimuksessa biologiseen reaktioon ja emootio sosiaaliseen ja kulttuuriseen, kuten esimerkiksi *Media & viestintä* -lehden teemanumeron pääkirjoituksessa näistä käsitteistä todetaan (Kivimäki, Kolehmainen & Sumiala 2010, 3).

Kuvatonlainen erottelu affektiin ja emootioon ei ole vakuuttanut kaikkia, sillä pääkirjoituksessaan Kivimäki ja kumppanit toteavat, että Sara Ahmed (2014) ei ole pitänyt affektin ja emootion erottelua tarkoituksenmukaisena, vaan käyttää näitä keskenään vaihtokelpoisina (Kivimäki, Kolehmainen & Sumiala 2010, 4). Tällainen Ahmedin luenta on yhdysvaltalaisen sosiologian ja naistutkimuksen professorin Patricia Ticineto Clough'n (2016, julkaisematon luento, 4) mukaan kuitenkin väärä. Clough tulkitsee Ahmedin asettavan affektin ja emootion tiettyyn keskinäiseen suhteeseen sen sijaan, että käyttäisi niitä vaihtokelpoisina käsitteinä. Missä emootio on Cloughin Ahmed-luennassa ihmisen muodostama, siinä affekti on energian kyky välittää tietoa, jonka pohjalta emootio on ylimalkaan mahdollista muodostaa. Ahmediin viitaten Clough toteaa, että "kun puhumme tuntemistamme tunteista, kyseessä on emootio. Se, minkä tunnemme, on intensiteetti; se on affekti." (Emt., suomennos NK.)

¹⁷ 1800-luvun jälkipuoliskon ymmärrystä emootiosta kuvaa hyvin yhdysvaltalaisen lääkärin Josiah Stickney Lombardin [1879] pään lämpötilaa tarkastelleen teoksen nimi *Experimental Researches on the Regional Temperature of the Head under Conditions of Rest, Intellectual Activity, and Emotion*. Kuten teoksen otsikko vihjaa, emootio ymmärrettiin jonakin tyystin omana, hetkellisenä olemisen tilanaan.

Olivatpa tunnejäsennysten tarkastelun kohteena sitten affektit tai emotiot, ainakin Koivusen (2008, 13) arvion mukaan suomalaista mediatutkimusta on perinteisesti määrittänyt tutkittavan kohteen vastakkainasettelu rationaalisuuden ja järjen kanssa.

Tunteen ja järjen vastakkainasettelu kytkeytyy osaltaan siihen, että rationaalisuuden vaatimuksen sisältävä habermasilainen julkisuusteoria – joka, kuten aiemmassa alaluvussa esitin, on julkisuutta käsittelevän joukkoviestintä- ja mediatutkimuksen kentällä voimissaan – on sivuuttanut affektit ja emotiot. Kritiikkiä affektisokeudesta saavat Koivuselta (2008, 13) myös julkison käsitettä pohtineet Pietilä ja Ridell (2008). Vastauksessaan nämä (emt., 103) kuitenkin katsovat kritiikin osuvan harhaan huomauttaen, että vaikka "julkisoajattelu ei tähän mennessä ole ottanut varteen tunteiden kokemista", tämä ei tarkoita, "etteikö toimintaan julkisena sisältyisi hyvin vahvasti kokemuksellinen ulottuvuus." Päinvastoin, kirjoittajat (emt.) jatkavat: "[j]ulkisuus avaakin affektista kiinnostuneelle tutkijalle oman erityisen tutkimuskenttensä."

Huomautus toimii oivana siirtymänä tämän työn tutkimusongelman ja -kysymysten täsmentämiseen. Julkisuuden, kokemuksellisuuden, affektien ja emotioiden tarkastelu osana samaa ydinproblematiikkaa vastaa sekä Koivusen (2008, 13) että Koiviston ja Väliwerrosen (1987, 136) kritiikkiin habermasilaisen julkisuustutkimuksen taipumuksesta jättää muut julkisuuteen relevantisti liittyvät käsitteet huomiotta. Erityisen usein tämä muiden käsitteiden sivuuttaminen koskee affektia ja siihen liittyviä käsitteitä.

2.4. Tutkimusongelma ja -kysymykset

Julkisuuteen kohdistuva joukkoviestintä- ja mediatutkimus Suomessa on Jürgen Habermasille paljosta velkaa, mutta samalla hänen porvarillisen julkisuuden ideansa ja ideaalinsa ovat tuoneet mukanaan osin sangen ahtaita rajoituksia, joita julkisuustutkimuksen itsensä piirissä ei nähdäkseni ole pohdittu kovin pitkälle. Habermasin asemaa tällaisen tutkimuksen kentällä vahvistaa paradoksaalisesti se, että myös kriittiset kannat ottavat porvarillisen julkisuuden – tai tarkemmin tietynlaisen sitä koskevan oletuksen – vähintäänkin epäsuorasti tai piiloisesti omaksi viitepisteekseen. Tämä voidaan huomata esimerkiksi Anu Koivusen (2008, 13) julkison käsitteen kritiikistä, joka rakentuu sille oletukselle, että käsite sulkisi ulkopuolelleen muut kuin asiakysymyksissä aktiiviset toimijat. Totta toki on, että ylevällä tasolla liikkuva ja demokraattisen julkisen viestinnän normeja tarkasteleva abstrakti

julkisuustutkimus jättää kokemuksellisuuden, aistimellisuuden tai affektiivisuuden helposti huomiotta tai sivuuttaa ne yksityisasioina. Tässä työssä katson kuitenkin, että mikäli habermasilainen – tai siitä vaikutteita saanut – julkisuusteoria tuomitaan kokonaan sillä perusteella, että se ei ota affektiivisuutta riittävällä tavalla huomioon, otetaan samalla riski lapsen heittämisestä pois pesuveiden mukana.

Lincoln Dahlberg (2005, 111) kirjoittaa Habermasin julkisuusteorian olevan usean tutkimuksen viitepisteenä siksi, että se on kriittisistä julkisuusteorioista systemaattisin (ks. myös McKee 2005). Lisäksi Habermasin kehittämä – ja erityisesti *Julkisuuden rakennemuutos* -teosta seuranneen jatkokehityksen tarkentama – ajatus julkisuudesta intersubjektiivisena keskustelun tilana (Dahlberg 2005) on nähdäkseni erityisen tärkeä ja tarpeellinen. Teoriaa on joka tapauksessa kritisoitu sen kyvyttömyydestä ottaa varteen diskurssien esteettisyyden ja affektiivisuuden merkitys demokraattisessa julkisessa viestinnässä (emt., 113–116). Dahlberg (emt., 118–120) vastaa tähän kritiikkiin huomauttamalla, että habermasilainen julkisuusteoria ei ole sokea diskurssien tällaisille ulottuvuuksille. Esimerkiksi tervehdykset, tarinankerronta ja retoriikka ovat paitsi esteettis-affektiivisia puhetapoja myös välttämättömiä kielenkäytön keinoja rationaalisen väittelyn takaamiseksi. Dahlberg (emt., 117) toteaa edelleen, että intohimolla ja sitoutumisella on tärkeä rooli näkemysten ilmaisemisessa.

Tässä tutkielmassa huomion kohteeksi rajaamani kentän tarkastelun kannalta Dahlbergin huomio on osuva. Hän toteaa, että julkisten areenoiden normit eivät lähtökohtaisesti sulje ulkopuolelleen affektiivisia puhetapoja vaan asettavat niille säännöt. Näiden sääntöjen puitteissa joitakin esteettis-affektiivisia, mutta yhtä lailla tiettyjä järjeileviä, puhetapoja pitää välttää, sillä niiden käytöllä saattaa olla ulossulkevia tai painostavia vaikutuksia. (Dahlberg 2005, 120.) Toisaalta osuvuudestaan huolimatta Dahlbergin huomio ei ole napakymppi. Huomauttaessaan tiettyjen puhetapojen vaikuttavan keskusteluun tietyllä tavalla ja tuottavan tietynlaisia reaktioita, Dahlberg nimittäin antaa ymmärtää näiden reaktioiden olevan ikään kuin valmiiksi olemassa. Näin ajatellen kohteliaisuudet saisivat kuulijassa aina aikaan myönteisen reaktion ja loukkaukset kielteisen. Affektit edustaisivat tässä mallissa ihmisten sisäisiä ominaisuuksia, jotka purskahtavat ilmoille sopivan ärsykkeen osuessa kohdalle. Todellisuudessa näin ei tietenkään ole, vaan kohteliaisuudet saattavat aiheuttaa tilanteen mukaan kiusaantumista tai jopa suuttumusta. Samoin solvaukset voivat toisinaan saada aikaan huvitusta.

Käsityksessä erilaisten puhetapojen erilaisia tunteita laukaisevasta vaikutuksesta saattaa kajastella 1900-luvun tieteellistä ajattelua ohjannut tapa käsittää emootiot ja affektit – kaikkein hienovaraisimmatkin – osaksi ihmisten eläimellistä biologiaa, eräänlaisiksi yksilöä edeltäviksi reflekseiksi (ks. esim. Dror 2001, 373; Boehner et al. 2007, 276–277). Affektin käsittely refleksinä ei kuitenkaan onnistu selittämään, miksi esimerkiksi sama lausahdus saattaa herättää samassa kuulijassa laajan joukon erilaisia reaktioita lausahduksen esittäjästä ja esitystilanteesta riippuen. Toisin sanoen tällainen affektikäsite ei pane riittävällä tavalla merkkeille tunteiden tiivistä yhteyttä sosiaalisiin merkitysjärjestelmiin. Affektit eivät palaudu ainoastaan yksilöön, vaan ne toimivat taustalla myös esimerkiksi ryhmän muodostumisessa (vrt. Ahmed 2014, 119). Juuri tästä syystä habermasilaisen julkisuuden käsitteen on nähdäkseni välttämätöntä – Mieke Balin (2002) sanoin – matkustaa lähemmäs nykyteorioiden käsitystä affektiivisuudesta. Puhe ei ole vain aikamatkasta eteenpäin vaan aivan tietynlaisesta päivitysloikasta. Habermasin oma ja siitä ponnistava julkisuusteoria on monin tavoin muokkautunut jo eri suunnista tulleen aiemmankin kritiikin ja työstämisen myötä, mutta uudemmat affektiteoriat asettavat julkisuutta koskevalle habermasilaiselle ajattelulle omanlaisensa haasteen.

Tutkielmaani jäsentävä ydinongelma voidaan nyt muotoilla alustavasti niin, että se koskee ensiksikin sitä, miten julkisuuden käsite voisi venyä sille tarpeelliseen päivitysloikkaan sekä tapoja, joilla se käsitteenä tällöin muokkautuu. Ongelman toinen puoli on se, mitä julkisuuden muokkautunut käsite avaa tutkimuksellisesti, kun sitä sovitellaan yhteen erityisesti sellaisen affektikäsitteen kanssa, joka ottaa huomioon myös affektin sosiaalisen ulottuvuuden. Oma kysymyksensä on, miten yhteen sovittelusta mahdollisesti syntyviä uusia tutkimusavauksia ja -otteita olisi mahdollista soveltaa?

Jotta mainittuja problematiikkoja on mahdollista ylimalkaan pohtia, edellytetään kahta asiaa. Ensiksikin habermasilaisesta julkisuuden käsitteestä on tunnistettava sen 2010-luvun lopullakin säilyttämisen arvoiset piirteet mutta toisaalta myös seikat, jotka käsitteellistyksestä on tarpeen karsia. Toiseksi on huomattava, että affekti ja emootiot ovat jo tietyillä tavoin läsnä Habermasin omassa julkisuusajattelussa, ja katsottava tarkemmin mitä ja millaisia nämä affektin merkit hänen teoriassaan ovat. Vasta mainittujen kahden ulottuvuuden ymmärtämisen jälkeen habermasilainen julkisuuskäsite voidaan asettaa mielekkäästi kohtaamaan uudemman affektiteorian haaste ja pohtia, millaisena julkisuus on hedelmällistä ymmärtää ja määritellä suhteessa ja yhteydessä tämänhetkiseen mediaympäristöön.

Tähän asti hahmotellun perusteella työni tutkimusongelma täsmentyy seuraaviksi kuvaileviksi kysymyksiksi:

1. Millä tavoin julkisuus on käsitetty habermasilaisessa julkisuusteoriassa?
2. Miten affekti on läsnä habermasilaisessa julkisuusteoriassa?
3. Millä tavoin affekti on määritelty affektia käsittelevässä nykytutkimuksessa?
4. Millaiseksi habermasilainen julkisuuskäsite muokkautuu, jos siihen yhdistetään sellainen affektin määritelmä, joka ottaa subjektiivisuuden ja biologian ohella vakavasti affektin sosiaalisuuden?

Tarkasteluni etenee tutkimuskysymysten mukaisesti siten, että seuraavissa luvuissa 3 ja 4 pureudun kahteen ensimmäiseen kysymykseen. Luvussa 5 tarkastelen kolmatta tutkimuskysymystäni. Luvussa 6 esitän johtopäätöksiä ja vastaan tutkimuskysymyksistäni viimeiseen. Lopulta luvussa 7 hahmottelen, millaisia empiirisen tutkimuksen suuntia tarkasteluni tuottama julkisuuden käsitteellistys avaa.

3. Julkisuus habermasilaisittain

Jürgen Habermas kehitti porvarillisen julkisuuden käsitteen alun perin habilitaatioväitöskirjassaan *Strukturwandel der Öffentlichkeit* [Habermas 1962]. Hän on sittemmin jatkokehittänyt käsitettä muun muassa kaksiosaisessa *Theory of Communicative Action* (Habermas 1984, 1987) sekä deliberatiivista politiikkaa käsittelevässä teoksessa *Between Facts and Norms* (1996). Näistä teoksista ammentaen avaan seuraavaksi eri suunnilta julkisuuden käsitteen kehitystä. Lisäksi valotan millä tavoin hänen käsitteellistyskäsitteensä pohjautuvaa julkisuusteoriaa on myöhemmin kritisoitu. Ennen julkisuuskäsitteeseen ja -teoriaan paneutumista hahmottelen kuitenkin julkisuuden laitostumien historiallisen kehityksen suuntaviivoja Habermasin (2004) *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksesta ja Hannah Arendtin (2002) *Vita Activa* -teoksesta ammentaen.

Hyödynnän Arendtin teosta Habermasin rinnalla siksi, että tämän käsitteistämällä keskustelevalle julkisuudella on nähdäkseni selviä yhtymäkohtia Arendtin sosiaalisen alueen idean kanssa. Koska Habermas lisäksi rakentaa porvarillisen julkisuuden käsitteensä antiikin julkisuuden historiallista taustaa vasten, tarkastelu on syytä aloittaa tästä taustasta.

Katsaukseni julkisuuden historiaan kulkee antiikista feodalismista kautta porvarilliseen julkisuuteen. Tämän jälkeen siirryn Arendtia ja Habermasia hyödyntäen tarkastelemaan julkisuutta astetta käsitteellisemmällä tasolla. Käsitteellisen osuuden aluksi erittelen, millaisena tutkimuksen esineenä tutkijat ovat julkisuuden käsittäneet, ja miten he ovat sitä käsitelleet. Tukeudun tässä erityisesti yhdysvaltalaisen politiikan sosiologin Jeff Weintraubin (1997) lukuun 'The Theory and Politics of the Public/Private Distinction' hänen Krishan Kumarin kanssa toimittamassaan teoksessa *Public and Private in Thought and Practice* (Weintraub & Kumar 1997). Tämän jälkeen tarkastelen porvarillisen julkisuuden suhdetta luokkaan ja luokkaetuuksiin. Kehkeytyessään porvarillisen julkisuuden laitostumat olivat tiukasti sidoksissa näitä hahmotelleeseen yhteiskuntaluokkaan. Tämä läheisyyden takia Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessa muotoilema julkisuusideaali ei onnistu irrottautumaan täysin luokkaedusta. Luokan aiheuttama sokea piste on toiminut pontimena myös porvarillisen julkisuuden ideaalia kohtaan esitetyille kritiikille, joka on myötävaikuttanut siihen, että Habermas kehitti julkisuuden käsitteellistystään myöhemmässä tuotannossaan (ks. Habermas 1984, 1987, 1996). Myöhemmistä julkaisuista huomionarvoisia tutkielmani kannalta ovat erityisesti deliberatiivinen demokratiateoria sekä kommunikatiivisen toiminnan teoria. Näiden esittelyn jälkeen silmään vielä teorioita kohtaan esitettyä kritiikkiä.

Tarkastelen luvussa myös julkisuuden keskeisintä vastaparia yksityisyyttä. Historiallisesti julkisen ja yksityisen näkeminen vastakkaisina juontuu antiikista, ja hyödynnän tältä osin Hannah Arendtia (2002), joka paneutuu asiaan laajasti *Vita Activa* -teoksessaan. Yksi hänen huomioistaan on, että uudella ajalla¹⁸ tapahtunut sosiaalisen alueen synty muutti julkisen ja yksityisen suhdetta perusteellisesti. Yksityisyyden osalta onkin tärkeää huomata, mitä sillä itse asiassa kulloinkin tarkoitetaan. Esimerkiksi Weintraub (1997, 2) katsoo, että tutkijat harvemmin selventävät julkilausutusti, tarkoittavatko he yksityisyyttä intiimissä mielessä, markkinataloudellisessa mielessä vai jossain muussa mielessä. Yksityisyyden tarkastelu on työni kannalta tärkeää myös siksi, että niin antiikin kodin yksityisyys kuin uuden ajan intiimi yksityisyys ovat kehollisuuden alueita (ks. esim. Arendt 2002, 77). Julkisen ja yksityisen jyrkässä erottelussa affektit on ollut tapana sysätä yksityisyyden alueelle. Vastaavasti julkisuutta tarkasteltaessa kehollisuus ja tunteet on tavattu läntisessä ajattelussa työntää intiimin yksityisen alueelle. Tässä työssä huomio kiinnittyy siihen, miten nämä yksityisiksi mielletyt ilmiöt ovat läsnä ja vaikuttavat julkisilla areenoilla.

Ennen julkisen ja yksityisen tarkastelua historialliselta kannalta on syytä huomauttaa, että joudun käyttämään sanoja ”julkinen” ja ”yksityinen” eri muodoissaan sekä kuvailevassa että teoretisoivassa mielessä. Selkeyden vuoksi jaan porvarillista ja sitä edeltävää antiikin julkisuutta käsittelevän tarkasteluni osiin siten, että käsitteiden deskriptiivinen ja teoretisoiva käyttö pysyisivät ainakin jossain määrin analyttisesti erillään. Täysin puhdasta erontekoa en kuitenkaan onnistu tuottamaan, eikä sellainen nähdäkseni ole edes mahdollinen. Vastaava kielellinen kahtalaisuus leimaa esimerkiksi Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -teosta.

3.1. Julkinen ja yksityinen historiallisina ilmiöinä

Jako julkiseen ja yksityiseen, *polikseen* ja *oikosiin*, perustuu antiikin Kreikan kaupunkivaltioissa vallinneeseen järjestykseen (ks. esim. Arendt 2002; Habermas 2004; Sennett 1975), ja nämä kategoriat siirtyivät myöhempään eurooppalaiseen ajatteluun roomalaisten muotoilemina (Habermas 2004, 23). Kreikkalaisen kaupunkivaltion *polis* edusti

¹⁸ Uudella ajalla Arendt tarkoittaa 1600-luvulla alkanutta ja 1900-luvulle päättynyttä ajanjaksoa, jota määrittävät Amerikan löytäminen, uskonpuhdistus ja kaukoputken keksiminen. (ks. Arendt 2002, 13 ja 252).

aluetta, jossa vapaasta kansalaisesta¹⁹ tuli järkeilyn ja keskustelun kautta täysimittaisesti ihminen, yksilöllinen ja ainutkertainen (Arendt 2002, 48).

Arendtin mukaan antiikin julkisuus antoi ihmiselle mahdollisuuden (poliittisiin) suurtekoihin. Toimiessaan julkisuudessa ihminen ikään kuin varmisti paikkansa ikuisuudessa, sillä julkisuudessa tehdyt teot ja siellä lausutut sanat kestivät ihmiselämää kauemmin ja soivat siten kuolevaiselle ihmiselle kuolemattomuuden. (Arendt 2002, 42 ja 62.) Julkisuus oli antiikissa muille näyttäytymisen ja havaittavana olemisen tila, ja tässä mielessä kaikille yhteinen. Toisin muotoillen julkinen toiminta synnytti antiikin kaupunkivaltioihin jaetun todellisuuden. (Emt., 56.) Jaettu todellisuus syntyi, sillä julkisuudessa puhuttiin asioista, jotka olivat kaikkien tunnistamia, vaikka puhujien näkökulmat olisivat eronneet toisistaan (emt., 63).

Antiikin julkisuus oli varattu koko kaupunkivaltion kansalaisia koskevien ja yhteistä huomiota vaatineiden asioiden hoitamiselle (Arendt 2002, 43). Näitä asioita olivat esimerkiksi kaupungin sisäinen oikeudenkäyttö ja sen ulkoinen puolustaminen (Habermas 2004, 90). Elämän välttämättömyydet kuten lajin jatkuminen, elannon hankkiminen ja ruumiin pakottavat toiminnot olivat yksityisasiota ja tällaisina määritelmällisesti ei-julkisia ja siten ei-poliittisia. Ne oli suljettu kodin (*oikia*) piiriin. Yksityinen oli silti antiikissakin kaikille ihmisille yhteinen siinä mielessä ja mitassa kuin elämän välttämättömyydet ihmisiä yhdistävät. (Arendt 2002, 36 ja 38; Habermas 2004, 23.) Toisaalta koska biologinen välttämättömyys yhdistää kaikkia ihmisiä, yksityisyyden alueella oli antiikin ymmärryksen mukaan mahdotonta erottua yksilönä. Vasta nousemalla tästä välttämättömyydestä julkisuuden valoon ja vapauteen, ihminen kykeni osoittamaan erityisyytensä. (Arendt 2002, 42.) Yleisemmin puhuen antiikin aikainen jako yksityiseen ja julkiseen ilmentää nähdäkseni luonnon ja kulttuurin dikotomiaa, jolla on ollut iät ja ajat tärkeä osa länsimaisessa ajattelussa.

Kreikkalaisesta ajattelusta yksityisen ja julkisen erottelu siirtyi roomalaiseen oikeuskäsitykseen ja sitä kautta ajassa eteenpäin. Rooman imperiumin romahdettua jako yksityis- ja julkisoikeuteen jäi elämään, mutta yksityisen ja julkisen alueet katosivat sellaisina kuin ne oli antiikissa ymmärretty (Habermas 2004, 26). Feodaaliajan Euroopassa kotitalouden herrojen asemaa ei voi samastaa antiikin perheenpään tai sittemmin uuden ajan yksityisomistajan asemaan. Feodalismissa yksityistä oli periaatteessa kaikki, mikä ei nauttinut erityisasemaa. Julkinen samastettiin julkisen vallan suomiin erityisoikeuksiin tai -asemiin.

¹⁹ Ainoastaan mies, jolla oli kodin suoma paikka maailmassa, ja varallisuuden suoma vapaus päivittäisestä elannon hankkimisesta, saattoi olla kaupunkivaltion kansalainen (Arendt 2002, 67).

(Emt, 27.) Keskiaikainen julkisuus oli näyttäytyvää, eräänlaista arvoaseman esittämistä ulospäin. Se ei rakentunut antiikin tapaan keskustelussa vaan ilmeni esimerkiksi ruhtinaan hahmossa tai tämän hahmon symboleissa kuten sineteissä. Edustavuus ei edustanut kansaa, vaan herrojen mahtia edustettiin kansalle kansan edessä. (Emt., 28–29.)

Kapitalistisen tuotannon kehittyessä myös feodaalinen edustava julkisuus alkoi muuttaa muotoaan. Tavaravaihto ja uutisliikenne vakiintuivat, ja pysyviksi muuttuneet kausimessut muodostivat ensimmäiset pörssit. Taloudelliset rakenteet vaihtuivat pystysuorista hallintaverkostoista talousriippuvuuksien vaakasuoriksi verkostoiksi. Näyttävän julkisuuden merkitys myös kaventui, kun maaherrat alkoivat liittää säätyvaltaa osaksi omaa valtaansa. Näin markkinoiden ja tiedotuksen lisäksi vakiintui myös valtion toiminta. (Habermas 2004, 38–39, 42.) Julkinen alkoi tässä kehityksessä tarkoittaa samaa kuin valtiollinen, ja julkisen vallan puhuttelun kohteina olleet ihmiset muodostivat yleisön tälle julkisuudelle (emt., 43). Puhuttelun keinona toimivat samoihin aikoihin yleistyneet uutiskirjeet, jotka esivalta havaitsi tehokkaaksi välineeksi saattaa päätöksiään alamaisten tietoon (emt. 47).

Kapitalistisen järjestelmän merkantilistisella kaudella 1600-luvun lopulla kotimaanmarkkinat nousivat ulkomaanmarkkinoita tärkeämmäksi varallisuuden lähteeksi. Habermas (2004, 43) kirjoittaa, kuinka ”[u]lkomaankauppaa sinänsä ei pidetty enää rikkauden lähteenä; se oli sitä vain sikäli kuin se mahdollisti oman maan työllisyyden eli sikäli kuin kauppa loi työtä”. Tämän seurauksena valtionhallinnon toimenpiteet pyrkivät edistämään kapitalistisen tuotantojärjestelmän tavoitteita, mikä puolestaan muutti tuotannon sääntelyä perinpohjaisesti. Tavarankierto laajeni julkisessa ohjauksessa, ja myös yksityisten kotitalouksien oli suuntauduttava kohti markkinoiden kiertoa. Tämä tarkoitti, että talouden hoitaminen ei ollut enää ainoastaan kotitalouden oma asia²⁰. Taloudenpidosta tuli yhteisen kiinnostuksen kohde ja kansalaisyhteiskunnasta tuli esivallan vastakappale. (Emt., 44.)

Ajankohdalle tyypillinen merkantilistinen talouspolitiikka johti kuitenkin siihen, että kansalaiset olivat valtion jatkuvien hallintotoimien kohteina. Tämä oli seurausta siitä, että samalla kun yksityiset kansalaiset muodostivat vastakohdan esivallalle, heidän markkinoihin sidoksissa oleva toimeentulonsa oli koko valtionalouden kannalta merkityksellistä. Eritoten

²⁰ Uusi tapa käsitellä taloutta poikkesi täysin antiikin ajoista periytyneestä jäsenyyksestä, jossa taloudenhoito ajateltiin olevan kodinherran yksityisasia. Aiemmin elämän välttämättömyytenä pidetty taloudenhoito marssi julkisuuden valoon, ja tämän seurauksena syntyi alue, jota Arendt (2002, 44) kutsuu sosiaalisen alueeksi ja jota Habermas (2004, 44) puolestaan kuvaa julkisesti tärkeäksi käyneeksi yhteiskunnan yksityispiiriksi.

valtion sääntely koski uusia porvariskerrostumia: liikemiehiä, pankkiireita, kustantajia ja tehtailijoita. (Habermas 2004, 49–51.) Yksityiseen taloudenpitoon keskittyvät hallintotoimet alkoivat herättää kansalaisissa tyytymättömyyttä ja esivaltaa kohtaan suunnattua arvostelua. Kun lehdistö otettiin tämän arvostelun välineeksi, syntyi keskusteleva porvarillinen julkisuus (emt., 51).

Julkisuuden rakennemuutos -teoksessaan Habermas (2004) tarkastelee porvarillisen julkisuuden syntyä Englannissa, Ranskassa ja Saksassa. Hän ajoittaa tämän historiallisesti spesifin julkisuuden kategorian nousun 1600- ja 1700-luvuille (emt., 16). Yllä kuvasin Habermasin pohjalta, kuinka kapitalistisen tuotantojärjestelmän, lehdistön ja valtiokoneiston kehittyminen aiheuttivat muutoksia valtioiden toiminnassa ja rakenteessa. Näiden muutosten myötä kehkeytyi myös kansalaisyhteiskunta sellaisena kuin me sen nykyisinkin käsitämme. Samalla syntynyt keskusteleva julkisuus oli historiallisesti jotain täysin uutta. Tämän porvarillisen julkisuuden peruselementtinä toimivat Habermasin mukaan julkisesti järkeään käyttävät kansalaiset, jotka kokoontuivat keskustelemaan ja vaatimaan tavarankierron irrottamista esivallan sääntelystä. Kokoontuessaan yhteen keskustelemaan he muodostivat julkison²¹. (Emt., 57.)

Porvarillisen julkisuuden piirissä ei alusta asti keskusteltu politiikan aiheista. Ennen politisoitumistaan julkisoksi kokoontuneet yksityishenkilöt keskustelivat itseensä yksilöinä liittämistä omakohtaisista kokemuksista. Yksilöllisyyden kasvualustana toimi porvarillisen ydinperheen sisäpiiri (Habermas 2004, 90). Tämä alue on nähdäkseni vastaava kuin Hannah Arendtin (2002, 46) tarkoittama intiimi yksityisyys. Yksilöllisyyden kokemista pohtivan keskustelun aiheina olivat muun muassa taide, teatteri ja kirjallisuus sekä ne kokemukset, joita nämä taidemuodot olivat kokijoissaan herättäneet (Habermas 2004, 59). Keskustelua käytiin alkujaan kaupunkien kahviloissa, salongeissa ja pöytäseuroissa (emt., 60). Osallistujien määrä kuitenkin kohosi nopeasti. Fyysisten kaupunkitilojen käydessä ahtaiksi kasvavan julkison tarpeisiin keskustelu laajeni sanoma- ja aikakauslehtien sivuille. Tämän kehityksen seurauksena porvarillinen julkisuus sai kirjallisen muotonsa. (Emt., 78.)

Poliittiseksi porvarillinen julkisuus muuttui ensimmäisenä 1700-luvun alun Englannissa. Siellä maa- ja rahaomaisuuden haltijat pyrkivät kilvan vaikuttamaan valtion päätöksentekoon

²¹ *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksen suomentanut Veikko Pietilä kirjoittaa kääntäjän alkusanoissa, että on päätynyt käyttämään saksan sanasta *Publicum* kahta eri suomennosta. Pietilä (2004, 9–10) viittaa suomen sanalla julkiso ”julkisesti keskustelemaan joukkoon” ja sanalla yleisö ”ihmisiin joukkoviestinnän vastaanottajina tai ylipäänsä puhuttelun kohteina”.

omien etujensa turvaamiseksi. Molemmat osapuolet yrittivät valjastaa keskustelemaan julkison omien argumenttinsa tueksi. Ennakkosensuurin lakkauttaminen mahdollisti poliittisten päätösten kriittisen arvioinnin. (Habermas 2004, 99–100.)

Julkison saadessa poliittisia tehtäviä myös sen keskusteluissaan muodostaman julkisen mielipiteen merkitys muuttui. Se alettiin ymmärtää välineeksi, jolla tehtyjen päätösten järkevyyttä saatettiin mitata. Julkisen mielipiteen merkityksen korostuessa lehdistöstä kasvoi neljäs valtiomahti. Julkinen mielipide alkoi vaikuttaa enenevässä määrin myös parlamentin päätöksiin, joskaan se ei vielä 1700-luvun alussa ollut järin vaikuttava voima (Habermas 2004, 108). Vuonna 1792 englantilainen valtiomies Charles James Fox piti brittiparlamentin alahuoneessa puheen, jossa hän totesi, että ”[o]n epäilemättä oikein ja järkevää hakea neuvoa julkiselta mielipiteeltä”. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun parlamentissa puhuttiin julkisesta mielipiteestä ”sanon tiukassa merkityksessä”. (Emt., 109.)

Markkinoiden asteittainen vapautuminen valtion sääntelystä ulotti julkisuuden täysiin mittoihinsa ja antoi tälle uudelle porvarillista oikeusvaltiota määrittävälle periaatteelle normatiivisen aseman valtion ja kansalaisyhteiskunnan välityselimenä (Habermas 2004, 120).

Habermasin (2004, 120–121) historiallisessa jäsenyyksessä kansalaisyhteiskunta käsittää omaa varallisuuttaan kartuttavat yksityishenkilöt ja näiden väliset vapaaehtoiset sopimukset, jotka pitivät ”mallinaan vapaan markkinatalouden lakien mukaan rakentuvia vaihtosuhteita”. Tämän liberaalin kansalaisyhteiskunnan vastakappaleeksi asettuvan valtion tuli puolestaan pysyä erossa kansalaisten keskinäisistä vaihtosuhteista. Järkeilevän julkison keskusteluissa muodostuva julkinen mielipide toisin sanoen näyttäytyy kansalaisten tahdonilmauksena, jonka toteuttaminen jää valtion tehtäväksi. (Emt., 120.) Tämän järjestyksen oli määrä taata, että kansalaisyhteiskunnan yksityispiiriä – siis käytännössä markkinoita – koskettavat poliittiset päätökset kumpusivat järjestä. Valtion tuli säännellä markkinoiden toimintaa mahdollisimman vähän, sillä vapaan kilpailun oli määrä toimia itseään sääntelevästi. (Emt., 127.)

Habermasin mukaan tämä järjestys pysyi yllä niin pitkään kuin valtio ja kansalaisyhteiskunta pysyivät erillään. Kuitenkin 1800-luvun lopulle tultaessa valtion ja kansalaisyhteiskunnan toiminnot alkoivat sulautua hiljalleen toisiinsa. (Habermas 2004, 213.) Myös keskustelemaan julkiso oli kasvanut ja alkoi käsittää nekin yhteiskuntaluokat, jotka oli aiemmin suljettu käytännössä julkison ulkopuolelle. Tämän seurauksena ”yksityispiiriin tungetut ristiriidat ryöstäytyivät nyt julkisuuteen”. (Emt., 197; vrt. Arendt 2002, 44.) Muun muassa näiden

kehityskulkujen myötä alkoi porvarillisen julkisuuden rakenteen muutos, joka sai Habermasin mukaan päätöksensä nykyisenkaltaisen ”sosiaalivaltion” synnyssä.

Habermasin (2004) kuvaama porvarillisen julkisuuden laitostumien ja niiden toimintaedellytysten ”rappeutuminen” tulee tarkoin eritellyksi *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksesta. En kuitenkaan kuvaa tässä julkisuuden väitettyyn rappeutumiseen johtaneita tapahtumia, sillä ne eivät ole mielestäni tämän työn kannalta relevantteja, ja etenkin kun otetaan huomioon, että Habermas on myöhemmin kehittänyt omaa julkisuusideaansa toistamatta ajatusta julkisuuden rappiosta. Suurpiirteisesti yllä esittelemäni historiallinen viitekehys antaa nähdäkseni tältä erää tarpeeksi vahvan pohjan habermasilaisen julkisuuden teoreettiselle käsittelylle. Hyödynnän tässä käsitteellisemmin orientoituneessa tarkastelussa Arendtin ja Habermasin lisäksi Jeff Weintraubin (1997) aiemmin mainittua tekstiä. Weintraub viittaa sekä Arendtiin että Habermasiin mainiten molempien julkisuuskäsitteen sisältävän ajatuksen julkisuudesta paikkana, jossa poliittinen yhteisö voi ratkaista itseään koskevia ongelmia (emt., 14–15).

3.2. Julkisuus teoretisoinnin kohteena

Jeff Weintraubin (1997, 2) mukaan käsitteillä julkinen ja yksityinen on nykyisin useita toisistaan poikkeavia merkityksiä, joiden käyttö eri tilanteissa kutsuu esiin erilaisia tapoja ymmärtää maailmaa. Toisin ilmaisten Weintraub siis katsoo, että erot käsitteiden käyttötavoissa ilmentävät eroja käyttäjien teoreettisissa ja ideologisissa lähtökohdissa, yhteiskuntaa koskevissa oletamuksissa sekä sosiohistoriallisissa viitekehyksissä. Elämismaailman jaottelu yksityiseen ja julkiseen kantaa mukanaan vahvoja normatiivisia implikaatioita, siksi tämä jako on Weintraubin mielestä harvoin viaton analyttinen työkalu. (Emt., 3.) Samalla julkinen ja yksityinen ikään kuin määrittelevät toisensa, ja niitä tulee tarkastella yhteisen vastinparin elementteinä. Weintraub katsoo, että voidaksemme ymmärtää, mitä julkisella ja yksityisellä sekä niiden erottamisella kulloinkin toisistaan tarkoitetaan, on selvitettävä, mitä tarkalleen erotetaan ja millä perusteilla eronteko tehdään. (Emt., 4.)

Weintraub (1997, 5) nimeää kaksi merkittävää, analyttisesti toisistaan poikkeavaa tapaa erotella julkinen ja yksityinen. Yhtäältä eronteko julkiseen ja yksityiseen voidaan hänestä ymmärtää jaoksi näkyvän ja piilotetun välillä. Toisaalta julkisen ja yksityisen voidaan

ymmärtää edustavan joko yhteisön etua (julkinen) tai yksilön etua (yksityinen). Weintraub ohjaakin tarkastelemaan käsiteparia julkinen/yksityinen ikään kuin kolikkona, jonka puolet ovat joko näkyvä/kätketty tai kaikkien etu/yksien etu. Sekä Habermasin että Arendtin julkisuusteoriassa esiintyvä ajatus yhteisestä hyvästä nojaa Weintraubin mukaan näistä jälkimmäiseen: valtion toimet yhteisen hyvän eteen ovat määritelmällisesti julkisia, kun taas toimet yksilön tai ryhmän etujen ajamiseksi ovat määritelmällisesti yksityisiä. (Emt.)

Käsitteitä julkinen ja yksityinen kuitenkin käytetään Weintraubin (1997, 7) mukaan usein joko kuvailevasti tai normatiivisesti ihmisten erilaisten toimien tai sosiaalisen todellisuuden eri alueiden hahmottamiseen. Hän erottaa kahden vuosikymmenen takaisessa sosiaalisen ja poliittisen analyysissä neljä keskeistä tapaa kuvata julkinen ja yksityinen.

Ensimmäisen kuvaustavoista Weintraub (1997, 7) nimeää liberaalis-taloudelliseksi malliksi, jossa julkinen ja yksityinen jaotellaan pääasiassa valtionhallintoon (julkinen) ja markkinoihin (yksityinen). Toinen tapa on ymmärtää julkinen ja yksityinen republikaanisena, jolloin julkisen ajatellaan olevan poliittisen yhteisön toiminnan mahdollistava alue, joka on analyttisesti erillään sekä valtiosta että markkinoista (emt). Kolmanneksi julkisuus voidaan ymmärtää piiriksi, joka mahdollistaa yhdessäolon monimuotoisuuden ja joka tuo tässä piirissä liikkuvien ihmisten nähtäväksi nykyaikaisten yhteiskuntien koko kirjon. Tässä lähestymistavassa tarkastelun kohteena ovat sellaiset sosiaaliset konventiot, jotka mahdollistavat julkisesti toisten nähtävillä olemisen. Neljänneksi Weintraub erottaa osassa feminististä julkisuustutkimusta hyödynnetyn tavan nähdä jako yksityiseen ja julkiseen jakona perheeseen ja sen ulkopuoliseen taloudelliseen ja poliittiseen järjestelmään. (Emt.)

Kuvattujen neljän mallin lisäksi Weintraub (1997, 36) piti 1990-luvun lopulla mahdollisena erottaa kaksi julkisuustutkimuksen suuntausta, joiden ottaminen huomioon syventää julkisuuden eri ymmärrystapojen tarkastelua. Yhtäältä julkisuustutkimus hänestä olettaa julkinen/yksityinen-erottelun rinnastuvan tavalla tai toisella poliittinen/ei-poliittinen-erotteluun. Näissä keskusteluissa ei-poliittinen kuvataan usein markkinoiksi. Toisessa suuntauksessa on kyse julkisuusdiskurssin kentästä, jossa yksityisyyden piirissä vietetty elämä nähdään henkilökohtaisena ja intiiminä, kun taas julkisuus käsitetään muodollisena ja persoonattomana seurallisuuden alueena. (Emt., 37.) Kuten todettua Weintraub sivuaa Arendtin ja Habermasin julkisuusajattelua. Hän katsoo, että molemmat pyrkivät teoretisoimaan ”julkisen alueen”, jolle poliittinen yhteisö kokoontuu keskustelemaan itseään koskevista asioista ja päätöksistä (emt., 14–15). Arendtin julkisuusideasta Weintraub (emt.,

35) lisäksi huomauttaa, että siihen liittyy muutoin julkisuusajattelulle poikkeuksellinen kolmas kategoria: sosiaalinen.

Arendtin julkisuusidean tarkastelu Habermasin rinnalla antaa jälkimmäisen ajatuksille lisäulottuvuutta juuri sosiaalisen alueen analyysin tähden. Habermas (2004) ei käsittele sosiaalisen aluetta samalla termillä kuin Arendt, mutta hän ilmaisee *Julkisuuden rakennemuutoksen* alussa suorasanaisesti Arendtin ja oman tarkastelunsa kohteen samankaltaisuuden. Habermas (2004, 44) kirjoittaa: ”Hannah Arendt tarkoitti tätä *julkisesti tärkeäksi käynnyttä yhteiskunnan yksityispiiriä*, kun hän erotti julkisuuden ja yksityisen modernin suhteen antiikkisesta puhumalla ’sosiaalisen’ synnystä” (kurs. alkuperäinen). Sosiaalisen alueen – suomenkielinen vastine sosiaaliselle kenties voisi olla yhteisöllisyyden alue – voi sanoa syntyneen siksi, että yksityisyytensä piirissä eläneet porvariskerrostumat havaitsivat etujensa yhtenäisyyden ja pyrkivät ajamaan koko tämän luokkayhteisön etua, luullen virheellisesti ajavansa samalla koko kansakunnan etua. Kun Arendt kirjoittaa sosiaalisen leviämisestä koko yhteiskunnan alueelle, hän tarkoittaa tulkintani mukaan yhä uusien ryhmien havahtumista niille yhteisen edun ajamiseen. Samalla yhä uusia asioita nostetaan esille aiemmin kätketyn yksityisyyden alueelta julkisuuden ”valoon”. Habermas nähdäkseen viittaa tismalleen tähän laajentuneeseen käsitykseen yhteisestä edusta, kun hän kirjoittaa yksityispiiriin tungettujen ristiriitojen ryöstäytymisestä julkisille areenoille (Habermas 2004, 197). On mielenkiintoista, että sekä Habermas että Arendt tuntuvat yhdistävän aiemmin alistetussa asemassa olleiden yhteiskuntaluokkien etujen nousemisen julkisen keskustelun aiheeksi julkisuuden rappeutumiseen. Näiden kahden välille piirretty yhtäläisyysmerkki havainnollistaa sitä Weintraubin (1997, 14–15) tulkintaa, että Habermas ja Arendt ajattelevat julkisuuden olevan nimenomaan poliittisen yhteisön yhteisten etujen ajamiseen tarkoitettu alue.

Arendtin julkisuusidea on kuitenkin Habermasin vastaavaa kokonaisvaltaisempi sikäli, että hän tarkastelee julkilausutusti sekä näkyvää että yhteistä julkisuutta. Arendtin mukaan julkinen tarkoittaa yhtäältä kaikille ihmisille yhteistä, ihmisten itsensä valmistamaa maailmaa, joka on luonnosta erillinen (Arendt 2002, 58). Näin ymmärretty julkisuus sisältää tai edellyttää esimerkiksi kaupunkien infrastruktuurin mutta myös ihmisten teot maailmassa. Tässä erottelussa on tärkeää panna merkille sen implikoima luonto/kulttuuri-dikotomia. Arendt vaikuttaa pitävän itsestään selvänä sitä, että julkinen on kulttuurille varattu alue.

Yhteisen julkisen maailman yksi ominaispiirre on Arendtin (2002, 58) mukaan sen kyky sekä koota ihmiset yhteen että samalla erottaa heidät toisistaan. Esimerkiksi antiikin kaupunkien

torit olivat rakennettuja julkisia alueita, jotka kokosivat ihmiset samaan paikkaan keskustelemaan yhteisistä asioista. Samalla muiden nähtävänä oleminen esti ihmisiä esimerkiksi käyttämästä väkivaltaa, sillä sen ei ajateltu kuuluvan julkisen piiriin. Arendt käsittää antiikin julkisuuden luonteeltaan poliittiseksi, mutta tätä poliittista ei tule samastaa valtionhallintoon. Weintraub (1997, 11) huomauttaa Arendtin tarkoittavan poliittisella pikemminkin keskustelua, väittelyä, ajatusten punnitsemista, päätösten tekemistä ja yhdessä toimimista. Weintraubin (emt.) mukaan poliittisen julkisuuden piiri syntyy aina, kun ihmiset ryhtyvät näihin aktiviteetteihin ja tekevät sen yhteisesti havaitussa ja jaetussa maailmassa. Tämä tulkinta on mielestäni hyvin lähellä Habermasin ajatusta keskusteleavasta julkisuudesta.

Koska Arendt käsittää julkisen ilmentävän kulttuuria ja yksityisen luontoa, hän tulee asettaneeksi nämä hierarkkiseen järjestykseen. Weintraubin (1997, 28) mukaan yksityisen alue näyttäytyykin Arendtin antiikkia koskevassa jäsennyksessä jäännöksellisenä kategoriana. Tällä Weintraub tarkoittaa käsittääkseni sitä, että Arendt käsittelee julkisuutta alueena, joka tekee ihmisestä Aristoteleen tarkoittaman *zoon politiconin*, poliittisen eläimen, joka ei ole ainoastaan eläin. Vaikka yksityinen on antiikissa edellytys julkisuuteen nousemiselle, sillä yksityinen alue sitoo ihmisen maailmaan ja antaa tälle oman paikan, tuon oman paikan tärkeys vaikuttaisi perustuvan ainoastaan sille, että ihminen on joka tapauksessa eläin ja sellaisena tiettyjen ruumiillisten pakkojen kahlitsema. Arendtin (2002, 67) mukaan antiikin Kreikassa kansalaisuuden saivat vain sellaiset miehet, joilla oli oma paikka maailmassa, siis oma koti, jonka yksityisyydestä he saattoivat nousta julkisuuteen. Arendtin kodille antiikissa antamaa merkitystä ilmentää mielestäni se, että hän käyttää yksityisyyden yhteydessä sanaa hämärä ja julkisuuden yhteydessä sanaa valo. Antiikin ihminen piilottaa eläimellisen pimeän puolensa omaan kotiinsa – esimerkiksi väkivalta oli antiikissa kotoinen ilmiö – ja julkisuuden valossa hän on (pakotettu olemaan) jotain parempaa. Arendt (emt., 52) kirjoittaakin, että antiikin yksityisyydessä ihminen ei ollut inhimillinen olento.

Kun yksityisasiat nousivat julkisuuden alueelle käsiteltäviksi, julkisuus menetti Arendtin (2002) mukaan poliittisen luonteensa ja siitä tuli sosiaalista. Tämä tapahtui tulkintani mukaan siksi, että muiden nähden keskusteltiin asioista, jotka eivät kuitenkaan olleet muiden nähtävillä. Yhteisesti havaitun todellisuuden yhteisesti jaetuista asioista keskustelemisen sijaan keskusteltiin siitä, miten kodin yksityispiiriin kätkeytävät tapahtumat ja ongelmat tulisi ratkaista. Arendt näyttäisi ajattelevan, että julkisuus menettää tällöin luonteensa yhdessä koetun maailman ongelmien ratkaisemisen paikkana, jolloin siitä tulee ei-poliittinen alue. Vaikka sosiaalisessa julkisuudessa keskustellaan muiden nähden, puheena olevat ongelmat

eivät enää ole jaetun maailman yhteisiä asioita. Keskustelu saattaa käsitellä myös aiheita, jotka olisi sysätty antiikissa kotitalouden pimeimpiin nurkkiin. Vai mikä mahtaisi olla Arendtin tulkinta esimerkiksi kuukautissuojien Kela-korvauksista käytävästä keskustelusta?

Muuttuessaan poliittisesta sosiaaliseksi julkisuus vaikuttaisi samalla menettävän asemansa yksilöllisyyden ilmenemisaikana. Tällöin julkisen alue alkaa nähdäkseni muistuttaa sitä Weintraubin (1997, 37) hahmottelemaa käsitystapaa, jossa julkinen ymmärretään persoonattoman seurallisuuden alueeksi ja sen räikeässä valossa vietetystä elämästä tulee tyhjää, kun taas intiimi yksityisyys ymmärretään minuuden ja aitojen kokemusten olinpaikaksi. Arendt (2002) selittääkin sosiaalisen alueen laajenemisen aiheuttamaa poliittisen julkisuuden rappeutumista sillä, että julkisuudessa vietetty elämä ei ole enää merkityksellistä. Toiminta julkisuudessa ei tähtää enää koko yhteisön edun vaalimiseen, eikä se siksi ole samalla tavalla ”hyvää elämää” kuin mitä sillä tarkoitettiin antiikin poliksessa. Antiikissa julkisuus oli ainoa paikka, jossa ihminen saattoi erottua yksilöksi (Arendt 2002, 48), mutta uutena aikana intiimi näyttäisi ottaneen paikkansa yksilöllisyyden tyysijana – tai kenties on täsmällisempää sanoa, että yksityisyyden suojassa vietettyinä intiimeinä hetkinä ihminen voi olla ”oma itsensä”, vailla tarvetta seurata käytösnormeja, joita muiden läsnäolo pitää yllä julkisissa tiloissa.

Arendtin hahmottama julkisuuden samanaikainen kahtalaisuus, yhteisten asioiden muille näkyminen ja niiden yhdessä jakaminen, tulee Habermasin julkisuusideassa nähdäkseni ilmaistuksi epäsuorasti tai piiloisesti. Yksinkertaisimmillaan julkisuus tarkoittaa Habermasin teoriassa aluetta, jolla julkinen mielipide voi muodostua ja joka välittää tämän julkisessa keskustelussa syntyneen mielipiteen valtiolle (Habermas 2010). Siispä julkisen mielipiteen muodostuminen edellyttää ensinnä julkista, toisin sanoen muiden kanssa ja vähintään muiden kuullen, käytävää keskustelua. Tämä mielipide taas tulee voida välittää (hallinnolliselle) valtiolle siksi, että se on yhdessä keskustelleiden ihmisten käsitys siitä, miten käsillä olevat kysymykset ja ongelmat tulisi ratkaista kaikkia tyydyttävällä tavalla. Tämä Habermasin alun perin vuonna 1964 kirjoittamasta sanakirja-artikkelista poimittu kiteytys (ks. Habermas 1985) tulee kattavammin esitellyksi hänen samana vuonna ilmestyneessä teoksessaan *Julkisuuden rakennemuutos* (Habermas 2004).

3.3. Porvarillisen julkisuusidean normatiivisuus

Habermasin (2004) *Julkisuuden rakennemuutos* teoksessa hahmottelema julkisuuden idea(ali) tuntuisi vastaavan Weintraubin (1997) tekemässä näkyvä/kätketty- ja kaikkien etu/yksien etu -parijaottelussa jälkimmäistä. Näin siksi, että Habermas (2004, 60) muun muassa viittaa julkisen alueella hallinnolliseen valtioon ja yksityisen alueella yhteiskuntaan ja markkinoihin. Julkisuus on hänen hahmotelmassaan osa kansalaisyhteiskuntaa, ja sen tarkoitus on välittää kansalaisten muodostaman poliittisen yhteisön tarpeita valtioon päin. Julkisuudessa käytävässä keskustelussa syntyvän julkisen mielipiteen on määrä edustaa kansalaisten julkison muodostamaa yhteisymmärrystä siitä, miten yhteisön etu tulee parhaiten palvelluksi.

Juuri julkisen mielipiteen käsitteessä julkilausuttu ajatus yhteisestä hyvästä tukee Weintraubiin pohjaavaa käsitystäni Habermasista. Kuten edellä mainitsin, julkisuuden arendtilainen kaksoismerkitys on silti läsnä myös Habermasilla, sillä julkisuuden käsitteeseen on intuitiivista liittää ajatus nähtävillä olevasta. Tällaista näkyvyyttä edustavat esimerkiksi sanomalehdet, jotka pyrkivät olemaan mahdollisimman laajan lukijajoukon tavoitettavissa. Mitä laajemmat lukijajoukot pääsevät käsiksi lehden sisältöön, sitä näkyvämpiä eli julkisempia näistä sisällöistä tulee. Esimerkiksi iltapäivälehtien lööppien voi sanoa olevan julkisempia kuin pienten piirien aikakauslehtien.

Näkyvän julkisuuden ajatusta tukee osin myös Habermasin julkison käsite, joka kattaa periaatteessa kaikki ne, jotka ryhtyvät keskustelemaan julkisilla areenoilla yhteistä huomiota vaativista asioista. Implikaationa on, että ideaalisesti keskustelua tulisi käydä yhdessä. Habermasin tarkastelemana ajankohtana julkisoon kuuluivat lähinnä kaupunkien varakkaat porvarismiehet. Habermas katsoo, että julkison itseymmärryksen kannalta porvarismiehen kaksoisrooli oli tärkeä, sillä julkisoksi ryhtyneen porvarin hahmossa ikään kuin yhdistyi yksityisomistaja (*bourgeois*) ja ihminen sinänsä (*homme*). (Habermas 2004, 95.) Porvarin tällainen kaksoisrooli toimii nähdäkseni pohjana habermasilaisen julkisuusideaalin ajatukselle, että julkisen keskustelun tulisi koskea yhteistä hyvää.

Yhtäältä 1600 ja 1700-lukujen keskustelevan julkison jäseniä yhdistää siis ihmisyyys. Toisaalta heitä yhdistää käsitys siitä, miten markkinoiden tulisi toimia, jotta yksityisomistajien asema markkinoilla olisi mahdollisimman suotuisa. Kun nämä kaksi puolta yhdistyvät porvarin hahmossa, lopputuloksena on ajatus porvarillisesta julkisuudesta areenana, jolla keskustellaan kaikkien ihmisten yhteisestä hyvästä. Nähdäkseni Habermasin tarkastelema historiallisen

aikakauden liberaali ajattelumalli selittää muitakin porvarillisen julkisuuden ideassa ilmeneviä normatiivisia oletuksia, esimerkiksi oletusta keskustelijoiden tasavertaisuudesta. Porvarismiesten markkinoilla solmimat sopimukset olivat vapaaehtoisia ja perustuivat kahden tasavertaisen yksilön keskinäiselle yhteisymmärrykselle. Habermasin (2004, 69) mukaan juuri vapaaehtoisuuden ja tasavertaisuuden idea sai julkison jäsenet ajattelemaan, että keskinäisissä keskusteluissaan heidän tulee sivuuttaa sekä omansa että muiden sekä sosiaalinen että taloudellinen status ja asema.

Liberaalin ajattelun lisäksi porvarillisten instituutioiden vahvistuminen hovin kustannuksella on tulkintani mukaan lyönyt leimansa Habermasin porvarillisen julkisuuden ideaan. Tämä näkyy esimerkiksi hänen ajatuksessaan siitä, että julkisessa keskustelussa tulisi voida problematisoida sellaisiakin aiheita, joita ei ole aiemmin kyseenalaistettu. Tapojen ja tottumusten ei toisin sanoen pitäisi estää joidenkin aiheiden käsittelyä. Habermas (2004, 71) käyttää esimerkkinään taidekriitikkejä, jotka olivat ennen porvarillisen julkisuuden muotoutumista olleet aatelin yksinoikeus. Kahviloiden pöydissä suullisesti esitetyt taide- ja teatterikriitikit paitsi avasivat julkison jäsenille uusia aiheita myös opettivat heidät keskustelemaan omista kokemuksistaan järkipäisesti ja pyrkien ymmärtämään keskustelukumppaneidensa ajatuksia.

Tasavertaisuuden ja järkipäisyyden lisäksi Habermas (2004, 70–71) pitää keskustelun periaatteellista avoimuutta olennaisena osana porvarillista julkisuutta. Keskusteluun osallistuneiden määrää rajoitti toki aluksi se, että keskustelun areenoina toimineiden kahviloiden, salonkien ja pöytäseurojen tila oli rajallinen. Porvarillisen julkisuuden ja printtimedian samanaikainen kasvu kuitenkin mahdollisti keskustelujen laajenemisen kahviloiden pöydistä lehtien sivuille. Lehtien rajallinen lukumäärä puolestaan takasi sen, että diskursiivisesti tuotettu julkisuus näyttäytyi kaikille osallistujille periaatteessa yhtenä ja yhteisenä. Vaikka lukutaitoinen kansanosu edusti hyvin pientä vähemmistöä tuon aikaisten yhteiskuntien väestöstä, julkison rajoja ei ollut Habermasin mukaan mahdollista lyödä lukkoon. Kuka tahansa kyllin varakas ja lukutaitoinen saattoi kuulua keskustelemaan julkisoon. Toisin sanoen julkisuuden rajat olivat periaatteessa kaikille avoimet (emt., 71).

”Kaikille avoimeen” julkisuuteen osallistumisen ehdot olivat Habermasin (2004, 135) mukaan käytännössä sivistys ja omistus. Hän lisää, että aktuaalisesti julkisuuden voidaan ajatella olevan avoin kaikille siinä tapauksessa, että jokaisella yhteiskunnan jäsenillä on yhtäläiset mahdollisuudet täyttää edellytykset, joita julkisuuteen osallistuvilta vaaditaan (emt., 136). Porvarillisen julkisuuden aikaan näitä edellytyksiä puitteisti ensinnäkin vapaa kilpailu.

Toiseksi tavaroiden oli vaihduttava arvonsa perustella, ja arvon mittana pidettiin niiden tuottamiseen vaadittua työmäärää. Kolmanneksi työvoiman ja tuotannon oli oltava täydessä käytössä, ja järjestelmän oli oltava kriisitön ja tasapainossa. Näiden ehtojen toteutuessa kenen tahansa ajateltiin voivan omalla työllään ja taidollaan saavuttaa riittävästi varallisuutta ja sivistystä, jotta hän saattoi kuulua julkisoon. (Emt., 136–137.) Tiivistäen: klassisen taloustieteen periaatteiden oli toteuduttava, jotta yhteiskunta voisi järjestäytyä porvarillisen julkisuusidean edellyttämällä tavalla.

Porvareiden itseymmärrys markkinoilla toimivista yksityisomistajista muokkasi heidän suhdettaan valtioon (Habermas 2004). Yksityisomistajien näkökulmasta markkinoiden tuli toimia vapaan kilpailun pohjalta ja itseään säännellen. Tästä syystä yhdenkään markkinoiden ulkopuolisen tahon ei tulisi heidän mielestään puuttua markkinoiden toimintaan. (Emt., 127.) Tämän takaamiseksi, ja valtion mielivallan vastavoimaksi, nostettiin julkinen mielipide, jonka oli tarkoitus säätää järkiperaisesti ja pohdiskelevasti keskustellen yleiset ja yhtäläiset lait (emt., 130). Nähdäkseni ajatus lakien yleisyydestä ja yhtäläisyydestä selittyy porvarin hahmon toisella puoliskolla, nimittäin hänen ihmisyydellään. Koska porvari oli ihminen, jolla oli tietynlaisia etuja, oli helppo ajatella, että heidän etunsa olivat kaikkien muidenkin etuja.

Habermasin (2004, 130) mukaan porvarillisen julkison keskustelujen seurauksena muodostuneiden lakien oli määrä kummuta vain järjestä, ja niiden oli tarkoitus saattaa herruus ja vallankäyttö järkeen perustuvan sääntelyn alaisuuteen. Valtion rooliksi jää näin lakien säätäminen sen mukaan kuin julkiso parhaaksi näkee. Julkisen mielipiteen muodostumiseen valtion ei kuitenkaan tulisi porvarillisen ihanteen mukaan puuttua (emt., 130–131). Habermasin jäsentämän porvarillisen julkisuusihanteen ytimessä onkin ajatus, että kun julkisuudessa käytävä keskustelu on keskenään samanarvoisten keskustelijoiden järkiperaisten argumenttien punnintaa, lopputuloksena syntyy yhteisymmärrys siitä, mitä ”yleisen edun vuoksi on käytännössä välttämätöntä tehdä” (emt., 131, kursivi alkuperäinen). Keskustelun sääntöjen ansiosta porvareiden käsittämä yhteinen hyvä on luonteeltaan järkevää ja argumentoiden punnittua.

Habermas pyrkii *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessaan hahmottelemaan porvarillisen julkisuuden ideaalimallin. Nähdäkseni tämä idealisointi tapahtuu analyysin kohteena olevan historiallisen ajankohdan realiteeteista huolimatta ennemmin kuin niiden vuoksi. Jo Arendtin sosiaalisen alueen analyysin pohjalta voimme havaita, että uudella ajalla syntyneelle porvarilliselle julkisuudelle annettua tehtävää ”yhteisen edun” löytämisestä ei ole mahdollista toteuttaa. Käytännössä porvarillisen julkisuuden ideaali yhteisestä hyvästä perustuu koko

yhteiskunnan kattavan yhteisen hyvän tavoittelun sijasta rajatun yhteisön edun tavoittelulle. Habermas (2004, 137) huomauttaa itsekkin, että julkisen mielipiteen perustana ollut ”yleinen etu” on ollut porvarillisen julkisuuden synnystä asti todellisuudessa luokkaetu. Keskustelevien porvarismiesten pieni ryhmä saattoi ajatella olevansa koko yhteiskunnan asialla, sillä he olivat huomanneet oman joukkonsa etujen olevan keskenään yhdenmukaiset. Koska laajat ihmisjoukot oli suljettu tämän keskustelevan julkison ulkopuolelle, heidän etujaan ei ollut mahdollista punnita. Tosi asiassa ajatus yhteisestä edusta perustuukin yhteiskunnan eri ryhmien solmimille sanattomille ”normatiivisille esisopimuksille”, joiden avulla jotkin ryhmät kuten työntekijät tai työnantajat ymmärtävät jakavansa tiettyjä yhteisiä etuja²². Todellisuudessa yhteisen hyvän saavuttaminen on hyvin hankalaa, sillä yhden ryhmän edun toteutuminen saattaa tehdä toisen ryhmän edun toteutumisen mahdottomaksi (Mouffe 2000).

Nähdäkseni Habermas (2004) joka tapauksessa lähestyy julkista ja yksityistä ainakin kahdesta eri näkökulmasta. *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessa hän pyrkii yhtäältä teoretisoimaan porvarillista julkisoa Jeff Weintraubin (1997) esittämässä republikaanisessa mielessä poliittisena yhteisönä. Habermas kiinnittää porvarillisen julkisuuden normatiivista mallia hahmotellessaan huomiota siihen, millaiset ajatukset ja ideat ohjasivat 1600 ja 1700-lukujen kehittyvän julkison toimimaan julkisesti, sekä siihen, millaisin keinoin julkisyhteisö tavoitteli omia etujaan. Hän idealisoi julkisuuden sekä markkinoista että valtiosta erillisenä piirinä, johon osallistuvat ihmiset jättävät henkilökohtaisen etunsa keskustelun ulkopuolelle ja keskittyvät yhteisön yhteisen hyvän puntarointiin.

Porvarillisen julkisuuden normatiivisessa ideaalissa intiimin yksityisyyden alueella on lähinnä sentimentaalinen sija keskustelijoiden inhimillisyyden lähteenä. Alue tulee samastetuksi kodin kanssa, ja se toimii perustana porvarin käsitykselle itsestään ihmisenä ihmisten joukossa. Käsitys kodista ihmisen aidon inhimillisyyden paikkana eroaa antiikin käsityksestä, jossa ihminen tulee ihmiseksi vasta julkisuudessa. Arendtin (2002) sosiaalisen alueen analyysia hyödyntäen on mahdollista huomata, kuinka suuresti antiikin ja uuden ajan käsitykset aidosta inhimillisyydestä poikkeavat toisistaan. Uudella ajalla yhteiskunnan käyttäytymissäännöt pakottavat julkisen ihmisen mukautumaan normeihin, mutta intiimi ihminen saa olla oma itsensä. Toisin sanoen käsitys siitä, että ihminen saavuttaa ihmisyyden

²² Normatiivisista esisopimuksista ks. lähemmin Nieminen 2006, 24.

tullessaan kulttuurin pariin muuttuu käsitykseksi, jonka mukaan ihmisestä tulee ihminen, kun hän palaa kodissaan aitoon, luonnolliseen itseensä²³.

Julkisuuden rakennemuutos -teoksessa hahmoteltu julkisuuden idea on mielestäni vahvasti sidoksissa myös liberalismien historiaan. Tältä osin Habermas käsittelee yksityistä ja julkista Weintraubin (1997) hahmottaman liberaalin julkisuuskäsitteen kautta, joka ymmärtää markkinat yksityisiksi ja valtion julkiseksi. Koska porvarillinen julkisuus on syntynyt ja kehittynyt samaan aikaan liberaalin yhteiskunnan ja filosofian kanssa, ja koska juuri porvarillinen julkisuus on Habermasin tarkastelun kohteena, hänen on monessa kohdassa välttämätöntä lainata liberalismien osia myös porvarillisen julkisuuden ideaalin rakennusaineiksi. Niinpä Habermas esittää, että porvarillinen julkisuus saattoi syntyä ja olla olemassa ainoastaan liberaalin markkinatalouden normien varaan rakentuvassa yhteiskunnassa. Porvarillisen luokkaedun, toisin sanoen vapaiden markkinoiden, edistämiseksi syntyneen julkisuuden käyttäminen ideaalin julkisuuden perustana jättää Habermasin kuitenkin hankalaan tilanteeseen. Hän joutuu luomaan ideaalimallin sellaisen yhteiskunnan pohjalta, joka oli käytännössä monilta osin kaukana tai jopa vastakkainen tuolle ideaalille. Historiallisen todellisuuden ja normatiivisen ideaalin epäsuhteen vuoksi porvarillisen julkisuuden käsitteeseen liittyy oletuksia ja sitoumuksia, jotka Habermas on myöhemmässä julkisuusajattelussaan paikoin selväsanaisesti hylännyt tai toisinaan jättänyt vain toistamatta.

Tiivistäen voikin todeta, että Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* sisältää kaksi toisiinsa liittyvää mutta viime kädessä toisistaan erillistä punaista lankaa. Kutsun niitä yhtäältä normatiivis-republikaaniseksi kuvaukseksi julkisuudesta ja toisaalta deskriptiivis-liberaaliksi kuvaukseksi julkisuuden historiallisesta kehittymisestä (ks. myös Hansen 1993, xxvii). Ensin mainittu pyrkii selittämään, millainen porvarillisen julkisuuden pitäisi olla. Jälkimmäinen taas pyrkii valottamaan niitä historiallisia ja yhteiskunnallisia olosuhteita, joissa porvarillinen julkisuus syntyi ja kehittyi. Julkisuuden tarkastelu normatiivis-republikaanisista ja deskriptiivis-liberaaleista näkökulmista avaa Habermasin teoksen myös kritiikille molemmista suunnista.

Julkisuuden rakennemuutos -teosta on kritisoitu muun muassa siitä, että Habermas (2004) hahmottelee siinä ainoastaan yhden julkisuuden mallin, eikä ota kylliksi huomioon muita julkisuuksia, jotka kehittyivät rinnan porvarillisen julkisuuden kanssa. Kritiikkiä ei ole

²³ Porvarin suhteesta omaan kotiinsa ja perheeseensä ks. myös Sennett 1975.

hillinnyt se, että Habermas (2004, 15) rajaa teoksensa esipuheessa käsittelynsä julkilausutusti koskemaan porvarillista julkisuutta ja sen liberaalin muodon rakennetta ja tehtäviä. Hän toisin sanoen kyllä tunnistaa, että julkisuudella on ollut historiallisesti myös ”plebeijinen” muotonsa, mutta hän rajaa ne tarkoituksella käsittelynsä ulkopuolelle. Habermasin tältä osin saama kritiikki on nähdäkseni silti perusteltua sikäli, että vaikka hän tiedostaa ja julkilausuu tarkastelunsa rajallisuuden, hän siitä huolimatta hahmottelee sen pohjalta julkisuuden normatiivisen ideaalin.

3.4. Porvarillisen julkisuusidea(ali)n kritiikki

Pistävin kritiikki porvarillisen julkisuuden ideaalia kohtaan koskee nähdäkseni julkisuuden ulossulkevia rakenteita. Tunnetuin arvostelija tältä osin lienee Nancy Fraser (1990), joka pian kolme vuosikymmentä sitten kritisoi terävästi sitä rakenteellista tapaa, jolla porvarillisen julkisuuden idea sysää tietynlaisia ihmisiä julkisen keskustelun marginaaleihin. Vaikka julkisuus on Fraserin mielestä käsitteenä sinänsä hyödyllinen, sen tulisi ottaa hänestä paljon paremmin huomioon myös ei-porvarilliset ja ei-liberaalit julkisuudet. Koska Habermas ei näin tee, hän tulee Fraserin mielestä idealisoineeksi porvarillisen julkisuuden sellaisenaan. Fraser vaatiikin julkisuuden uutta käsitteellistämistä²⁴. (Emt., 57–61.) Hänen kritiikkinsä kohdistuu Habermasin neljään normatiiviseen oletukseen siitä, millä tavalla julkisuuden pitäisi toimia, jotta se vastaisi ideaaliaan. Oletukset ovat Fraserin (emt., 62–63) listaamina: vaatimus statuksen ulossulkemisesta, vaatimus yhdestä kaikille keskustelijoille yhteisestä julkisuudesta, vaatimus yhteiseen hyvään liittyvästä keskustelusta ja vaatimus julkisuuspiirin ja valtion tiukasta erottelusta (ks. myös Habermas 2004)

Porvarillisen julkisuuden vaatimus kaikille avoimesta keskustelun tilasta ei toteutunut käytännössä siinä ajassa, jonka perusteella Habermas julkisuuskäsityksensä loi. Naiset ja alempiin yhteiskuntaluokkiin sekä eri etnisyyksiin kuuluneet miehet suljettiin kokonaan

²⁴ Fraserin vaatimus on ymmärrettävä sikäli, että englanninnos Habermasin 1962 teoksesta oli ilmestynyt vuonna 1989 nimellä *The Structural Transformation of the Public Sphere* eli vain vuotta ennen Fraserin artikkelia. Toisaalta kiinnostavaa on, että hän ei artikkelissaan noteeraa Habermasin myöhempää englanniksi julkaistua kaksiosaista teosta *Theory of Communicative Action Vol. 1* (Habermas 1984) ja *Vol. 2* (Habermas 1987) (Alun perin molemmat osat ilmestyivät vuonna 1981 nimellä *Theorie des kommunikativen Handelns*) joissa Habermas sivuaa julkista keskustelua. Vielä pidemmälle Habermas vei julkisuutta koskevaa ajatteluaan vuoden 1992 teoksessaan *Faktizität und Geltung* (julk. engl. nimellä *Between Facts and Norms*, 1996), jossa hän myös vastaa Fraserin porvarillisen julkisuuden ideaan kohdistamaan kritiikkiin. Viimeksi mainitusta teoksesta Fraser ei tietenkään olisi voinut olla oman artikkelinsa kirjoitushetkellä tietoinen.

julkisuuden ulkopuolelle. (Habermas 2004, 134; Fraser 1990, 63.) Osallistuvien ryhmien määrän lisääminen ei Fraserin mukaan pelasta porvarillisen julkisuuden ideaa(lia), sillä varsinainen ongelma on vaatimus statuksen sivuuttamisesta. Hänestä tämä vaatimus toimii usein hallitsevien ryhmien hyväksi. Lisäksi statuserojen huomiotta jättäminen antaa ymmärtää, että julkisuus toimisi täysin erillään muusta sosiaalisesta maailmasta. Koska esimerkiksi korkeasti koulutetuilla on paremmat edellytykset keskustella tavalla, jota porvarillinen ideaali edellyttää, matalamman koulutustason edustajat jäävät helposti keskustelun ulkopuolelle. Fraser toisin sanoen katsoo statuksen sivuuttamisen implikoivan, että keskustelijoiden tasavertaisuus olisi mahdollista saavuttaa ilman yhteiskunnallista tasa-arvoa. (Fraser 1990, 64–65.)

Myös porvarillisen julkisuuskäsitteen normatiivinen vaade yhdestä yhteisestä julkisuudesta on Fraserin mukaan ongelmallinen, sillä keskustelun areenoita ei pystytä eristämään niin, että yhteiskunnan epätasa-arvoisia rakenteita ei otettaisi julkisuudessa huomioon. Lisäksi mikäli julkisuus käsitetään yhdeksi ja kaikille yhteiseksi, alistetuilla ryhmillä ei olisi mahdollisuutta keskustella omista erityisistä tarpeistaan julkisesti. Julkisuuden ihanne toteutuukin Fraserin mielestä paremmin, mikäli alistetuilla ryhmillä on mahdollisuus muodostaa omia keskusteluareenoitaan, joiden sisällä he voivat muotoilla omat tarpeensa, halunsa ja etunsa ja samalla terävöittää laajemmissa julkisuuksissa esittämäänsä viestiä. (Fraser 1990, 66–68.)

Porvarillisen julkisuusidean normatiivis-republikaanisen muotoilun mukaan julkisuudessa käytävän keskustelun on koskettava poliittisen yhteisön muodostavan julkison yhteistä hyvää. Sitä vastoin keskustelijoiden yksityisyyden piiriin kuuluvia kysymyksiä, kuten heidän asemaansa markkinoilla, ei tulisi nostaa julkiseen keskusteluun. Fraser kuitenkin huomauttaa, että "yhteistä hyvää" koskevat aiheet itse asiassa määrittyvät keskustelun ja kamppailun kautta, sillä yhteinen hyvä ei ole koskaan annettua ja ennalta määriteltä. Hän käyttää esimerkkinä perheväkivallasta käytyä keskustelua todeten, että vielä 1990-luvun alkupuolella feministit olivat vähemmistössä pitäessään perheväkivaltaa aiheena, josta tulisi keskustella julkisesti. (Fraser 1990, 70–71.)

Habermasin porvarillisen julkisuuden normatiivisessa mallissa kansalaisyhteiskunnan ja valtion on oltava tiukasti toisistaan erillisiä. Fraserin mukaan kansalaisyhteiskunta hahmottuu tässä erottelussa joko markkinoiksi ja markkinoilla toimiviksi omistajiksi tai toisaalta kaikiksi valtion ulkopuolisiksi toimijoiksi, joiden tehtävät eivät ole taloudellisia tai hallinnollisia (Fraser 1990, 74). Fraser katsoo, että mikäli kansalaisyhteiskunta ymmärretään markkinoiksi, vaatimus kansalaisyhteiskunnan ja valtion erottamisesta on itse asiassa vaatimus klassisen

liberalismin mallin seuraamisesta²⁵. Mielenkiintoisempi hänestä on käsitys kansalaisyhteiskunnasta valtion ulkopuolisina toimijoina. (Emt.) Fraser lähestyy tätä puolta hyödyntämällä Habermasin julkisuuden määritelmää, jonka mukaan "[k]ehittynyt porvarillinen julkisuus perustui julkisoksi kokoontuneiden yksityishenkilöiden kuvitteelliseen identiteettiin" (Habermas 2004, 95).

Fraser (1990, 74) katsoo, että puhuessaan yksityishenkilöistä, Habermas viittaa toimijoihin, jotka eivät ole esimerkiksi valtion viranomaisia. Heidän järkeilevä keskustelunsa ei myöskään edellytä valtionhallintoa tekemään päätöksiä keskusteluissa syntyneiden ehdotusten perusteella. Fraser (emt., 75) kutsuu näitä julkisoita "heikoiksi julkisoiksi" (*weak publics*), sillä niiden roolina on ainoastaan suuntaa antava mielipiteenmuodostus, ei päätöksenteko. Fraser katsoo Habermasin implikoivan, että päätöksenteon lisääminen julkison tehtäväksi vaarantaisi sen autonomian (emt.).

Julkisesti keskustelevien ja päätöksiä tekevien julkisoiden erottaminen toisistaan on Fraserin (1990, 75) mielestä kuitenkin hankalaa, sillä myös suvereenit parlamentit muodostavat julkisen keskustelun areenoita. Näitä parlamentaarisia julkisoita hän (emt.) nimittää "vahvoiksi julkisoiksi" (*strong publics*). Kyse on valtion sisällä toimivista ja keskustelevista julkisoista, joiden tehtäviin kuuluu mielipiteenmuodostuksen lisäksi myös päätöksenteko. Fraser katsoo, että suvereenien parlamenttien synty vahvisti demokratiaa, sillä julkisesta mielipiteestä tulee tehokkaampi silloin, kun sitä edustavalla taholla on valta muuttaa mielipiteet sitoviksi määräyksiksi. Tämän on kuitenkin tapahduttava niin, että päättäjät ovat vastuussa heidän toimintaansa valvovalle julkisolle. (Emt., 75.)

Fraserin johtopäätös on, että porvarillisen julkisuuden normatiivinen käsite ei sovellu myöhäiskapitalistista, demokraattista yhteiskuntaa tarkastelevan kriittisen teorian työkalupakkiin. Voidakseen toimia käyttökelpoisena kriittisen teorian välineenä, julkisuus on käsitettävä uudelleen jälkiporvarillisessa asetelmassa. (Fraser 1990, 76.)

Toisentyypeistä Habermas-kritiikkiä edustaa *Julkisuuden rakennemuutos* -kirjaan vuosikymmen sen ilmestymisen jälkeen (ja pari vuosikymmentä ennen Fraserin artikkelia) tarttunut saksalainen kriittisen teorian filosofi Oskar Negt ja hänen maanmiehensä, filosofi ja

²⁵ Tämä Fraserin tulkinta ottaa nähdäkseni kantaa *Julkisuuden rakennemuutos* -kirjan deskriptiivis-liberaaliin juonteeseen, jossa porvarillisen julkisuuden ideaalin oletetaan olevan tiukasti sidoksissa sen kanssa samoihin aikoihin syntyneeseen yhteiskuntaan.

elokuvaohjaaja Alexander Kluge. Teoksessaan *Public Sphere and Experience*²⁶ (1972/1993) he pyrkivät uudistamaan Habermasin julkisuutta koskevia ajatuksia kriittisellä mutta rakentavalla otteella. Vuoden 1993 englanninnokseen alkusanat kirjoittaneen Miriam Hansenin huomiot tarjoavat hyödyllistä selvennystä ja lisävalaisua parivaljakon näkökantoihin.

Negtin ja Klugen teoksessa Habermasin käsitteellistämä julkisuus näyttäytyy sekä porvarillisen oikeusvaltion kanssa rinnan kehittyneenä historiallisena kategoriana että markkinoista, valtiosta ja perheen intiimipiiristä erikseen kehittyneenä neljäntenä alueena (Hansen 1993, xxvi). Kirjoittajien merkittävin ero Habermasiin koskee heidän näkemystään porvarillisen julkisuuden mahdollisuudesta toimia normatiivisessa muodossaan poliittisen kritiikin perustana. Negt ja Kluge katsovat, että Habermas pyrkii pelastamaan porvarillisen julkisuuden valistusajan normatiiviseksi ideaaliksi sen historiallisesta taustasta huolimatta. Kirjoittajakaksikon mukaan porvarillisen julkisuuden ristiriidat eivät kuitenkaan kumpua julkisuuden historiallisesta taantumisesta vaan ovat porvarilliselle julkisuudelle ominaisia. (Hansen 1993, xxvii.)

Negtin ja Klugen (1993, 2) mielestä julkisuudella on tärkeä rooli sosiaalisen kokemuksen ilmentämisessä ja esiintuomisessa. Porvarillinen julkisuus esittää itsensä sellaisena sosiaalisena horisonttina, jossa kaikkien yhteiskunnan jäsenten kannalta relevantit asiat tulevat huomion kohteeksi. Näin toimiessaan julkisuus itse asiassa rakentuu viime kädessä ihmisten mielissä. Toisaalta julkisuuden relevanssivaade toimii samalla tehokkaasti ulossulkevana voimana. Ilmaistessaan, että jonkin yksittäisen ryhmän²⁷ pyrkinnöt ovat ryhmäedun tavoittelua ja siksi tarpeen pitää poissa yhteiseen hyvään tähtäävästä julkisesta keskustelusta, porvarillinen julkisuus onnistuu sulkemaan eri ryhmien eduntavoittelupyrimykset julkisuuden ulkopuolelle. Toisin sanoen, mikäli ne eivät pysty osoittamaan edustavansa yhteistä hyvää, ne eivät ole keskustelun kannalta relevantteja. (Emt., 2–7.) Negtin ja Klugen kanta siitä, että vetoaminen yhteiseen hyvään mahdollistaa joidenkin ryhmien sulkemisen julkisen keskustelun ulkopuolelle on mielestäni hedelmällinen myös nykynäkökulmasta. Esimerkiksi turvapaikanhakijoiden mahdollisuutta julkiseen keskusteluun voidaan rajoittaa vetoamalla siihen, että he eivät edusta ”meitä” (ks. esim.

²⁶ Julkaistu alun perin saksaksi vuonna 1972 nimellä *Öffentlichkeit und Erfahrung: Zur Organisationsanalyse von bürgerlicher und proletarischer Öffentlichkeit*.

²⁷ Negt ja Kluge käyttävät läpi kirjan esimerkkinään proletariaattia.

Nikunen 2019; myös Niemi & Perälä 2018; kansallisen julkisuuden haasteista globaalissa maailmassa ks. Fraser 2009.)

Porvarillisen ja proletariaatin julkisuuden lisäksi Negt ja Kluge tarkastelevat julkisuutta, jota he kutsuvat nimellä tuotantojulkisuus²⁸ (*public sphere of production*). Yksikkömuodosta huolimatta he katsovat, että tuotantojulkisuuksia on olemassa useita (Negt ja Kluge 1993, 13). Kirjan englanninkielisen painoksen esipuheessa Hansen (1993) katsoo tuotantojulkisuuden käsitteen viittaavan sellaisiin yhteiskunnallisten tuotantoprosessien välittömiin ilmauksiin, jotka eivät enää teeskentelekään olevansa erillisiä markkinoista. Näihin tuotantojulkisuuksiin kuuluu laaja joukko erilaisia osajulkisuuksia, esimerkiksi markkinalogiikkaa seuraavat sanomalehdet tai suuryritysten viestintäosastot. Negtin ja Klugen (1993, 15) mukaan porvarillisen julkisuuden ja tuotantojulkisuuksien liittoumat uusintavat hallitsevaa ideologiaa ja rakentavat kuviteltua yhteisöllisyyttä. Tuotantojulkisuudet ovat kuitenkin sisäisesti ristiriitaisia, sillä vaikka ne toistavat porvarilliselta julkisuudelta omaksuttuja ulossulkemisen mekanismeja, niiden pitää voittojen maksimoimiseksi pyrkiä tavoittelemaan mahdollisimman laajoja yleisöjä. Voiton tavoittelun ja oikeutuksen tavoittelun välinen erottelu korvaa tuotantojulkisuuksissa yksityinen/julkinen-erottelun. (Emt., 14.) Oikeuttaakseen itsensä tuotantojulkisuuksien tulee käsitellä yhteistä hyvää. Voittoja tavoitellessaan ne puolestaan artikuloivat lukuisien yhteisöjen erityistarpeita. Hansenin (1993, xxx) mukaan tämä ristiriita on poliittisesti merkityksellinen, sillä tuotantojulkisuudet käyttävät voiton maksimoimiseksi raaka-aineena sellaisia ihmiselämän osa-alueita ja kokemuksia, jotka aiemmin jätettiin porvarillisen julkisuuden ulkopuolelle yksityisasiaina. Lisäksi tuotantojulkisuudet pyrkivät vetoamaan myös sellaisiin ihmisryhmiin, joita ei ennen olla kokonaisuudessaan käsitetty yleisöiksi (emt).

Juha Koivisto ja Esa Väliaverronen (1987, 85) kirjoittavat pro gradu -tutkielmassaan, että julkisuus saa Negtin ja Klugen teoriassa käyttöarvoa silloin, ”kun yhteiskunnallinen kokemus organisoi itsensä siinä”. Julkisuuden käyttöarvo toisin sanoen on sen kyvyssä muotoilla tunnistettavalla ja samastuttavalla tavalla eri tahojen kokemus siitä, millainen yhteiskunta kulloinkin on. Nämä keskenään kilpailevat tahot pyrkivät kasaamaan yhteen ja artikuloimaan mahdollisimman suuren määrän tietylle elämänpiirille (*context of living*) merkityksellisiä kokemuksia (Negt & Kluge 1993, 15). Esimerkkeinä voi pitää kamppailua siitä, mitä tarkoittaa olla nainen, mies, maahanmuuttaja, kantasuomalainen tai vaikkapa seksuaalivähemmistön

²⁸ Seuraan Juha Koiviston ja Esa Väliaverronen (1987) pro gradu -työssään käyttämää suomennosta tuotantojulkisuus.

edustaja ja kenellä on oikeus määritellä näiden ryhmien kokemukset. Negtin ja Klugen (emt.) mukaan tahot, jotka onnistuvat keräämään suurimman määrän edustamalleen elämänpiirille merkityksellisiä kokemuksia, kykenevät viemään vaatimuksiaan eteenpäin tuotantojulkisuudessa, esimerkiksi televisiossa tai aikakauslehdissä.

Hannah Arendt (2002) hahmottelee nähdäkseni sosiaalisen aluetta analysoidessa kutakuinkin samankaltaisen yhteiskunnallisen kehityksen. Jos sosiaalisen alueesta käytetään aiemmin esittämäni suomennosta ”yhteisöllisen alue”, huomio kiinnittyy juuri sosiaalisen alueen kykyyn koota ihmisiä yhteen niin, että he voivat ymmärtää itsensä osaksi jotain yhteisöä jonkin heitä yhdistävän edun mielessä. Negtin ja Klugen analyysia apuna käyttäen voidaan lisäksi huomata, että yhteisöjen tärkeimpänä rakennusaineena toimivat jaetut kokemukset.

Kokemuksen (*Erfahrung* / *experience*) käsite onkin tärkeässä osassa Negtin ja Klugen (1993) julkisuuspohdinnoissa. Tämä käsite tulee mielestäni napakasti muotoiluksi Hansenin (emt., xvi–xix) esipuheessa. Hänen mukaansa Negtin ja Klugen käyttämä saksan sana *Erfahrung* ei ole samalla tavoin sidottu empiriaan kuin englannin sana *experience*. Hansenin tulkinnan mukaan kokemus ilmaisee Negtillä ja Klugella vakaata suhdetta kokevan subjektin ja kokemuksen kohteena olevan objektin välillä (emt., xiv). Hansenista *Erfahrung* on itse asiassa tulkintakehys. Se suodattaa objektiivisen maailman konkreettisia tapahtumia sosiokulttuuristen merkitysjärjestelmien läpi subjektiivisiksi kokemuksiksi. (Emt., xvii.) *Erfahrungin* ja empirian välillä mahdollisesti olevaa epäsuhtaa voi nähdäkseni tarkastella esimerkiksi termin ”syrjinnän kokemukset” perusteella. Näitä kokemuksia voi olla hankala osoittaa esimerkiksi tilastojen avulla, sillä ne saattavat ilmetä merkitsevinä hiljaisuuksina tai kasvonilmeiden pieninä vaihteluina. Kokijalle ne ovat joka tapauksessa osoitus siitä, että hän on tullut tilanteessa syrjityksi.

Erfahrung on myös jotain, jolle on mahdollista antaa uusia yhteisiä merkityksiä. Toisen maailmansodan jälkeisessä Saksassa menneisyyden kauhujen käsittelystä tuli Hansenin (1993) mukaan osa uuden kansallisidentiteetin muodostamisen prosessia. Vanhoille kokemuksille pyrittiin löytämään kollektiivisesti uusia merkityksiä. (Emt., xix.) Nykyisin esimerkiksi queer-tutkimuksessa voi puolestaan törmätä ajatukseen häpeän kokemuksen uudelleen tulkinnasta yhteisöä rakentavaksi voimaksi (ks. esim. Ahmed 2014; Hemmings 2005).

Kaiken kaikkiaan *Public Sphere and Experience* -teos esittää mielestäni tärkeää ja tutkielmani kannalta relevanttia kritiikkiä porvarillisen julkisuuden ja siihen osallistuvien

yksityishenkilöiden suhteesta. Habermasin (2004) porvarillisen julkisuuden normatiivisessa mallissa julkisuudessa käytävän keskustelun on koskettava yhteistä hyvää. Yksityisasiat ulkopuolelleen sulkeva julkisuus ei kuitenkaan kykene ottamaan huomioon sitä, että joskus juuri yksityisasiaksi ja yksittäiseksi eduiksi nimetyissä asioissa saattaa olla kyse yhteistä käsittelyä vaativista kollektiivisista ongelmista, kuten Nancy Fraserin (1990) esimerkki perheväkivallan nostamisesta julkiseen keskusteluun osoittaa. Niin Negt ja Kluge kuin Fraserkin kiinnittävät omista suunnistaan huomiota porvarillisen julkisuuden kyvyttömyyteen nostaa henkilökohtaisia kokemuksia ja niihin liittyviä laajempia ilmiöitä osaksi julkista keskustelua.

4. Habermasin julkisuusteorian muokkautuminen

Strukturwandel der Öffentlichkeit -teoksen [Habermas 1962] jälkeen Habermas jätti julkisuuden teoretisoinnin vuosiksi taka-alalle ja keskittyi muihin aiheisiin. Vaikka pari vuosikymmentä myöhemmin ilmestynyt kaksiosainen *Theorie des kommunikativen Handelns* [Habermas 1981a, Habermas 1981b] tarttuu julkisuuden kannalta relevanttiin aiheeseen, rationaaliseen viestintään, Habermas palasi julkisuusidean pariin varsinaisesti vasta *Faktizität und Geltung* [Habermas 1992] teoksen myötä. Tosin paluu on mahdollista ajoittaa jo vuoteen 1990, jolloin Habermas käsitteli *Strukturwandel* -teoksen uusintapainokseen kirjoittamassaan esipuheessa alkuperäisen teoksen puutteita ja teokseen suunnattua kritiikkiä. Uudessa esipuheessa Habermas (2004, 358) toteaa myös, että hänen ajatuksensa julkisuuden toiminnasta ovat kehittyneet vuoden 1962 jälkeen²⁹. Hän kuitenkin huomauttaa, että vaikka muutos on tehnyt teoriasta monivivahteisemman, sen peruseriaatteen ovat silti pysyneet samoina (emt., 358).

Tässä luvussa tartun siihen, millaiseksi Habermas käsittää julkisuuden luonteen ja tehtävän myöhemmässä tuotannossaan. Käsittelen Habermasin (1996) demokratiakäsitystä, jossa politiikan kiistakysymysten järkevä yhteinen pohdiskelu eli deliberatio antaa poliittisen järjestelmän tekemille päätöksille oikeutuksen, sekä sitä, miten julkisuudessa olisi Habermasin mukaan ideaalista keskustella. Nähdäkseni hänen keskustelun sääntöjä hahmotteleva kommunikatiivinen rationalisminsa on julkisuuden idean ja käsitteen ymmärtämisen kannalta keskeistä. Kuten tuonnempana esitän, huomion kohdistaminen pelkästään joko deliberatiiviseen julkisuuteen tai kommunikatiiviseen rationalismiin on omiaan vinouttamaan ja tylsyttämään Habermasin julkisuusajatteluun kohdistettua kritiikkiä.

4.1. Kommunikatiivinen toiminta julkisuuden tuottajana

Teoksessaan *Between Facts and Norms* Habermas (1996) kuvailee, millainen julkisuuden tulisi hänestä olla pitkälle kehittyneissä ja monimutkaisissa kansallisvaltioissa. Kansan tahtoa valtioon välittävän alueen sijaan teos lähestyy julkisuutta viestintärakenteena, joka liittyy tosielämään kansalaisyhteiskunnassa toimivien ihmisten ja järjestöjen kautta. Yhden yhteisen julkisen areenan sijaan Habermas käsittää julkisuuden nyt verkostoksi, joka koostuu sisällöllisesti toisistaan eroavista julkisista areenoista. Tämän verkoston hän jaottelee tasoihin,

²⁹ Kirjan suomennoksessa laitoksessa kyseinen esipuhe on sijoitettu teoksen loppuun jälkisanoina.

joilla eri julkisuuden osat toimivat. Tasot ovat *episodiset*, *ajoittaiset* ja *abstraktit*. Episodiset tai satunnaiset julkisuudet syntyvät esimerkiksi kahviloissa, baareissa ja kaduilla ihmisten välisissä keskusteluissa. Ajoittaiset julkisuudet puolestaan viriävät tietyissä tilanteissa ja tapahtumissa, kuten teatteriesityksissä tai puoluekokouksissa. Abstraktit julkisuudet muodostuvat toisistaan erillään olevien yksittäisten lukijoiden tai kuuntelijoiden liittyessä joukkoviestintän välityksellä massoiksi. (Habermas 1996, 373–374.)

Julkisuuden verkostoissa on Habermasin mukaan oma alueensa poliittisten ongelmien ja kysymysten käsittelylle. Poliittinen julkisuus näyttäytyy ”ilmoitustauluna”, jonka tarkoitus on saattaa näkyviksi ongelmat, jotka koskevat yhteisöä laajasti ja vaativat poliittista päätöksentekoa tai sääntelyä. Käsittelyä vaativat ongelmat voivat sijaita myös yksityisyyden piirissä. Tässä Habermas viittaa yksityiseen sen intiimissä ja kätkeyssä mielessä vastaten Fraserin (1990) esittämään kritiikkiin. Vaikka elämän intimitettä on Habermasin mukaan suojeltava esimerkiksi valtion tarkkailulta, kaikkea intiimin piirissä tapahtuvaa ei voida jättää julkisen keskustelun ulkopuolelle. Yksityisen ja julkisen välille on hänestä tehtävä ero kahdella tapaa: yhtäältä käsiteltävien teemojen osalta, toisaalta sääntelyn kannalta. Kyse on siitä, millaisia teemoja julkiseen keskusteluun nostetaan ja millä logiikalla. Intiimipiirin asiat eivät Habermasin mukaan ole määritelmällisesti tällaisen teemoittelun ulkopuolella. (Habermas 1996, 312–313.) Hän katsoo, että vaikka ongelmia ei ole mahdollista ratkaista julkisuudessa kovin tehokkaasti, julkisen viestintäverkoston avulla on mahdollista seurata, miten ongelmia ylipäänsä ratkotaan.

Between Facts and Norms -teoksessaan Habermas tulee myös käsitteistäneeksi julkisuuden tehtävän aiemmasta määrittelystään hienovaraisesti eroavalla tavalla. Hän ei enää varaa julkisuutta yhteisten asioiden käsittelyyn pelkästään yhteisen hyvän mielessä, vaan pitää sitä yhteistä käsittelyä vaativien asioiden areenana. Ero saattaa vaikuttaa pieneltä, mutta on nähdäkseni merkittävä. Julkisuuteen nousevien asioiden ei tässä määrittelyssä tarvitse siis olla pelkästään yhteistä hyvää koskevia. Pikemminkin ne ovat asioita, joita tulee käsitellä ja puida yhdessä. Julkisuuteen on toisin sanoen mahdollista nostaa myös yksien etua koskettavia asioita, sillä yhteisen hyvän käsittelyn sijaan painopiste on itse keskustelussa, siinä että julkiso käsittelee asioita yhdessä.

Habermas (1996) katsoo, että julkista areenaa ei voi olla olemassa ilman julkisoa, sillä julkiso ratkaisee, mitkä ongelmat kelpaavat julkiseen pohdiskeluun. Julkiso myös uusintaa julkisuutta ja määrittää sen sisäistä rakennetta. Julkisuutta tuotetaan ja ylläpidetään jatkuvasti jokapäiväisissä viestintätilanteissa, jotka edellyttävät osallistujilta vain luonnollisen kielen

hallintaa. (Emt., 359–360.) Poliittinen julkisuus täyttää tehtävänsä eli yhteiskuntaa vaivaavien ongelmien tunnistamisen ja tematisoinnin vain, jos tällainen julkisuus syntyy niiden yksilöiden välisissä keskusteluissa, joihin ongelma voi vaikuttaa edes periaatteen tasolla. Tällöin julkisuutta synnyttää julkiso, joka tulee tempautuneeksi mukaan keskusteluun koko väestön piiristä³⁰. (Emt., 364–365.)

Julkisuuden rakenteen pidemmälle viedyn erittelyn lisäksi Habermas (1996) hyödyntää *Between Facts and Norms* -teoksessaan deliberatiivisen demokratian ja kommunikatiivisen rationalismin käsitteitä, joilla hän kuvaa järkiperäiseen vuoropuheluun pohjautuvaa päätöksentekoa ja sen edellyttämää ideaalista julkisen keskustelun muotoa. Demokraattiset menettelytavat, jotka rakentavat pragmaattisten pohdintojen ja kompromissien diskurssien verkoston, luovat pohjan reilulle ja kohtuulliselle päätöksenteolle, mikäli päätöksenteon kannalta keskeisten tietojen liikkumista ei rajoiteta. Tämä Habermasin demokratian diskurssiteoriaksi kutsuma malli eroaa liberaalista ja republikaanisesta demokratiakäsityksestä siinä, että kaikkia päätöksiä edeltävän käytännöllisen järjen ei nähdä kumpuavan yleisistä ihmisoikeuksista tai jonkin tietyn yhteisön etiikkakäsityksestä. Sen sijaan päätöstä voidaan pitää järkevänä silloin, kun se pohjautuu sellaisille argumentaation muodoille, joiden tavoitteena on yhteisymmärryksen saavuttaminen. Ajatuksena siis on, että järkevän keskustelun lopputuloksena syntyy järkeviä päätöksiä. Diskurssiteorian pohjalta deliberatiivisen politiikan onnistuminen ei riipu kansalaisten kollektiivisesta toiminnasta vaan siitä, että kommunikaatioprosessien keskeiset toimintamallit ja -edellytykset nivoutuvat osaksi yhteiskunnan institutionaalista kudelmaa. (Emt., 296–298.) Keskustelijoiden on toisin sanoen voitava luottaa siihen, että heidän välillään käynnissä oleva kommunikaatioprosessi on vaikuttava ja sen tulokset sitovia.

Samaan tapaan kuin jo *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksessa kansalaisyhteiskunnalla on kuitenkin Habermasin (1996) diskurssiteoriassa tärkeä rooli, sillä se toimii autonomisten julkisten areenoiden perustana julkishallinnosta ja taloudesta erillään. Julkisten areenoiden autonomisuus ja monimuotoisuus ovat välttämättömiä, sillä saadessaan tällaisen muodon julkisuudet pystyvät synnyttämään solidaarisuutta, joka puolestaan on omiaan lisäämään sosiaalista integraatiota. Julkisuuspiirit eivät näyttäydy suhteessa toisiinsa hierarkkisina, sillä diskurssiteoria käsittää yhteiskunnan keskuksettomaksi. Poliittisen julkisen areenan erityisyys

³⁰ Habermasin ajattelu tulee tässä lähelle yhdysvaltalaisista pragmatismia, josta hän oli kiinnostunut jo 1960-luvulla. Habermasin ajattelusta löytyy merkittäviä yhtäläisyyksiä esimerkiksi Charles Sanders Peircen, John Deweyn ja Gerge Herbert Meadin kanssa. (Ks. Aboulafia, Bookman & Kemp 2002, 2–3.)

on siinä, että se on erotettu omaksi alueekseen, jonka piirissä tunnistetaan ja käsitellään yhteiskuntaa kokonaisuutena vaivaavia ongelmia. Diskurssiteoreettinen käsitys demokratiasta ei liioin näe laitostunutta politiikkaa yhteiskunnan huippuna, keskipisteenä tai edes rakenteellisena ytimenä, vaan se on yksi osa monimutkaista verkostojärjestelmää. (Emt., 299–302.)

Ideaalisen muotonsa deliberatiivisesti toimiva politiikkaa saavuttaa Habermasin (1996) mukaan silloin, kun päätöksentekoa edeltävä pohdinta toteutuu kriittisesti keskustelevien osapuolten välisessä argumentaatioissa, jossa ideoita esitetään ja punnitaan. Tältäkin osin Habermasin käsitys on pysynyt samana *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksesta lähtien. Keskustelun on siis oltava julkista – käsitteen näkyvyyttä ja tavoittavuutta kuvaavassa merkityksessä – ja sen on sisällytettävä kaikki ne osapuolet, joita päätökset voivat periaatteessa koskea. Pohdintojen on voitava tapahtua ilman sisäisiä tai ulkoisia pakkokeinoja siten, että keskustelun osallistujia rajoittavat ainoastaan argumentaatiota koskevat säännöt ja viestintätilanteen edellytykset. Lisäksi jokaisella keskustelijalla on oltava yhtäläinen mahdollisuus tulla kuulluksi. Tällainen poliittinen keskustelu tähtää rationaalisesti syntyvään yhteisymmärrykseen. (Emt., 305.)

Habermasin mainitsema rationaalinen keskustelu ja sen synnyttämä yhteisymmärrys tulevat kattavasti esitellyiksi hänen kaksiosaisessa teoksessaan *Theory of Communicative Action Vol. 1* (Habermas 1984) ja *Vol. 2* (Habermas 1987). Kyseisessä teosparissa Habermas käy läpi sellaista kommunikatiivisen toiminnan (*communicative action*) teoriaa, joka pyrkii selittämään, miten yhteisymmärrys syntyy ihmisten välisissä viestintätilanteissa³¹ (Habermas 1984, xxxix). Kuten tuonnempana käy ilmi, Habermasin näissä teoksissa esittämiä ajatuksia rationaalisesta puheesta ja toiminnasta on erityisen hedelmällistä tarkastella yhteydessä affekteihin ja emootioihin.

Tiivistäen Habermasin (1984, 285) tarkoittama kommunikatiivinen toiminta on ”sosiaalista toimintaa, joka tähtää ymmärryksen synnyttämiseen [keskusteluun osallistuvien osapuolten

³¹ Habermas tähdentää tätä ajatusta viittaamalla brittiläisen kielifilosofin John Austinin [1962] esittelemiin illokuution ja perlokuution käsitteisiin. Illokuutiolla Austin tarkoitti sellaisia puhetekoja, joissa puhuja toimii sanoessaan jotain. Tällaisia ovat esimerkiksi lupaukset, väittämät, vannominen, komento ja niin edelleen. Tällaisten puhetekojen tarkoitus on saada aikaan se vaikutus, joka tulee jo ilmaistuksi puheessa. Kommunikatiivisen toiminnan on Habermasin mielestä perustuttava tällaisille puheteoille, sillä illokuutio ei sisällä piilomerkityksiä. Puheteot, joita Austin kutsuu perlokuutioksi, eivät Habermasin mukaan ole kommunikatiivista toimintaa siksi, että puhuja pyrkii niiden avulla hyödyttämään itseään. Tällaisissa puheteoissa puhuja tavoittelee kuulijassa vaikutusta, joka ei tule suoraan ilmaistuksi itse puheessa. (Habermas 1984, 289.)

välillä]”. Habermasin (emt., 286–287) mukaan ymmärryksen synnyttäminen ja ymmärretyksi tuleminen ovat sovitteluva prosessi puhuvien tai toimivien tahojen välillä. Habermasin käyttämä termi ”ymmärretyksi tuleminen” ei tarkoita, että kuulijan ja puhujan olisi oltava yksimielisiä esitetyn väitteen sisällöstä. Termi tulee käsittää kirjaimellisesti: vähimmäisvaatimus on, että ainakin kaksi viestintätilanteessa olevaa ihmistä ymmärtää puheen sisällön samalla tavalla. (Emt., 307.)

Kommunikatiivisessa toiminnassa puhuja esittää kuulijalle kelpoisuusväittämiä (*validity claims*), jotka saavat kelpoisuutensa viitatessaan objektiiviseen, sosiaaliseen tai subjektiiviseen maailmaan (Habermas 1984, 52)³². Viitatessaan maailmassa vallitseviin todellisiin suhteisiin, nämä väittämät ovat lähtökohtaisesti perusteltuja. Samaan aikaan väitteet ovat myös kritisoitavissa, sillä ne viittaavat maailmoihin – subjektiivista maailmaa lukuun ottamatta – jotka kaikki tarkkailijat jakavat (emt., 50). Habermas katsoo, että kelpoisuusväittämien ja niiden mahdollisen kritiikin sisäinen yhteys omiin perusteluihinsa antaa niille rationaalisen pohjan (emt., 304).

Rationaalisuuden Habermas (1984, 22) käsittää sängen laajasti puhuvien ja toimivien ihmisten ominaisuutena, joka ilmenee hyvistä syistä tapahtuvana perusteltuna puheena ja toimintana. Rationaalista puhetta tai toimintaa on hänestä mahdollista arvioida objektiivisesti (emt.). Hyvin perusteltuja väittämiä tai tavoitteiden saavuttamisen näkökulmasta tehokkaita toimia voidaan Habermasin (emt., 15) mukaan kutsua rationaalisiksi. Tällaisia väittämiä ja toimia on mahdollista puolustaa viittaamalla maailman kouriintuntuvaan todellisuuteen, esimerkiksi perustelemalla fossiilisista energialähteistä luopumista ilmastonmuutoksen hillitsemisellä. Habermas (emt., 306) katsoo, että näitä kelpoisuusväittämiä kritisoidessa arvostelu suuntautuu väittämän esittäjän käsitykseen maailmasta. Esimerkiksi fossiilisista polttoaineista luopumista voidaan kritisoida sanomalla, että kansalaisten energiatarpeen

³² Objektiivisella maailmalla Habermas (1984, 52) viittaa kouriintuntuvan maailman tapahtumien ja ilmiöiden kokonaisuuteen. Sosiaalisella maailmalla hän tarkoittaa kaikkia sellaisia ihmisten välisiä suhteita, jotka yhteisön jäsenet tunnistavat legitimeiksi. Subjektiivinen maailma taas käsittää Habermasin mukaan jokaisen ihmisen henkilökohtaisen kokemusmaailman. Sosiaalisesta ja objektiivisesta maailmasta eroten subjektiivinen maailma on alue, joka ei ole ihmisille yhteinen. Ihmiset suhtautuvat eri maailmoihin erilaisilla perusasenteilla (*basic attitudes*). Objektiivisen maailman asioita ja tapahtumia kohtaan suunnatussa toiminnassa perusasenne on Habermasin mukaan joko tarkkaileva tai muokkaava. Sosiaalista maailmaa kohtaan suunnatussa toiminnassa perusasenne taas on normeihin mukautuva tai niitä vastustava. Subjektiivisesta maailmasta kumpuavassa toiminnassa perusasenne on toimijan aikeita, ajatuksia tai vaikkapa tunteita ilmaiseva. Habermasin mukaan kaikkia näitä maailmoja koskevia ilmiöitä on mahdollista nostaa julkisuudessa käytävän keskustelun aiheiksi. (Habermas 1984, 52.)

turvaaminen on tärkeämpää kuin ilmastonmuutoksen torjuminen, ja että ainoa keino turvata energiansaanti on fossiilisten polttoaineiden käyttö. Tällöin kritiikki ei kohdistu väitteen todenmukaisuuteen, vaan sen esittäjän todellisuudesta tekemiin arvioihin.

Kommunikatiivisen toiminnan näkökulmasta tekoa tai puhetta voidaan Habermasin (1984, 15) mukaan kutsua rationaalisiksi myös silloin, kun ne liittyvät yleisesti tunnistettuihin sosiaalisiin normeihin joko niitä puolustaen tai vastustaen. Esimerkiksi sukupuolineutraalista avioliittolaista käydyssä keskustelussa oli kyse juuri tästä. Yhtäältä heteronormatiivista avioliittoa kritisoitiin siksi, että avioliiton rajaamista miehen ja naisen väliseksi ei pidetty legitiiminä sosiaalisena normina 2010-luvun Suomessa. Toisaalta sukupuolineutraalia avioliittoa vastustettiin siksi, että ainoastaan miehen ja naisen välinen avioliitto käsitettiin legitiimiksi. Habermas katsoo, että kulttuurisiin käytäntöihin ja normeihin viittaavat kelpoisuusväittämät eivät kykene ylittämään kulttuurisia rajoja samalla tavalla kuin objektiiviseen maailmaan viittaavat kelpoisuusväittämät (emt., 42).

Habermas (1984, 15) pitää myös tunteitaan, aikeitaan, salaisuuksiaan tai muita kokemuksiaan ilmaisevia toimijoita rationaalisina, jos he ovat ilmaisussaan vilpittömiä ja toimivat ilmaistujen asioiden näkökulmasta johdonmukaisesti. Esimerkiksi ihminen, joka on pudonnut nuorena jäihin ja välttää tämän vuoksi vahvoillakin jäillä liikkumista voi esittää henkilökohtaiseen kokemukseensa viittaavan kelpoisuusväittämän ja perustella omaa toimintaansa tuolla kokemuksella. Kuulija voi kyseenalaistaa puhujan subjektiivisen uskottavuuden, vilpittömyyden tai rehellisyyden ja haastaa subjektiiviseen maailmaan viittaavan kelpoisuusväittämän esimerkiksi arvelemalla sitä valheeksi tai huomauttamalla ristiriitaan väitettyjen tunteiden ja niiden esittäneen ihmisen toiminnan välillä. (Emt.)

Se, miten keskustelua käydään, on Habermasin mukaan kiinni keskustelijan henkilökohtaisesta maailmankatsomuksesta, jonka sisältä ihmiset tulkitsevat ympäristönsä tapahtumia tietyllä tavalla (Habermas 1984, 58). Maailmankatsomukset ovat olennainen osa kaikkia ymmärrys- ja sosialisatioprosesseja. Ne liittyvät kauttaaltaan siihen, miten objektiivisen maailman tapahtumia, sosiaalisen maailman järjestymisen muotoja tai omia henkilökohtaisia kokemuksia tulkitaan. (Emt., 63.) Habermas esittää, että maailmankatsomukset auttavat ihmisiä muodostamaan ja ylläpitämään omia identiteettejään, ja että maailmankatsomuksen muuttuminen johtaa väistämättä myös yksilöiden tai ryhmien identiteettien muutoksiin (emt., 64).

Habermas (1984, 70) katsoo edelleen, että jokainen ymmärryksen synnyttämiseen tähtäävä teko voidaan nähdä neuvotteluprosessina, jossa osallistujat pyrkivät intersubjektiivisiin tulkintoihin edellä mainituista kolmesta maailmasta. Näitä maailmoja voidaan käyttää yhteisiksi oletettuina koordinaatteina³³, joiden avulla keskustelijat voivat pyrkiä ja päästä jaettuun ymmärrykseen siitä, mitä voidaan pitää faktoina, hyvinä sosiaalisina normeina tai uskottavina henkilökohtaisina kokemuksina. Habermasin myöhemmässä *Between Facts and Norms* -teoksessa (Habermas 1996) esittämän deliberatiivisen politiikan ytimenä onkin ajatus, että edellä kuvattu kommunikatiivinen toiminta voi ideaalitulanteessa mahdollistaa poliittisen konsensuksen löytämisen.

4.2. Agonistinen ja esteettinen Habermas-kritiikki

Habermasin deliberatiivista demokratiaa ja kommunikatiivista rationalismia koskevat teoretisoinnit ovat saaneet osakseen tiukkaakin kritiikkiä. Molempiin sisältyviä käsityksiä yhtäältä vallasta ja toisaalta konsensuksen ja rationaalisen puheen vaatimuksista on kutsuttu ontologisesti ongelmallisiksi ja jopa naiiveiksi. (Ks. esim. Villa 1992; Mouffe 2000; Young 2001.) Silmään tätä agonistis-esteettiseksi kutsumaani arvostelua seuraavassa hieman lähemmin yhtäältä Chantal Mouffen ja toisaalta Iris Marion Youngin kautta. Heidän esittämällään kritiikillä on nähdäkseni tärkeitä implikaatioita habermasilaisen julkisuusajattelun kehittämisen kannalta.

Belgialainen politiikantutkija Chantal Mouffe (2000) on avainnimi Habermasin agonistisista kritiikoista. Mouffe kritisoi ennen muuta sitä, että Habermas näkee julkisessa keskustelussa esiintyvät erimielisyydet ongelmaksi ja asettaa päämääräksi konsensuksen. Kompastuskivi on Mouffen mielestä se, että moniarvoisissa yhteiskunnissa konsensuksen löytymistä ei ole hedelmällistä pitää poliittisen toiminnan tavoitteena, sillä moniarvoisuus pitää sisällään arvojen viimekätisen sovittamattomuuden (emt., 13).

³³ Habermasin (1984, 70) mukaan tällaiset keskustelun koordinaatit liittyvät elämämaailman (*Lebenswelt/life world*) käsitteeseen. Kommunikatiivisesti toimivat ihmiset saavuttavat yhteisymmärryksen aina elämämaailmansa puitteissa. Toimijoiden elämämaailma rakentuu hajanaisista ja itsestäänselvistä taustaolettamuksista. Niistä kutoutuu tausta, jota vasten tehdyt arviot maailman tapahtumista ovat keskustelijoille lähtökohtaisesti ongelmattomia. (Emt.) Habermasin erottamat maailmakäsitteet – objektiivinen, sosiaalinen ja subjektiivinen – ja niihin liittyvät kelpoisuusväittämät muodostavat kehikon, jonka avulla kommunikatiivisesti toimivat ihmiset voivat yrittää löytää yhteisymmärryksen ongelmallisina pitämistään kysymyksistä, jotka liittyvät heidän ongelmattomana pitämäänsä elämämaailmaan (emt.).

Tarkemmin ottaen Mouffen (2000) kritiikin ydin on siinä, että Habermas yrittää hänestä hahmotella kansalaisyhteiskunnan monimuotoisuudesta erillään sijaitsevan poliittisen julkisuuden mutta epäonnistuu pitämään erontekonsa niin ilmatiiviinä kuin antaa ymmärtää. Agonistinen julkisuuskäsitys, jonka puolesta Mouffe itse puhuu, sen sijaan korostaa, että politiikka ei ole neutraalia aluetta, joka voitaisiin eristää yhteiskunnan moniarvoisuudesta ja jossa yleispäteviä ratkaisuja olisi mahdollista muodostaa rationaalisesti. Mouffe katsoo, että deliberatiivisen demokratiamallin käsitteiden, kuten "ideaalisten diskurssien", hankaluudet eivät ole empiirisiä tai epistemologisia vaan ontologisia. Vapaa, rajoittamaton ja kaikkia yhteisiä asioita koskeva julkinen pohdiskelu on Mouffen mukaan käsitteellinen mahdottomuus, sillä elämänmuodot, jotka esitetään tätä pohdiskelua rajoittaviksi tekijöiksi, esimerkiksi eri ryhmien väliset ratkaisemattomat ristiriidat, ovat todellisuudessa pohdiskelun elinehto. (Emt., 12–13.)

Mouffe (2000) kohdistaa kritiikkiä myös Habermasin yritykseen erottaa yksityisautonomia ja poliittinen autonomia toisistaan. Tätä jännitettä ei Mouffen mukaan ole mahdollista purkaa, sillä demokratian ja liberalismien perusajatuksukset ovat keskenään niin syvästi ristiriitaisia. Tämä ei hänestä silti tarkoita, että liberaali demokratia olisi tuhoon tuomittu hallintomuoto. Rationaalisen ratkaisun etsimistä tähän ristiriitaan hän kuitenkin pitää kulkemisena harhapoluilla. (Mouffe 2000, 8–9.) Mouffe katsoo, että deliberatiivinen lähestymistapa, jollaista Habermas edustaa, ei tule kysyneeksi, mitkä ovat demokraattisen subjektin olemassaolon ehdot. Hänen oma kantansa on, että demokraattisia yksilötoimijoita voi syntyä ainoastaan lisäämällä sellaisia instituutioita, diskursseja ja elämisen tapoja, jotka auttavat ihmisiä identifioitumaan demokraattisiin arvoihin. Mouffe ei tuo suoraa esiin, mitä demokraattiset arvot ovat, mutta hän viittaa epäsuorasti muun muassa kansalaisuuden kokemuksen tärkeyteen. (Emt., 10–11.)

Mouffen agonistiselle pluralismille perustavassa demokratiateoriassa politiikka hahmottuu toiminnaksi, jonka tavoite on luoda väliaikaista yhtenäisyyttä konfliktien ja moniarvoisuuden keskellä. Oleellisena mekanismina on muodostaa "me"-joukko, määrittämällä "ne"-joukko. Tämä eronteko tulee kuitenkin luoda tavalla, joka on yhteensopiva moniarvoisen demokratian kanssa. "Ne"-ryhmää ei tulekaan Mouffen mukaan nähdä vihollisena, joka on tuhottava. Sen sijaan "ne" tulee käsittää vastustajiksi, joiden mielipiteitä ja tavoitteita voidaan kritisoida ilman, että heidän oikeuttaan olla olemassa kyseenalaistetaan. Erimielisyyksistä huolimatta "meitä" ja "niitä" tulee yhdistää sitoutuminen tasa-arvon ja vapauden eettis-poliittisiin periaatteisiin. (Mouffe 2000, 15.)

Yhdysvaltalainen politiikantutkija ja feministi Iris Marion Young (2001) puolestaan on moittinut Habermasin teoriaa siitä, että se ylikorostaa faktuaalisesti tarkkaa, loogisesti koherenttia, intohimotonta ja puolueetonta mielipiteiden punnintaa. Youngin mukaan tällainen puhetapa suosii erityisesti eliittiä ja sulkee muut deliberaation ulkopuolelle (emt., 677). Hän katsoo, että poliittiseen julkiseen keskusteluun tulisi mahtua tai siinä pitäisi jopa kannustaa käyttämään esteettis-affektiivisia puhetapoja kuten huumoria ja ironiaa. Tällaiset puhetavat auttaisivat sisällyttämään mukaan laajemman joukon keskustelijoita ja siten edistäisi demokratian toteutumista. Young suuntaa kritiikkinsä yleisesti deliberatiiviseen demokratiateoriaan, mutta hän mainitsee artikkelissaan Habermasin nimeltä. Young ilmaisee pettymyksensä siihen, että Habermas ei käsittele teoksessaan *Between Facts and Norms* (Habermas 1996) deliberaatioon sisältyvää mahdollisuutta väärästä konsensuksesta. (Young 2001, 690, alaviite 9.) Tämä huomio on nähdäkseni sinänsä oikea, mutta Youngin kritiikiltä taittaa terää se, että Habermas käsittelee väärän konsensuksen mahdollisuutta laajasti *Theory of Communicative Action* -teoksensa ensimmäisessä osassa (Habermas 1984).

Poliittisen viestinnän teoriaan ja Habermasin tuotantoon laajasti perehtynyt Lincoln Dahlberg (2005) arvioikin Mouffen ja Youngin tyyppistä agonistis-esteettistä kritiikkiä huomauttamalla, että se perustuu monilta osin Habermasin huolimattomalle luennalle. Toisaalta Dahlberg (emt., 127) pitää deliberatiivisen demokratiateorian rationalistisen suuntauksen edustajia kohtaan suunnattua kritiikkiä oikeutettuna sikäli, että nämä keskittyvät liiaksi demokratian prosesseihin kykenemättä tunnistamaan prosessien sisäisiä valtarakenteita. Dahlbergin mielestä on kuitenkin väärin niputtaa kaikki deliberatiivisen demokratian kannattajat yhdeksi joukoksi. Hänen mukaansa deliberatiivisen demokratiateorian kriittisen suuntauksen edustajat, joihin hän lukee itsensä lisäksi Seyla Benhabibin ja australialaisen politiikan tutkijan John Dryzeikin, katsovat julkisen keskustelun tarvitsevan sekä vastakkainasetteluja että vastapuolen arvostusta ja huomioon ottamista. (Emt.) Dahlberg huomauttaa myös, että vaikka Habermas deliberatiivisen demokratian teoriassaan liittää julkisuudessa käydyn keskustelun poliittiseen päätöksentekoon, hän näkee sen viime kädessä siitä erotettuna. Julkison tehtävä ei toisin sanoen ole päästä pohdinnoissaan mihinkään lopulliseen ratkaisuun. Moraalis-käytännöllisistä asioista julkisesti keskustelevat ihmiset voivat Dahlbergin mukaan ottaa lähtökohdakseen sen, että konsensus olisi periaatteessa mahdollista saavuttaa, jos keskustelua olisi mahdollista jatkaa loputtomasti. Toisin sanoen koska julkisen mielipiteenmuodostuksen prosessi on jatkuvasti käynnissä mutta ei koskaan valmis, keskustelu ei epäonnistu tehtävässään, vaikka ideaaliin lopputulokseen ei päästäisikään.

Kommunikatiivisen rationalismin teoriaa puolestaan on kritisoitu terävästi sen tavasta käsitellä valtaa. Tässä Habermas-kritiikissä on hyödynnetty erityisesti ranskalaisten postmodernistien ajatuksia (ks. Villa 1992). Yhdysvaltalainen politiikantutkija Dana Villa esittelee postmodernin kritiikin pääpiirteitä liki kolmen vuosikymmenen takaisessa artikkelissaan. Michel Foucault´hon viitaten hän huomauttaa ensiksikin, että kommunikatiivisen rationalismin ideassaan Habermas pyrkii hahmottelemaan julkisuuden vallasta vapaana alueen ottamatta huomioon yhteiskunnan normien pakottavaa vaikutusta esimerkiksi siihen, mikä käsitetään parhaaksi argumentiksi. Näin Habermas tulee Villan mielestä käsittäneeksi vallan liian yksioikoisesti joko selvästi osoitettavissa olevana negatiivisena painostamisena tai positiivisena kykynä toimia. (Emt., 715.) Toiseksi Villa arvostelee Habermasin ideaa(lia) konsensuksen tavoittelusta viittaamalla François Lyotardin universaalin konsensuksen kritiikkiin, jonka mukaan konsensuksen löytäminen vaatii keskustelun sääntöjen yhdenmukaistamista. Tällainen konformismi edellyttää jokaisen puhuvan subjektin alistamista yhdelle kielenkäytön tavalle ja toimii siten pluralismin vastaisesti. Konsensuksen löytyminen vaatisi keskustelijoita myös sisäistämään jonkinlaisen metanarratiivin, jotka ovat Lyotardin mukaan kuitenkin kadonneet postmodernismin myötä. (Emt., 716.)

Dahlberg (2005, 124) pitää Habermasin valtakäsityksiä kohtaan osoitettua kritiikkiäkin osin aiheettomana siksi, että suostuttelun ja pakottamisen erottaminen toisistaan Habermasin teoriassa ei hänestä perustu naiiviin oletukseen vallan läpinäkyvyydestä. Dahlbergin mukaan Habermas ei vaadi kommunikatiivisesti toimivien ihmisten olevan kykeneväisiä subjektiivisuudesta ja kulttuurista irrotettuun, punnitsevaan ja kaikki tosiseikat huomioon ottavaan keskusteluun. Päinvastoin – kuten itse Habermasin käsitystä edellä valotin – kommunikatiivisesti toimivat subjektit toimivat suhteessa paitsi kulttuuriinsa myös omiin arvoihinsa ja käsityksiinsä maailmasta (emt.) Subjektiivisuuden sijasta kommunikatiivinen toiminta kuitenkin perustuu intersubjektiivisuudelle. Tällöin totuus on mahdollista erottaa valheesta ja hyvät perustelut tai sosiaaliset normit huonoista, kun ihmiset keskustelevat keskenään kommunikatiivisen rationalismin periaatteet huomioiden. Dahlberg katsookin, että kriittisen ja rationaalisen keskustelun avulla julkisuudessa käytettyjä diskursseja on mahdollista viedä pois pakottamisesta, ja siten kohentaa julkisuuden toimintaa. Toisin sanoen toimimalla demokraattisesti edistetään demokratian toimintaa. (Emt., 124.)

4.3. Oma tulkinta julkisuudesta

Luvussa 3 ja tämän luvun edeltävissä alaluvuissa olen esittänyt, millaisina julkisuus ja siihen läheisesti liittyvät käsitteet kuten yksityisyys, rationaalisuus ja julkinen mielipide näyttäytyvät Jürgen Habermasin ja häneen viittaavien – myös häntä kritisoivien – tutkijoiden ajattelussa. Ennen kuin siirryn tarkastelemaan tutkielmani toista keskeistä käsitettä affektia, tiivistän tutkimusongelmaani kannalta keskeiset piirteet habermasilaisesta julkisuudesta. Kyseiset piirteet ovat samalla aineksia omalle julkisuuden välimääritelmälleni tässä työssä. Puhe on jalansijoista, joista lähdän kohtauttamaan julkisuuden käsitettä affektia koskevien teoretisointien kanssa.

Ensiksikin on tarkennettava, että oma julkisuutta koskeva tarkasteluni koskee ensisijaisesti poliittista julkisuutta. Poliittista tehtävää julkisuus täyttää mielestäni silloin, kun julkisuudessa keskustellaan yhteistä käsittelyä vaativista aiheista. Tällaisena julkisuutta on hedelmällistä hahmottaa lähemmin näkyvä/kätketty-erottelun avulla. Näin siksi, että yhteistä käsittelyä vaativia asioita ei ole mielekästä rajata yhteinen etu/yksien etu-erottelun kautta, sillä myös yksien etua koskettavat asiat voivat vaatia yhteistä käsittelyä. Samalla yhteinen edellyttää, että ketään ei rajata lähtökohtaisesti keskustelun ulkopuolelle, vaan poliittisessa julkisuudessa tapahtuvan keskustelun on oltava kaikkien havaittavissa ja ulottuvilla.

Yleisemmin puhuen käsitän julkisuuden habermasilaisittain viestintärakenteeksi, joka jakautuu useisiin tasoihin ja osajulkisuuksiin, ja jolla on nykyaikaisissa yhteiskunnissa lukuisia tehtäviä. Pohjaan tämän näkemykseni sekä Habermasin esittämään että Hannu Niemisen (2006) Habermasia hyödyntävään jaotteluun³⁴. Oman tarkasteluni kannalta mielenkiintoisimpia julkisuuden tehtäviä ovat yhteiskunnallisten ongelmien esiin nostaminen, niistä keskusteleminen ja keskustelun osapuolet käsittävien kuvitteellisten yhteisöjen synnyttäminen (kuvitteellisista yhteisöistä ks. Anderson 1983/2006; myös esim. Sumiala 2010). Habermasin (1996, 300) tavoin katson julkisuuden viestintärakenteiden muodostavan

³⁴ Nieminen (2006) erottelee kansalliset julkisuudet kolmeen tasoon, jotka ovat arkijulkisuus, mediavälitteinen julkisuus ja sisäpiirijulkisuus. Arkijulkisuudet muodostuvat hänen mukaansa jokapäiväisessä elämässä ja liittyvät meidät muihin ihmisiin rakentamalla jaetun kokemusmaailman. Mediavälitteiset julkisuudet sisältävät kaikki ne julkisuudet, jotka tuottavat avoimesti havainnoitavia esityksiä, esimerkiksi televisiouutiset tai iltapäivälehtien lööpit. Mediavälitteiset julkisuudet toimivat ensimmäisen asteen julkisuuksina, kun ne muodostavat päivittäisiä asialistojaan. Esimerkiksi koululaitos toimii toisen asteen julkisuutena, kun se tarjoaa työkalut tulkita median asialistoja. Sisäpiirijulkisuuksia puolestaan muodostuu normiyhteisöihin osallistuvien ihmisten välisten esisopimusten perusteella. Normatiivisen esisopimuksen käsitteen ”ytimessä on ajatus yhteiset intressit jakavasta, ei-hierarkkisesta yhteisöstä”. (Emt., 24.) Tällaisia yhteisöjä voi Niemisen (emt.) mukaan syntyä esimerkiksi vapaaehtoisuuteen perustuvissa järjestöissä.

havaintoverkoston, jonka avulla on mahdollista tunnistaa yhteistä käsittelyä vaativia aiheita ja keskustella niistä. Näin toimiessaan julkisuus saavuttaa demokraattisen poliittisen muotonsa.

Julkisuudelle on nähdäkseni jäsennettävä myös muita kuin suoranaisesti poliittisia tehtäviä (vrt. McKee 2005; ks. myös Lunt & Pantti 2007). Habermas pyrkii pitämään normatiivisen jakonsa poliittiseen ja ei-poliittiseen julkisuuteen tiiviinä, ja omankin tarkasteluni kannalta selvä analyttinen eronteko tuntuu välttämättömältä. Chantal Mouffe (2000) on kuitenkin osoittanut vaikuttavassa kritiikissään, että Habermasin jaottelu ei pidä kutiaan niin hyvin kuin tämä antaa ymmärtää. Tästä huolimatta katson, että Habermas on oikeilla jäljillä käsitellessään poliittista funktionaalisesti omana areenanaan ja tunnistessaan julkisuudella sekä poliittisiksi että ei-poliittisiksi luonnehdittavia tehtäviä. Tässä yhteydessä on tärkeää pitää mielessä se edellä esiin tuomani Habermasin myöhempi kanta, että yksityiset asiatkin voivat olla poliittisia. Lisäksi on nähdäkseni hyödyllistä tunnistaa ero *politiikan julkisuuden* ja *poliittisen julkisuuden* välillä.

Oleellinen politiikan ja poliittisen ero on nähdäkseni siinä, että politiikka on poliittisen järjestynyt muoto. Kun poliittinen järjestäytyy politiikaksi, se ottaa kantaakseen päätöksenteon vastuun. Poliitiikan laitostumien julkisesti esitetty työjärjestys, esimerkiksi eduskunnan televisioidut täysistunnot, pääministerin kyselytunnit ja muut politiikan arkipäivän yhteisesti nähtävillä olevat osat kuuluvat *politiikan julkisuuteen* ja rakentavat sitä. Tämän julkisuuden osan tehtävä on yhtäältä saattaa näkyväksi poliittisen prosessin vaiheet ja tehdyt päätökset ja toisaalta oikeuttaa poliittista järjestelmää noudattamalla jo porvariston sille asettamaa julkisuusperiaatetta. Käytännössä politiikan julkisuus on vahvasti sidoksissa instituutioihin ja poliitikoihin. Se on ministeriöiden, virastojen ja parlamenttien julkisuutta ja sellaisena verrattain helppo rajata omaksi alueekseen.

Poliittinen julkisuus sitä vastoin on politiikan julkisuutta abstraktimpaa, ja sen rajoja on vaikea piirtää saatikka lyödä yksiselitteisesti lukkoon. Vaikka jotkin osajulkisuudet ovat luonteeltaan poliittisempia kuin toiset, missä tahansa osajulkisuudessa voidaan käydä poliittista keskustelua – toisin sanoen julkista keskustelua yhteistä käsittelyä vaativista aiheista. Jos esimerkiksi aamuradion viihdeohjelmassa keskustellaan julkisen päivähoidon ongelmista, tulee tämä ohjelma hoitaneeksi poliittisen julkisuuden tehtäviä. Näin käsitetty julkisuus sisältää kaikilla tasoillaan mahdollisuuden toimia poliittisesti, mutta tämä mahdollisuus toteutuu joissakin osajulkisuuksissa herkemmin kuin toisissa. Aamuradion viihdeohjelma voi ottaa osaa poliittiseen keskusteluun, mutta todennäköisemmin sen tekee kansallisen

sanomalehden pääkirjoitus. Toisin sanoen julkisuus on samaan aikaan poliittista ja ei-poliittista. Poliittisuus riippuu siitä, millaisiin aiheisiin julkisissa viestintäkanavissa tartutaan.

Huomio julkisuuden poliittisuudesta jättää kuitenkin ilmaan kysymyksen poliittisuudesta – siitä, mitä poliittinen on tai mikä kaikki oikeastaan on poliittista. Mitkä aiheet ovat yhteistä käsittelyä vaativia? Tähänkään kysymykseen ei nähdäkseni ole yksiselitteistä vastausta, sillä yhteistä käsittelyä vaativat aiheet tulevat määritellyiksi merkityksistä ja määrittelyistä käytävissä kamppailuissa. Sikäli kuin poliittinen ymmärretään joksikin yhteistä käsittelyä vaativaksi, tämä kamppailu itsessään ei kuitenkaan voi olla määritelmällisesti poliittista siksi, että kysymyksistä tulee yhteistä käsittelyä vaativia vasta kamppailun tuloksena. Toisaalta kamppailun nimittäminen ei-poliittiseksi olisi sekin mielestäni väärin, sillä jokainen kamppailun kohteena oleva kysymys on ehkä-poliittinen ja sellaisena se ei voi olla ei-poliittinen. Osoittavaa on ehkä sanoa, että poliittisen keskustelun aiheista käytävä kamppailu on luonteeltaan esipoliittista, sillä poliittisen asialistan muodostaminen edeltää poliittista keskustelua, mutta se ei voi koskaan olla siitä täysin irrallaan.

Nähdäkseni edellä kuvattujen tarkennusten ja erontekojen avulla on mahdollista lähestyä poliittista julkisuutta ja sen tehtäviä vailla painetta ilmatiiviiseen poliittisen ja ei-poliittisen julkisuuden erotteluun. Tämän myötä habermasilainen julkisuuden käsite on samalla matkustanut pisteeseen – väliasemalle – josta sen kanssa rohkenee jo tähyillä affektiteorian asettaman haasteen kohtaamista. Ennen viime mainitulle kentälle astumista on kuitenkin tarpeen vielä silmäätä, millä tavalla tai missä muodossa affekti on jo läsnä Habermasin omassa ja hänen inspiroimassaan julkisuusajattelussa.

4.4. Affektin kipupiste habermasilaisessa julkisuusteoriassa

Kuten toin työn alussa esiin, Habermas on käsitellyt julkisuutta koskevassa tuotannossaan affektia niukasti. Lähdemateriaalina käyttämissäni teoksissa hän nimeää affektin julkilausutusti vain muutamia kertoja, ja usein tarkastelu on parhaimmillaankin ylenkatsovaa. Habermas (1984, 281) esittelee affektin esimerkiksi tarkastellessaan Max Weberin toimintateoriassa ilmenevää ajatusta toiminnan eri tasoista. Näistä affektien ohjaama toiminta näyttäytyy Habermasin mukaan Weberille impulsiivisena. Myös hänen omassa ajattelussaan affektit liittyvät impulsiiviseen ja kuumapäiseen käytökseen, joka on vastakkaista punnitulle ja rationaaliselle toiminnalle. Tällaiseen käsitykseen affekteista saattavat vaikuttaa 1900-

luvun alun ja puolivälin affektimääritelmät, joissa affekti ja sen lähikäsitteet, kuten emootio, ymmärrettiin joko ihmiseen sisäänrakentuneiksi ja hänestä itsestään ulos suuntautuviksi ilmiöiksi tai yhteisön ihmiseen tartuttamiksi, yksilön ulkopuolelta tuleviksi voimiksi.³⁵ Kumpaan näistä käsityksistä näyttäisi yhdistävän ajatus affekteista luonnollisina, siis (ihmis)luontoon kuuluvina ilmiöinä. Habermasin suhtautumiseen saattaa vaikuttaa myös kantilainen ja post-kantilainen perinne, jotka erottavat järjen ja tunteet tiukasti toisistaan ja näkevät tunteet esteinä järjen toteutumiselle. (Ahmed 2014, 195.) Myös tämä näkemys tuntuu palauttavan affektin luonnoksi. Lisäksi Habermasin käsitys kommunikatiivisesta rationalismista intersubjektiivisena toimintana antaa vain vähän tilaa sisällyttää mukaan subjektiiviseksi (tai laajemminkin) käsitetty affekti.

Oma kantani on, että luonnon ja kulttuurin dikotomia, johon myös keho/mieli- ja järki/tunteet -eronteot nähdäkseni palautuvat, on habermasilaisen julkisuusteorian tunneongelman ytimessä. Tämän dikotomian merkitys Habermasin julkisuusidealle näyttäytyy jo tarkasteltaessa porvarillisen julkisuuden ja intiimin yksityisyyden välistä suhdetta historiallisesti. Yksityisyys sen intiimissä mielessä ymmärrettiin uudella ajalla ihmisen minuuden olinpaikaksi (Arendt 2002; Habermas 2004). Porvarin kaksoisroolissa *homme* ammensi ihmisyytensä kodin intiimin yksityisyyden kokemuksista. Vaikka yksityisyyden tehtävä ja sille annettu arvo muuttivat luonnettaan uudella ajalla, käsitys yksityisestä luontoon samastettavana alueena ei mielestäni ole kadonnut. Ihminen kätkee yhä kehonsa luonnollisia toimintoja toisten katseilta, ja koti edustaa useimmille paikkaa, jossa voi oletetusti olla luonnollisimmillaan. Koska porvarin ihmisuus kumpusi intiimistä, ja koska Habermas (2004) katsoi porvarillista julkisuutta hahmotellessaan joidenkin porvarillisen yhteiskunnan historiallisten tosiseikkojen olevan edellytys julkisuuden toiminnalle, hän näkee tarpeelliseksi sulkea intiimipiirin ilmiöt toisten nähtävissä olevan julkisen alueen ulkopuolelle. Intiimin alue näyttäytyy rakkauden, vihan, kiihkeyden, perheen ja sen perustamisen valtakuntana ja sellaisena erillisenä julkisuuden kylmäpäisestä pohdiskelusta. Intiimi on alue, johon impulsiiviset tunteet tulee padota, mikäli mieli esiintyä muiden nähden julkisesti säädylisenä otuksena. Koska Habermas ottaa tämän julkisen ja yksityisen suhteen annettuna, hän sijoittaa emootioita ja affektin refleksiinomaisesti julkisuuden ulkopuolelle.

Habermasin julkisuusajatteluun perehtynyt Dahlberg (2005) kuitenkin katsoo, että affektiiviset puhetavat mahtuvat habermasilaiseen julkisuusteoriaan. Habermasin

³⁵ Niin sanotuista inside out- ja outside in -malleista ks. Ahmed (2014, 9).

henkilökohtainen ylenkatse affektiivisia puhetapoja kohtaan ei toisin sanoen sulje pois sitä, että hänen teoriansa mahdollistaa näiden puhetapojen sisällyttämisen osaksi julkista keskustelua. Kannattaa myös huomata, että Habermasin (2004, 95) mukaan poliittista ja kirjallista julkisuutta pidettiin alkuun identtisinä, ja kirjallisen julkisuuden humanisuutta käytettiin poliittisessa julkisuudessa esitetyn viestin tehostamiseen. Jo ennen politisoitumistaan porvarillinen julkiso siis käytti emotionaalista ilmaisua antaakseen painoarvoa omille argumenteilleen. Habermas tekeekin nähdäkseni virheen, kun hän kieltää porvarillisen julkisuuden poliittiselta muodolta tunneulottuvuuden. Myöhemmissä julkisuusteoreettisissa pohdinnoissaan hän tulee itse asiassa antaneeksi sijan affekteille, kenties huomaamattaan. Teoksessaan *Between Facts and Norms* hän muun muassa kirjoittaa, että julkinen keskustelu voi täyttää tehtävänsä vain, jos se sisällyttää kaikki ne, joita käsiteltävä asia mahdollisesti koskee. Teoksen englanninkielisessä käännöksessä asia muotoillaan ”communication among those who are potentially *affected*”. (Habermas 1996, 365, kurs. NK.) Tämä huomautus vihjaa, mikä affektien tehtävä habermasilaisessa julkisuudessa saattaisi rakentavasti ajatellen olla. Kun jokin keskusteluun nouseva asia koskettaa, ”kolahtaa” tai saa aikaan kuohahduksen kuulijassaan, hän tulee tempautuneeksi mukaan keskusteluun. Affektit ovat toisin sanoen edellytys julkison syntymiselle.

5. Affektia käsitteellistämässä

Kuten todettua, kiinnostus tunteiden, affektien, aistimellisuuden ja kokemuksellisuuden problematiikkaan on lisääntynyt ihmis- ja yhteiskuntatieteissä viimeisen runsaan kymmenen vuoden aikana merkittävästi (ks. esim. Wetherell 2012; Koivunen 2008). Akateemisen maailman ulkopuolella tunteisiin vetoavia puhetapoja hyödynnetään yhä enemmän journalismissa, ja olen kiinnittänyt huomiota niiden yleisyyteen myös osana politiikan kielenkäyttöä. Taustalla lieenee osaltaan se, että toimittajat odottavat poliitikkojen kommentoivan asioita omien, subjektiivisten kokemustensa kautta. Esimerkiksi Yleisradion vaalilähetyksessä alkuvuodesta 2018 juuri valitulle presidentille esitettiin ”kaikkien mielessä” ollut kysymys: ”mitä te tunnette sydämessänne?” Anu Koivusen (2008, 7) lainaaman brittisosialogi Beverly Skeggsin [2004] mukaan omien tunteiden ymmärtäminen ja niiden näyttäminen on nykyisin yksi merkittävä sosiaalisen pääoman muoto. Vaikka tunteet on habermasilaisen julkisuusteorian kentällä ollut tapana jättää käsittelyn ulkopuolelle, tämä ei nähdäkseni johdu siitä, että Habermasin julkisuusidea ei mahdollistaisi tunteiden käsittelyä. Ongelma on ennemminkin se, että Habermas on ymmärtänyt tunteiden julkisen roolin puutteellisesti.

Hankalaa affektin käsitteen tuomisesta samaan tarkasteluavaruuteen habermasilaisen julkisuusajattelun kanssa tekee se, että affektissa on kyse hyvin monimerkityksellisestä ilmiöstä, jota on ihmis- ja yhteiskuntatieteiden ohella käsitelty muun muassa lääketieteessä. Affekti on jatkuvasti liikkeessä oleva ilmiö, joka tulee määritellyksi uudelleen aina saadessaan uusia tutkimuksellisia käyttötapoja (Bakko & Merz 2015, 8). Tämän tutkielman rajoissa affektin käsitteen tyhjentävä määrittely ei ole mitenkään mahdollista, eikä jokaisen eri käsitystavan esittely olisi tutkimusongelmani kannalta tarkoituksenmukaistakaan. Jotta voin ymmärtää affektin käsitteen tarjoamat mahdollisuudet julkisuutta koskevalle tutkimukselle, rajaankin tarkasteluni sellaiseen kirjallisuuteen, joka liittyy niin sanottuun affektiiviseen käänteeseen. Tässä vaiheessa affektia käsittelevässä tutkimuksessa näkökenttä oli laajentunut ottamaan huomioon myös affektin sosiaaliset ulottuvuudet. Toiseksi rajaan tarkasteluni koskemaan kulttuurin- ja yhteiskuntatutkimuksen kentällä tehtyjä affektin käsitteen määrittelyjä, jotka mielestäni ovat hedelmällisiä myös viestintätutkimuksessa.

Otan tässä luvussa tarkasteluuni ensiksikin käsitystavan, jossa affekti ymmärretään kielellistä ilmaisua ja sosiaalisia rakenteita edeltäväksi ontologiseksi intensiteetiksi. Toiseksi hypistelen epistemologista käsitystapaa, jossa affektin liitetään kielellinen ulottuvuus, eikä sen näin ollen

katsota edeltävän sosiaalisia merkityksiä. Molemmat käsitystavat ovat saaneet osakseen huomiota ja kannatusta 2000-luvun affektitutkimuksessa.

Huomautan jo ennen näiden toisistaan eroavien käsitystapojen valottamista, että tukeudun omassa tarkastelussani sellaiseen affektin käsitteellistykseen, jossa affekteilla ymmärretään olevan myös diskursiivinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Perustelen tätä kallistumaa ennen muuta keskustelun keskeisellä asemalla habermasilaisessa julkisuusteoriassa. Deliberaation ja julkisen keskustelun tarkastelu yhdessä sellaisen affektikäsitteen kanssa, jossa affektilta kiistetään kielellinen ulottuvuus, on nähdäkseni hedelmätöntä. Pidän silti tarpeellisena esitellä myös tällaisen tavan lähestyä affektia jo siksi, että se on saanut merkittävää huomiota viime vuosien affektitutkimuksessa. Lisäksi käsitteellis-teoreettisessa työssä on syytä olla tietoinen niistä erilaisista asetelmista, joita toisistaan poikkeavat käsitystavat affektiin(kin) voivat rakentaa. Todettakoon tässä myös se, että mikäli käsillä olisi pro gradun sijasta väitöskirja, ei ole sanottua, etteikö affektin ontologisen ymmärtämistavan suunnasta osoittautuisi mahdolliseksi taivutella julkisuusteoriaa mielenkiintoisilla ja hedelmällisilläkin tavoilla.

Ontologisesti – toisin sanoen ei-sosiaaliseksi, vapaaksi tai autonomiseksi intensiteetiksi – ymmärrettyä affektia käsittelen tässä luvussa kanadalaisen yhteiskuntateoreetikon ja filosofin Brian Massumin ja yhdysvaltalaisen queer-tutkijan Eve Kosofsky Sedgwickin kautta. Massumin käsitteellistykseen kurkistan hänen teoksensa *Parables for the Virtual: Movement, Affect, Sensation* (Massumi 2002) pohjalta. Valotan Sedgwickin tapaa käsittää affekti hänen teoksensa *Touching Feeling: Affect, Pedagogy, Performativity* (Sedgwick 2003) ja erityisesti hänen Adam Frankin kanssa yhdessä siihen kirjoittamansa luvun 'Shame in the Cybernetic Fold: Reading Silvan Tomkins' (Sedgwick & Frank 2003) kautta. Sosiaalisen ja kielellisen ulottuvuuden sisällyttävää – epistemologisesti ymmärrettyä – affektia avaam eritoten brittiläis-australialaisen feministin ja queer-tutkijan Sara Ahmedin *The Cultural Politics of Emotion* -teoksen (Ahmed 2004/2014) pohjalta³⁶. Lisäksi tarkastelen tapaa, jolla affekteihin ja diskursseihin syventynyt sosiaalipsykologi Margaret Wetherell käsittää affektin teoksessaan *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding* (Wetherell 2012).

³⁶ Ahmedin teos ilmestyi suomeksi vasta vuonna 2018 nimellä *Tunteiden kulttuuripolitiikka*. Tässä työssä olen käyttänyt englanninkielistä alkuteosta.

5.1. Ei-sosiaalinen affekti

Käsitteellis-teoreettisen(kin) tutkimuksen näkökulmasta affekti on hankala työkalu, sillä se pakenee helposti käyttäjänsä ulottumattomiin. Suomenkielisessä tutkimuksessa ote affektista on jopa helpompi kadottaa yksinkertaisesti siksi, että vieraskielisenä sanana affekti sisältää vivahteita, jotka vain englantia äidinkielenään puhuva tunnistaa. Asioiden vaikutussuhteiden lisäksi englannin sana *affect* voi merkitä myös esimerkiksi jonkinlaisen vaikutelman tekemistä (*“to affect ignorance”*) tai jopa jonkin elämänmuodon esiintymistä joillakin alueilla (*“penguins affect an Arctic climate”*). Sanan juuri on latinan sanassa *‘affectare’*, joka voi tarkoittaa muun muassa asian tavoittelua tai ominaisuuden teeskentelyä. (Wetherell 2012, 1.)

Englanniksi on myös hyödyllistä suhteuttaa sana *affect* sanan *effect* kanssa. Suomeksi yksi tapa tavoitella vastaavaa suhteutusta on puhua yhtäältä *vaikutuksesta* (*effect*) ja toisaalta *vaikuttumisesta* (*affect*). Molemmissa tapauksissa on kyse siitä, että jokin vaikuttaa johonkin, mutta termit jäsentävät vaikuttamisen luonteen ja sen aikaan saamat seuraukset eri tavoin. Ensiksikin *vaikutus* implikoi *vaikuttumista* suoraviivaisempaa ja tarkkarajaisempaa ilmiötä. Esimerkiksi sanat voivat saada keskustelijassa aikaan vaikutuksen, sää aiheuttaa vaikutuksia pukeutumisessa ja ravinto terveydessä. *Vaikutuksessa* syy ja seuraus tulevat ilmaistuksi samalla kertaa ja vaikuttamisen kohteen tasolla tunnistettavana ilmiönä. *Vaikuttuminen* sitä vastoin ei sisällä vastaavaa lineaarista syy–seuraussuhdetta. Sanat voivat kyllä vaikuttaa keskustelijaan, mutta niiden aikaansaaman *vaikuttamisen* seurauksia ei ole mahdollista osoittaa yhtä selvästi kuin joidenkin sanojen tai asioiden *vaikutusta*. *Vaikuttuminen* on kaiken kaikkiaan luonteeltaan dynaamisempi tapahtuma kuin *vaikutus*. *Vaikuttunut* keho muuttuu, ja tällä muutoksella on vaikutus tai – kenties useammin – vaikutuksia. *Vaikuttamisen* ja *vaikutuksen* väliset erot ovat nähdäkseni yksi tapa ymmärtää ero affektin ja emotion käsitteiden välillä. Ainakin omassa työssäni tämän eron hahmottaminen on osoittautunut hyväksi tavaksi saada tukevampi ote näistä käsitteistä.

Yhteiskuntatieteissä affekti kuuluu samaan kimppuun sellaisten käsitteiden kanssa kuin keho, emotio, potentiaali, kokemus ja performatiivisuus. Affektia käytetään kautta tieteen kenttien ajatteluvälineenä mitä erilaisimmissa tutkimusasetelmissä, ja käsite on tuonut uutta potkua muun muassa kehoon, arkeen ja kognitioon liittyvä tutkimukseen. (Bakko & Merz 2015, 7.) Affektin määrittely on kuitenkin aiheuttanut tutkijapiireissä ajoittain tiukkaa polemiikkaa, jonka käytinvoimana on kiista siitä, tuleeko affekti ymmärtää ontologisesti vai epistemologisesti. (Vrt. Hemmings 2005.) Affektin ontologinen käsittely ohjaa kysymään, mitä

affekti on tai mistä siinä on olemuksellisesti kysymys. Epistemologinen tutkimus taas pyrkii vastaamaan siihen, mitä affektista on mahdollista tietää.

Seuraavassa valotan ontologista affektin määrittelyä paitsi sen varsinaisten edustajien tekstien pohjalta myös tukeutumalla brittiläisen sukupuolentutkijan Clare Hemmingsin (2005) *Cultural Studies* -lehdessä julkaistuun artikkeliin 'Invoking Affect'. Siinä Hemmings käsittelee Sedgwickiä ja Massumia piirtäen näiden kahden välille eron sen perusteella, rakentavatko he tulkintansa yhdysvaltalaispsykologi Silvan Tomkinsin vai ranskalaisfilosofi Gilles Deleuzen käsityksille affektista. Yhtäläisyys Sedwickin ja Massumin käsitysten välillä on joka tapauksessa siinä, että molemmat ymmärtävät affektin sosiaalisesta irralliseksi ilmiöksi (emt., 552).

Hemmingsin (2005) tulkinnan mukaan Tomkins [1963] ymmärtää affektit monimutkaisiksi, itsenäisiksi ja itseensä palaaviksi järjestelmiksi, jotka perustuvat kierrolle ja asettavat ihmisyksilöt kuin osaksi samaa virtapiiriä (*circuit*). Siten esimerkiksi haukotus voi kiertää ihmisestä toiseen ja voimistaa samalla alkuperäistä intensiteettiään. Tomkins katsoo lisäksi, että ihmiset muodostavat affektiivisten kokemustensa perusteella affektiteorioita (*affect theories*), joiden avulla he voivat käsitellä maailmaa ainutkertaisina yksilöinä, joilla on omat ainutlaatuiset kokemuksensa. Näin ymmärrettyssä affektiteoriassa on nähdäkseni kyse yksinkertaisesti tavasta tunnistaa ja käsitellä kehon erilaisia vaikuttumisia. Hemmings luonnehtii Tomkinsin käsitystä niin, että tämä katsoo affektien sekä voivan yhdistää ihmisiä toisiinsa että auttavan heitä sanallistamaan sisäisen maailmansa itselleen ja muille. (Hemmings 2005, 552.)

Deleuze [1997] puolestaan käsittää Hemmingsin tulkinnan mukaan affektit emotioista erillisinä kehon tuottamina merkityksinä, joihin sosiaaliset tulkintakehykset eivät vaikuta, vaan jotka voivat olla näille jopa vastakkaisia ja sosiaalisen näkökulmasta epäloogisia. Deleuzelle affekti ilmenee siirtymänä yhdestä kehollisesta tuntemisen tilasta toiseen. Se on intensiteettiä (*intensité, intensity*) jonka voi havaita kehon voimatason lisääntymisenä tai vähenemisenä. (Hemmings 2005, 552.)

Sekä Tomkinsin että Deleuzen lähestymistavassa affekti on sosiaalisia konventioita edeltävä voima, jonka ihminen voi tuntea omassa kehossaan. Erona näiden välillä on, että Deleuze katsoo affektin katoavan samassa hetkessä, kun kokija yrittää tarttua siihen. Näin affektia ei ole mahdollista tavoittaa sellaisenaan tutkimuskohteeksi, vaan sen olemassaoloon täytyy vain luottaa. Toisin sanoen kehon affektiivinen *vaikuttuminen* on sellaisenaan

ulottumattomissamme. Kun siihen yrittää tarttua, saa käteensä vain *vaikutuksen*. Tomkins puolestaan ymmärtää affektit mitattavissa oleviksi, mutta kuitenkin sosiaalisia järjestelmiä tottelemattomiksi ilmiöiksi.

Deleuzen affektiajatuksista ammentava Brian Massumi (2002) pitää kehon autonomisuutta mahdollisuutena vapautua sosiaalitieteitä vaivaavasta taipumuksesta tarkastella maailmaa ennalta määriteltujen kulttuuristen merkitysjärjestelmien ja vastinparien kautta. Vastaavasti Tomkinsin jalanjalkia seuraava Eve Kosofsky Sedgwick (2003) katsoo, että tomkinsilaisen affektin avulla on mahdollista ottaa etäisyyttä sosiaalitieteitä hallitsevasta ”Teoriasta” ja sen epäluulosta kaikkea essentialistista kohtaan (emt., 108). Hemmingsin (2005, 555) tulkinnan mukaan he katsovat, että kulttuurisista merkitysjärjestelmistä viis veisaava affektikäsite voi tuoda poststrukkturalismin ja sosiaalisen determinismin umpikujaan ajamaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen uusia avauksia.

Massumin (2002) käsitteellistyksessä affekti liittyy kehon potentiaaliin muuttua ja tuoda siten muutosta maailmaan. Hän lähestyy ajatusta hahmottelemalla aluksi kehon kaksoisroolin sekä aineellisena että aineettomana ilmiönä (emt., 5). Massumi katsoo, että keho ollessaan liikkeessä – sanan laajimmassa mahdollisessa merkityksessä – säilyttää loputtoman määrän mahdollisuuksia liikkua johonkin toiseen suuntaan. Yhden liikeradan muuttuminen toiseksi ei poista kehon olemassa olevaa potentiaalia vaihtoehtoiselle liikkeelle. Kehon liikkeen määrittelemättömyys ja määriteltävyys kulkevat Massumin mielestä käsi kädessä, sillä määrittelyn tekeminen edellyttää määrittelemättömyyden olemassaoloa. (Emt., 8–9.) Tulkitsen hänen ajatteluaan tässä niin, että koska elävä keho on jatkuvasti liikkeessä, kehoon liittyy aina mahdollisuus liikkua johonkin ennalta määrittelemättömään suuntaan ja aiheuttaa liikkeellään maailmassa laadullisia muutoksia, olivatpa ne kuinka mitättömiä hyvänsä. Juuri tämä kehon abstraktin potentiaalin ja sen fyysisen olomuodon suhde on nähdäkseni Massumin affektikäsitteessä keskeisessä asemassa.

Liikkuvien kehojen tullessa kosketuksiin jonkin kanssa tämä jokin saa kehon *vaikuttumaan*. Vaikuttumisen kesto ja voimakkuus riippuu vaikuttuvan kehon intensiteetistä (Massumi 2002, 24). Massumi tarkoittaa intensiteetillä nähdäkseni kehon kykyä ilmaista mielestä erillisellä tietoisuuden tasolla, kuinka merkittävästä kohtaamisesta kulloinkin on kyse. Jos ihminen tulee esimerkiksi solvatuksi, hänen kasvoilleen nousevan punan määrä ja punastumisen kesto ovat suhteessa siihen, kuinka hyvin pilkka on osunut maaliinsa. Tällöin kehon vaikuttumisen voimakkuus, sen intensiteetti, viestittää mielelle vaikutuksen voimakkuuden. Massumin mukaan intensiteetti tulee ilmi välittömissä, usein kehon pinnalla tapahtuvissa

autonomisissa reaktioissa (emt., 25). Esimerkiksi puistatukset, kylmänväreet tai ihon nouseminen kananlihalle ilmentävät intensiteettiä.

Kehon vaikuttuminen on Massumin (2002, 30) mukaan riippuvaista siitä, millaisia kosketuksia tai kohtaamisia keho on aikaisemmin kokenut eli millainen sen menneisyys on. *Vaikuttuneen* kehon aiemmat kokemukset ja kokijan menneisyys eivät kuitenkaan kulje nykyhetken kautta, vaan keho aukeaa suoraan johonkin sen potentiaalisista tulevaisuuksista. Massumin mukaan nykyhetki katoaa samalla kun keho *vaikuttuu*, sillä *vaikuttumisen* aikana ihminen ei ehdi pysähtyä puntaroimaan menneisyyttään. Jo koettu vaikuttaa siihen, miksi ja miten keho vaikuttuu, mutta potentiaalisesti vaikuttuminen voi johtaa mihin hyvänsä vaikutuksiin. (Emt.)

Tulkintani mukaan affekti tarkoittaa Massumille juuri tuota katoavaa ”nykyhetkeä”. Se on lyhyt ja vaihtelevan voimakkaana koettu kehollinen olotila, joka ei ennätä tulla ymmärretyksi ennen kuin *vaikuttuminen* muuttuu tunnistettavaksi ja nimettävissä olevaksi *vaikutukseksi*. Vaikuttuvalla keholla on mahdollisuus suuntautua periaatteessa loputtomaan määrään kohteita, mutta kohteen valikoituminen ei noudata mitään ennalta määrättyä narratiivia. Tämä on ymmärtääkseni Massumin käsitteellistykseensä sisällyttämä ajatus affektin potentiaalista. Häntä tulkiten katson, että kehon kulkiessa affektiivisen tilan läpi, se täyttyy ikään kuin sähkövirralla, mutta sähköstä poiketen kehon saama virta voi purkautua myös jotain muuta kuin lyhyintä mahdollista reittiä. Affekti voi potentiaalisesti purkautua mihin tahansa. Massumin (2002, 32) mukaan affekti on aina tulemaisillaan havaituksi eikä se voi olla tulematta havaituksi kehon vaikuttumisen vaikutusta tarkasteltaessa. Toisin sanoen affektin olemassaolo on mahdollista osoittaa jälkikäteen, kun osoitetaan, että vaikuttuvat kehot saavat vaikuttumisen seurauksena maailmassa aikaan laadullisia muutoksia.

Eve Sedgwickin tapa käsittää affekti liikkuu huomattavasti Massumia lähempänä maanpintaa. Missä Massumin ajatukset perustuvat Deleuzeen, siinä Sedgwick perustaa käsityksensä 1960-luvulla vaikuttaneen Silvan Tomkinsin ajatuksille eräänlaisesta affektien jaksollisesta järjestelmästä, joka koostuu kahdeksasta (myöhemmin yhdeksästä) affektista, joista jokainen aiheuttaa ihmiskehossa tietynlaisen vaikutuksen (Sedgwick & Frank 2003, 117). Tomkinsin erottamat affektit ovat häpeä, kiinnostus, yllätys, ilo, suuttumus, pelko, ahdistus (*distress*), ällötys ja myöhemmin mukaan tullut halveksunta (*contempt* tai *dissmell*) (emt., 97).

Kehon eri vaikuttumisien yhdistelmistä voi syntyä Tomkinsin mukaan loputon kirjo tunteita, mutta nämä kaikki tunteet on mahdollista palauttaa yhteen tai useampaan kehon

vaikuttumisen tapaan, siis affektiin (Sedgwick & Frank 2003, 117). Jos esimerkiksi haukkaan omenaa ja puremastani kohdasta paljastuu kuhiseva madonpesä, kehoni yrittää poistaa syömäni omenanpalan aina vatsalaukun pohjaa myöten. Tämä oksennusrefleksi vastaisi ainakin Tomkinsin määrittelemää affektiivista tilaa ”ällötys”. Kohtaus saattaisi herättää refleksin lisäksi joukon tunnistettavia tunteita, esimerkiksi inhon. Sedgwickin Tomkins-tulkinnan perusteella omenaa kohtaan tuntemani inho ei kuitenkaan olisi varsinaisesti osa affektiivista ällötysreaktiota, sillä Tomkins katsoo affektiivisen ja kognitiivisen olevan toisistaan erillisiä. Hänen käsitteellistyksessään kehon liikkeet ja mielen liikkeet ovat kuitenkin vastavuoroisessa suhteessa ja yhden muutokset voivat sekä aiheutua toisen muutoksista että aiheuttaa muutoksia. (Emt., 115.)

Tomkinsilaisittain käsitetyllä affektilla voi olla mikä tahansa kohde (Sedgwick & Frank 2003, 99). Affektit voivat kohdistua tässä määrittelyssä myös muihin affekteihin, ja ne ovat itsessään merkityksellisiä. Ihminen voi esimerkiksi innostua ilosta, suuttua ällötyksestä tai hävetä kiinnostumistaan. Samoin on mahdollista tulla ilostumisen (affekti) takia entistä iloisemmaksi (emootio) tai vihasumisen (affekti) takia entistä vihasemmaksi (emootio). Näin Tomkinsin affektikäsitteessä tehdään erottelu affektin ja emotion välillä, mutta tuo ero ei ole nähdäkseni erityisen selvärajainen. Affektit esiintyvät kehon erilaisina tapoina vaikuttua, mutta nämä vaikuttumisen tavat nimetään vaikutuksien mukaan. Esimerkiksi ilostumiseen liittyvät kehon fysiologiset muutokset ilmentävät tomkinsilaisessa affektikäsitteessä sekä affektin että siitä seuraavan emotion olemassaoloa. Affekteista tulee näin määriteltyinä helposti havainnoitavia, suorastaan laboratoriokäyttöön sopivia. Tomkinsilaisen affektikäsitteen oleellinen ero edellä esiteltyyn Massumin deleuzelaiseen tulkintaan onkin nähdäkseni se, että tomkinsilaisittain käsitetty affekti on mahdollista tavoittaa sellaisenaan.

Emootiot eivät kuitenkaan välttämättä ole affekteille alisteisia, vaan nämä kaksi toimivat ennemminkin yhdessä. Sedgwick (2003, 115) selventää Tomkinsin affektikäsitteeseen liittyvien affektiteorioiden toimivan niin, että kehon vaikuttaessa ihminen analysoi kaiken kehonsa sisään ottaman tiedon, jotta hänen on mahdollista selvittää, millä tavalla vaikuttumisen tulisi häneen ja ympäristöönsä vaikuttaa. Tomkinsilaiseen affektiteoriaan liittyy myös joukko keinoja käsitellä kunkin kehoallisen vaikuttumisen vaikutukset. Kehon vaikuttumisten tunnistaminen ja vaikuttumiseen reagoiminen on seurausta kehon aikaisemmista kohtaamisista maailman kanssa. Tomkins esimerkiksi ajattelee, että oppimiskokemus on affektiivinen siinä mielessä, että se edellyttää erehtymistä jonka seurauksena on mahdollista suhteuttaa omat arvionsa tai odotuksensa uudelleen. (Emt., 107.)

Tomkinsilaisen affektikäsitteen kohdalla nimitys ”ontologinen affekti” (vrt. Hemmings 2005) kuulostaa mielestäni ensi alkuun erikoiselta – varsinkin jos sitä vertaa Massumin tarkoittamaan potentiaaliin. Kehon mitattavissa ja toisistaan eristettävissä olevat vaikuttumisen tavat eivät vaikuta olevan kovin lähellä ajatusta kehon potentiaalista, jota ei ole mahdollista täysin tavoittaa, mutta joka siitä huolimatta *on olemassa*. Näiden molempien affektikäsitteiden ontologisuus asettuu kuitenkin suhteessa sosiaaliseen. Vaikka tomkinsilaisittain ymmärretty kehon vaikuttuminen olisi mahdollista eristää laboratoriossa mitattavaksi ilmiöksi, ihon sähkövirtaa tai aivokäyrien käppyröitä ei ole tässäkään käsitystavassa mahdollista palauttaa sosiaalisiin tekijöihin.

Affekti on molemmissa tapauksissa ontologinen, sillä se on olemuksellisesti vapaa sosiaalisen taakasta. Sedgwick (2003, 113) esimerkiksi katsoo, että tomkinsilaisen affektikäsitteen arvo on sen kyvyssä tarjota vaihtoehto antiessentialistiselle ajattelulle. Tomkinsilaisittain käsitetyn affektin ajatus rajallisesta määrästä kehon luonnollisia ja laadullisesti toisistaan poikkeavia vaikuttumisen tiloja ui Sedgwickin mukaan vastavirtaan suhteessa sellaiseen nykyteoriaan, joka näkee ihmisen vain kulttuurin tuotteena ja ikään kuin kieltää ihmisen suhteen omaan eläimelliseen kehoonsa. Sekä Massumi että Sedgwick pitävät affektia arvokkaana myös, koska se on sattumanvarainen.

Vaikkakin kiehtova, tämän käsitystavan yhteys julkisuuden problematiikkaan sellaisena kuin sitä tässä työssä käsittelen jää viime kädessä etäiseksi. Suorempia yhteyksiä julkisuuden ja affektin välillä löytyykin epistemologisen affektikäsitteen suunnasta.

5.2. Sosiaalinen affekti

Epistemologinen tapa käsittää affekti jakaa ontologisen käsitystavan näkemyksen affektista kehollisena ilmiönä, jolla samaan aikaan on transformatiivinen ja yhteisöjen syntymisen mahdollistava vaikutus. Tämä käsitystapa jakaa ontologisen kanssa myös ymmärryksen siitä, että yksilön historia määrittää sitä, miksi ja miten hänen kehonsa vaikuttuu. Epistemologinen affektikäsitteily ottaa kuitenkin yksilön lisäksi oleellisena lähtökohtana huomioon yhteisön vaikutuksen ja sosiaalisuuden. Ontologisesta käsitystavasta poiketen affektin tarrautumista johonkin kohteeseen ei nähdä sattumanvaraiseksi tai vapaaksi, vaan katsotaan, että tätä tarrautumista puitteistavat ja ohjaavat yhteiskunnalliset rakenteet, normit ja arvostukset. Näiden kahden käsitystavan erot voidaan tunnistaa myös siinä, mihin tutkijat kohdistavat

huomionsa. Missä affektin ontologisesti ymmärtävät tutkijat tuntuvat olevan kiinnostuneempia kehon *vaikuttumisesta*, siinä epistemologisesti suuntautuvien kiinnostus näyttää kohdistuvan enemmän *vaikutuksiin*. Seuraavassa valotan epistemologista affektin ymmärtämistapaa Sara Ahmedin ja Margaret Wethrellin käsitysten kautta.

Teoksessaan *The Cultural Politics of Emotion* tunnetutkimuksen keskeisiin hahmoihin lukeutuva Sara Ahmed (2014) käsittelee sitä, millä tavalla emootiot luovat ihmiselle käsityksen hänen kehonsa ja samalla identiteettinsä rajoista, toisten kehojen läheisyydestä sekä siitä, miksi tunnemme yhteyttä yhdenlaisiin mutta emme toisenlaisiin toisiin. Edellä käsittelemistäni tutkijoista poiketen Ahmed kohdentaa huomionsa ensisijaisesti emootioihin kiinnittäen teoksensa osaksi niistä käytävää keskustelua. Hän puhuu emootiosta myös siksi, että se on arkikielinen ilmaus niille ilmiöille, joita hän haluaa kirjassaan käsitellä. (Emt., 207.) Ahmedin termivalinnassa ei ole kyse emotion asettamisesta affektin edelle tai vaihtoehtoisesti niiden näkemisestä keskenään vaihtokelpoisina vaan analyttisestä eronteosta. Periaatteessa olisi mahdollista sijoittaa Ahmedin käsitystapa ontologisen ja epistemologisen otteen väliin sillä perusteella, että hän ymmärtää emootiot sanalliseksi ilmaisuksi ja affektit keholliseksi vaikuttamiseksi ja vaikuttumiseksi (ks. Clough 2016, julkaisematon luentotiivistelmä, 4).

Emootio ja affekti itse asiassa lomittuvat Ahmedin (2014) käsitteellistyksessä, sillä emootioihin liittyy hänen mukaansa kehollisia vaikuttamisen ja vaikuttumisen prosesseja. Ahmedin tulkinnassa emootiot riippuvat siitä, millä tavoin ihmisen keho tulee kosketuksiin esineiden tai toisten kehojen kanssa. Affekti on kehon vaikuttumista ja emootio sen seurausta. Ahmed ajatteleekin Massumin ja Sedgwickin tavoin kehon vaikuttumisen johtuvan siitä, millä tavoin keho on tullut aikaisemmin kosketuksiin maailman kanssa. Näistä kahdesta poiketen hän kuitenkin katsoo, että sosiaalinen on pelissä myös vaikuttumisen hetkellä. Hänen mukaansa kehollinen tuntemus, vaikuttaapa se kuinka vaistomaiselta hyvänsä, tulee tunnistetuksi – ja joissakin tilanteissa jopa tunnetuksi – suhteessa aiempiin kokemuksiin, jotka puolestaan ovat suhteessa sosiaaliseen ympäristöön ja opittuun (emt., 30). Ahmedin tapa käsittää emootiot avaa mahdollisuuden selittää, miksi jotkut asiat vaikuttavat kehoihin tietyllä tavoin. Hänen määritelmässään syyt ovat sosiaalisia. Samalla emootiot auttavat selittämään, miten kehon vaikuttumisen perusteella tehtävistä arvioista tulee jonkin yksilön tai yhteisön jaettuja käsityksiä. (Emt., 208.)

Ahmedin (2014, 7) käsitteellistyksessä emootioilla on aina jokin suunta, jokin kohde, eli ne ovat siinä mielessä tarkoituksenmukaisia. Hänen tarkastelemansa emootiot, muun muassa

viha, kipu, pelko, ällötys ja häpeä ovat kehon vaikuttumisen perusteella tehtäviä arvioita. Tehdessään näitä arvioita ihminen oppii ymmärtämään oman kehonsa rajat ja kehojen erillisyyden. Esimerkiksi kipua tuntevan ihmisen huomio kääntyy omaan kehoon, ja hän suuntautuu sisäänpäin. Hän ”palaa” kivun hetkellä itseensä ja tulee tietoiseksi kehonsa rajoista (emt., 26). Paluu tapahtuu, sillä kipu on aina kokijansa henkilökohtainen kokemus. Kehollista vaikutusta, jonka kokija tunnistaa kivuksi, ei voi jakaa, ja toisaalta kenenkään toisen kipua ei voi tuntea omissa nahoissaan (vrt. Arendt 2002, 56). Mahdottomuus tuntea toisen kipua tekee selväksi eron itsen ja muiden välillä. Toisen kärsivä keho voi Ahmedin mukaan kuitenkin muodostua kohteeksi, johon omat myötätunnon, säälin, surun tai vaikkapa vahingoniloin tunteet on mahdollista suunnata. (Emt., 31.)

Ahmedin (2014) emotiokäsitteeseen liittyy olennaisesti kaksi toisiinsa linkittyvää ilmiötä: emotioiden kierto ja niiden tahmeus. Sekä kierto että tahmeus ilmentävät Ahmedille emotioiden sosiaalista luonnetta ja yhteiskunnallista kytköksisyyttä. Hän katsoo, että emotiot kiertävät ihmisten joukossa samalla, kun niiden kohteita kierrätetään. Kun jokin kohde kiertää ja sitä kierrätetään, yhä uudet ihmiset tulevat kosketuksiin kohteen kanssa. Tätä prosessia kuvatessaan Ahmed lainaa marxilaisen talousteorian lisäarvon käsitettä. Kun emotioiden kohteet kiertävät, ne saavat lisäarvoa. Esimerkiksi vihan tai rakkauden kohteen kiertäessä ja tullessa kosketuksiin uusien ihmisten kanssa nämä voivat suunnata omat emotionsa kiertävään kohteeseen. Tällöin kohde kartuttaa emotionaalista lisäarvoaan, ja se käsitetään entistä vihattavammaksi tai rakastettavammaksi. (Emt., 44.)

Kohteeseen suunnatut emotiot eivät kuitenkaan ole tuntevaan subjettiin, saati emotioiden kohteena olevaan objektiin, sisäänrakentunut ominaisuus. Subjekti toimii pikemminkin solmukohtana (*nodal point*) emotioiden kierrossa. (Ahmed 2014, 46.) Toisin sanoen ajatus kohteen vihattavuudesta syntyy vasta subjektin ja hänen emotioidensa kohteen tullessa kosketuksiin toistensa kanssa (emt.). Ahmedin ajatusten pohjalta esimerkiksi uutisointia terrori-iskuista voidaan tarkastella kiertonä, jossa uutiset eri media-alustoilla liittyvät yhä uusia subjekteja tuntemaan vihaa ja pelkoa, jonka kohteeksi muodostuu ”terroristin” epämääräinen hahmo (vrt. esim. Kyrölä 2010; ks. myös Rantasila 2013). Tällöin jokaisen terrori-iskun jälkeen ”terroristista” tulee entistä pelottavampi ja vihattavampi hahmo. Ahmedin mukaan emotioiden kiertoon liittyy myös niiden edestakainen ja sivuttaissuuntainen liike, jonka myötä emotiot tulevat liitetyiksi uusiin merkkeihin, jotka saavat näin uusia merkityksiä (Ahmed 2014, 45). Emotioiden ja niiden kohteen muuttuva suhde synnyttää metonymisiä liukumia (*metonymic slide*) (emt. 44). Kun esimerkiksi sana

”terroristi” tulee riittävän usein esitetyksi samassa yhteydessä sanan ”arabi” kanssa, jälkimmäinen alkaa saada saman merkityksen kuin ensimmäinen, ja näin ”arabista” voi tulla emootioiden kohteena vaihtokelpoinen ”terroristin” kanssa.

Ahmedin (2014) emotiokäsitteeseen sisältyvä tahmeuden idea viittaa toisentyypiseen merkityslogiikkaan kuin joka on ominainen metonymisille liukumille. Tullessaan kosketuksiin jonkin tahmean merkin kanssa muistakin merkeistä tulee tahmeita. Tällöin niiden mahdollisuudet liikkua (ja liukua) ja saada tällä tavoin uusia merkityksiä vähenevät. (Emt., 91.) Kun siis vaikkapa jo tahmea merkki ”terroristi” joutuu toistuvasti kosketuksiin ”arabin” kanssa, myös ”arabista” tulee tahmea, ja sitä on vaikea irrottaa ”terroristista”. Suomalaisessa nykykeskustelussa esimerkiksi merkit ”turvapaikanhakija” ja ”maahanmuuttaja” tuntuvat alkaneen samastua merkin ”arabi” (tai ainakin mielikuvan ”ruskea”) kanssa. Kun tahmeita merkkejä ja merkityskimppuja käytetään toistuvasti, ne muuttuvat itsestään selviksi ja alkavat tuntua suorastaan luonnollisilta (emt.).

Tahmeiden merkkien luonnollistuminen, siis niiden muuttuminen itsestään selviksi käyttäjilleen, ja sen haastaminen ovat nähdäkseni keskeinen taistelutanner kielestä ja kielellä käytävässä merkityskamppailussa (vrt. Hall 1980). Esimerkiksi ”turvapaikanhakijan” merkityksestä käytävä kamppailu rakentaa myös ryhmäidentiteettiä kamppailua käyvien tahojen sisällä ja välillä. Ahmedin kanta yksilötason emotioista läpeensä sosiaalisina ilmiöinä liittyy nähdäkseni juuri tähän (ks. Ahmed 2004, 25). Koska emotiot liittävät ihmiset yhteen yksien esineiden ja kehojen kanssa ja erottavat heidät toisista esineistä ja kehoista, ne osallistuvat merkityksen muodostukseen siitä, mihin joukkoon tai yhteisöön ihminen kuuluu. Kääntäen emotioilla on keskeinen rooli myös siinä, ketkä eivät ole osa ”meistä” koostuvaa yhteisöä. (Emt., 26.) Huomion kiinnittäminen emotioihin onkin hedelmällinen tapa ymmärtää, miksi jotkut asiat liikuttavat meitä enemmän kuin toiset. Ahmedilainen tarkastelu jättää kuitenkin ilmaan kysymyksen affektin roolista, eikä se siksi ole käsillä olevassa yhteydessä yksistään riittävä. *Vaikutusten* ymmärtäminen edellyttää myös *vaikuttumisen* yksityiskohtaisempaa tarkastelua.

Kolmea edellä käsittelemääni teosta kymmenisen vuotta myöhemmin ilmestynyt Margaret Wetherellin *Affect and Emotion: A New Social Science Understanding* (Wetherell 2012) on niitä sikäli edullisemmassa asemassa, että 2010-luvulle tultaessa affektiivisen käänteen suuntaviivat alkavat olla jo selvemmin hahmotettavat kuin kymmenen vuotta aikaisemmassa tutkimuksessa. Alkujaan diskurssien tutkimiseen paneutunut sosiaalipsykologi Wetherell katsoo, että nykyisten sosiaalitieteiden käsitykset affektista voidaan eriyttää yhtäältä

kulttuurisesti tutuksi emootioihin linkittyväksi psykologisoiduksi käsitystavaksi, ja toisaalta ”villimmäksi” tavaksi käsittää affekti aktiiviseksi suhteeksi, jossa korostuvat voima, erilaisuus ja dynaamisuus. (Emt., 2.)

Wetherell katsoo, että vaikka molemmilla näillä lähestymistavoilla on omat hyvät puolensa, kumpikaan ei sellaisenaan onnistu toimimaan yhteiskuntatieteille hyödyllisenä työkaluna. Yhtäältä emootioihin kytkeytyvässä käsitystavassa sosiaalinen saa hänestä liikaa painoarvoa kehollisuuden kustannuksella. Toisaalta affektin ’villiyttä’ korostettaessa ei oteta kylliksi huomioon sosiaalisen vaikutusta. Wetherellin oma ratkaisuehdotus on *affektiivisen käytännön* (*affective practice*) käsite, joka ohjaa tutkimuksellisen huomion sosiaalisen elämän ja ihmisten käyttäytymisen järjestymisiin ja emootioiden rooliin niissä. Käsite on hänestä hedelmällinen, jos halutaan saada ote niistä muuttuvista tavoista, joilla keho reagoi vaikuttamiseen, sen sijaan että vaikuttaminen esitettäisiin vain suoraviivaisten syy–seuraussuhteiden tai selvärajaisten kategorioiden kautta. (Emt., 3.)

Wetherell (2012, 4) käsittelee affekteja mielestäni osuvasti kehollistuneena merkityksenantona, johon myös tunteet sisältyvät. Tässä käsitteellistyksessä tunteeksi ymmärretty affektikin saattaa pitää sisällään seikkoja, jotka jäävät ymmärtämättä. Tällainen määrittely ei myöskään aseta kumpaakaan osaa, kehoa tai merkityksenantoa, toiselle alisteiseksi. Wetherell (emt., 20) huomauttaakin, että affektiivisen käytännön käsitteen avulla huomio on mahdollista kiinnittää sekä affektin kehollisiin että sen diskursiivisiin puoliin. Käsitteellistuksen pohjalta affektit näyttäytyvät sekoituksena kehollista potentiaalia, narratiiveja, merkityksenantoa ja sosiaalisia suhteita, joiden sijainti voi vaihdella paikalliselta tasolta jopa kokonaisia mantereita kattavaksi, ja jotka voivat olla kestoiltaan silmänräpäyksistä satoihin vuosiin (emt., 20). Affektiivisen käytännön käsitettä käyttämällä tutkija voi kohdentua tarkastelemaan kaavamaisia mutta samalla alati muuttuvia tapoja toimia (emt., 23).

Ajatus kehollisen vaikuttamisen aiheuttamista kaavamaisista reaktioista on mielestäni hyödyllinen tarkasteltaessa esimerkiksi Suomessa vellovaa maahanmuuttokeskustelua. Keskustelun osapuolten argumentaatio tuntuu noudattelevan pitkälti samaa kaavaa samoine puolustuksineen, hyökkäyksineen ja merkityksellistämisineen (ks. esim. Nikunen 2019; Nikunen & Pantti 2018). Tasaisin väliajoin julkisilla areenoilla ryöpsähtävä kiistely on silti joka kerta hieman erilaista. Keskustelun kiihkeyttä on helppo selittää ahmedilaisittain ”turvapaikanhakijan” tai ”maahanmuuttajan” tahmeudella ja näiden merkkien kierron seurauksena kasautuneella emotionaalisella lisäarvolla. Wetherellin affektiivisen käytännön

käsite taas auttaa pureutumaan syvemmälle keskustelun samanlaisina pysyviin piirteisiin. Käsitteen pohjalta turvapaikanhakijoita koskevaa keskustelua voidaan jäsentää siten, että kun ihminen kohtaa jonkin asian, jonka hän kokee ja merkityksellistää kehollisesti, hän purkaa tuon *vaikuttumisensa* jotenkin. Se, miten purkautuminen tapahtuu, riippuu suuresta joukosta subjektiivisia, intersubjektiivisia, kulttuurisia, sosiaalisia ja historiallisia tekijöitä. Esimerkiksi saman ”kuplan” sisällä voi olla samanlaisia käytäntöjä maahanmuuttokeskusteluun osallistuneen ja sen myötä *vaikuttuneen* kehon latauksen purkamiseksi.

Vaikka tässä luvussa tarkastelemieni affektin käsittämistapojen välillä on syvällisiäkin filosofisia eroja, niitä kaikkia yhdistää ajatus, että kehon *vaikuttumisella* voi olla ennalta-arvaamattomia, monimutkaisia ja vasta myöhemmin ilmeneviä *vaikutuksia*. Samoin kaikkia yhdistää ajatus siitä, että kehon tapaan *vaikuttua* vaikuttavat ihmisen aiemmat kokemukset ja henkilökohtainen historia. Massumin, Sedwickin ja Ahmedin käsitysten erot riippuvat nähdäkseni ensisijaisesti siitä, kohdentaako kirjoittaja huomion kehossa tapahtuviin fysiologisiin reaktioihin vai siihen, mitä näistä kehollisista reaktioista seuraa. Toisin sanoen onko pääpaino *vaikuttumisessa* vai *vaikutuksissa*, affektissa vai emotiossa. Lisäksi on syytä huomata, että jokaisessa esiin nostamassani käsitteellistyksessä sekä *vaikuttuminen* että *vaikutukset* ovat tarkastelun kannalta merkittäviä, mutta Wetherelliä lukuun ottamatta niitä käsitellään siten, että jompikumpi on toiselle alisteinen.

Tämän työn kannalta oleellisinta affektin käsitteessä on ajatus siitä, että kehon *vaikuttumisella* on *vaikutus* ihmisiin yksilöinä, toisiin ihmisiin, sosiaaliseen ja maailmaan yleisesti. Koska *vaikutukset* tulevat monessa tapauksessa ilmaistuksi kielen tai kielen tavoin ymmärrettävän nonverbaalisen viestinnän avulla (esimerkiksi kyyneleet voivat viestiä samaa kuin sanallinen lausuma ”olen surullinen”), affektien kielellinen ulottuvuus on nähdäkseni välttämätöntä ottaa tarkastelussa huomioon. Tästä syystä kallistun omaa käsitteen määrittelyssäni vahvemmin Ahmedin ja Wetherellin kuin Massumin ja Sedgwickin suuntaan. Lisäksi annan erityistä painoa Wetherellin affektiivisen käytännön käsitteelle.

Wetherell (2015, 159) osuu mielestäni oikeaan, kun hän kritisoi Ahmedin tapaa antaa emotiolle arvoa affektin kustannuksella. Kuten Wetherell huomauttaa, Ahmedin keskittyminen emotioon uhkaa pahimmillaan jättää affektin heitteille, jolloin siitä tulee samalla tavoin mystinen ja vapaasti vellova voima kuin jollaisena esimerkiksi Brian Massumin sen käsittää. Wetherellin oma käsitteellistysehdotus ohjaa huomion hedelmällisesti niihin

käytäntöihin, joissa ihmiset antavat merkityksiä kehollisille tuntemuksilleen ja suhtautuvat niihin sosiaalisten tilanteiden edellyttämällä tavalla. Toisin sanoen affektiivisen käytännön käsite on erityisen hyödyllinen, jos halutaan ymmärtää ja saada analyttinen ote siitä, miten *kehon* vaikuttumisella on *vaikutus* ihmiseen ja hänen ympäristöönsä samalla kuitenkin sivuuttamatta sitä, että *vaikuttuminen* ei ole läheskään aina yksiselitteistä, lineaarista tai edes ymmärrettävää.

6. Julkisuus ja affekti

Tämän työn kirjoittamisen aikaan #MeToo-kampanja on sysännyt seksuaalisen vallankäytön julkisuuden valokeilaan ympäri läntistä maailmaa. Viihdeteollisuudessa työskennelleet naiset nostivat kohtaamansa seksuaalisen väkivallan julkiseksi keskustelunaiheeksi aloittaen liikkeen, joka sai vastakaikua myös muualla yhteiskunnassa. Liikkeen myötä virinnyt keskustelu sisältää ilmeisen poliittisen ulottuvuuden. Jo kampanjan nimi tähdentää ongelman yhteistä käsittelyä vaativaa luonnetta: vaikka uhrit kokivat ahdistelun yksilöinä ja yksityisesti, sama ongelma koski monia muitakin, ja siksi se oli tehtävä muille tietäväksi ja keskusteltava siitä yhdessä. Samaan aikaan #MeToo-liikehdintä sisältää vahvan affektiivisen ulottuvuuden kutsuen pohtimaan niitä affektiivisia käytäntöjä, joiden sisällä uhrit ovat kokemuksensa kohdanneet ja niitä merkityksellistäneet; muutkin häpesivät, muutkin olivat hiljaa, muutkin jäivät kokemustensa kanssa yksin.

#MeToo on nähdäkseni hyvin havainnollinen esimerkki siitä, kuinka erilaiset tavat käsitellä kehollisia vaikuttumisen tiloja voivat nostaa poliittiseen julkisuuteen aiemmin visusti sen ulkopuolelle suljettuja ongelmia. Muutoksen nopeutta kuvastaa yhdysvaltalaisen Time-lehden (18.12.2017) kansi joulukuulta 2017. Lehti valitsi vuoden 2017 henkilöksi joukon naisia, jotka saivat kansijutussa yhteisnimen ”The Silence Breakers”. Nämä ’hiljaisuuden rikkojat’ aloittivat vaietusta aiheesta julkisen keskustelun ja kertoessaan kokemuksistaan he tulivat luoneeksi uudenlaisen affektiivisen käytännön. Hiljaisuuden rikkouduttua salailu, häpeä ja yksin jääminen eivät enää olleetkaan ainoat kuviteltavissa olevat keinot käsitellä seksuaalisen ahdistelun aiheuttamia kehon ja mielen vaikuttumisia.

Lähtökohtani tässä työssä on ollut, että julkisuuden ja affektin käsitteiden tuominen keskinäiselle tunnusteluetaisyydelle voi avata uusia näkökulmia kumpaankin problematiikkaan. Ontologisesti suuntautuneiden affektin tarkastelujen ongelmana oman tutkimusasetelmani kannalta kuitenkin on, että niissä kiinnostus ja huomio kohdistuvat niin yksinomaisesti affektin kurittomuuteen, vapauteen ja kykyyn väistää sosiaalinen ulottuvuus. Tai kuten Margaret Wetherell (2012, 19) muotoilee, esimerkiksi Sedgwickiä ja Massumia näyttää kiinnostavan affektissa nimenomaan se, että se *ei* ole diskursiivista. Kuten jo edellä totesin, affektin käsitteellistystä, joka kiistää kielellisen ulottuvuuden merkityksen, on hankala saada kohtaamaan sellainen julkisuusidea, joka panee erityistä painoa julkiselle keskustelulle.

Samaan aikaan on syytä huomata, että Habermasin tapa käsittää affekti, jota silmäsin alaluvussa 4.4., tulee paradoksaalisen lähelle affektia sosiaalisista rakenteista erillisenä kehon

intensiteettinä, joka voi ottaa kohteekseen periaatteessa mitä vain, ja joka uhmaa kulttuurisia merkityksiä ja määrittelyjä. Toisin muotoillen: Habermasin epäluulon affektia kohtaan voi tulkita johtuvan juuri siitä, että hän ymmärtää sen villiksi ja epärationaaliseksi voimaksi, joka voi suistaa keskustelun milloin tahansa tunteiden kyllästämäksi sättämiseksi vailla pienintäkään pyrkimystä ymmärtää toista osapuolta ja kuunnella tämän argumentteja. Näyttäisi siltä, että Habermas jo julkisuusidea(ali)sa varhaisessa kehittelyvaiheessa mielsi affektin ontologisesti ja halusi sulkea sen tällaisena oman tarkastelunsa ulkopuolelle.

Epistemologinen affektin ymmärtämistapa sitä vastoin sisältää ilmeisiä kosketuspintoja ja dialogin mahdollisuuksia suhteessa habermasilaiseen julkisuusteoriaan. Epistemologisesti käsitettynä affekti avaa lupaavia näkymiä kehittää eteenpäin esimerkiksi luvussa 4.4. esiin nostamaani ajatusta affekteista julkisoiden viriämisen pontimena. Ahmedin (2014) käsitys emotioista yksilöitä ja yhteisöjä luovina ja muokkaavina sekä Wetherellin (2012) idea affektiivisistä käytännöistä voivat auttaa selittämään, miksi jotkin asiat koskettavat ihmisiä, eli miksi julkisoja muodostuu joidenkin aiheiden ympärille herkemmin kuin toisten. Kaiken kaikkiaan epistemologinen affektimääritelmä nähdäkseni tarjoaa habermasilaiselle julkisuusteorialle mahdollisuuden sisällyttää itseensä mielekkäällä tavalla tunneulottuvuus, joka teoriasta on toistaiseksi tuntunut puuttuvan.

Yksi havaitsemani selittäjä habermasilaisen julkisuusteorian tunnevajeelle on teoriaan sisäänrakentunut luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelu. Tämä dikotominen jako on kuitenkin mahdollista purkaa Wetherellin muotoileman affektin määrittelyn avulla. Kun affekteja ajatellaan ”kehollistuneena merkityksenantona” (Wetherell 2012, 4), huomio kohdistuu käsitteen molempiin puoliin, siis sekä *kehoon* että *merkityksiin*.

Lähestyipä asiaa miltä kannalta tahansa, ihmisen keho on osa elävää luontoa. Ihminen syö, nukkuu, ulostaa, lisääntyy ja kuolee kuten kaikki eläimet. Hannah Arendtin (2002) esittämässä työn, valmistamisen ja toiminnan kolmijaossa työ kuvaa juuri tätä elämän biologista kiertokulkua. Ihmisen keho toimii lajimme el(ä)imellisenä perustana, jonka päälle kulttuuria on mahdollista rakentaa. Kulttuurisena, poliittisena ja sosiaalisena olentona ihmistä ei kuitenkaan voi palauttaa yksinomaan hänen kehoonsa, eikä kehon toiminnalla voida selittää ihmiselämän ihmeitä tyhjentävästi. Wetherellin tavassa määritellä affekti sosiaalinen ja kehollinen kietoutuvat toisiinsa. Merkityksiä syntyy, kun kehossa tuntuu joltakin, ja kehossa tuntuu joltakin, kun jotain merkittävää on tapahtunut. Merkityksenannon kehollisuuden ymmärtäminen on sen ymmärtämistä, että luonto ja kulttuuri ovat ihmisessä vastavuoroisessa suhteessa.

Affektien ja affektiivisten käytäntöjen tarkastelu ohjaa kysymään, miksi kehot milloinkin *vaikuttavat* ja millaisia *vaikutuksia* tällä on. Hienosyisemmän otteen saaminen näistä ilmiöistä on omiaan avartamaan tajuntaamme siitä, millä tavoin me ihmiset kohtaamme asioita, esineitä, ongelmia, lajitovereita ja muita eläviä olentoja. Affektien ja julkisuuden käsitteiden saattaminen dialogiin edistää myös Habermasin kommunikatiiviselle toiminnalle asettamaa päämäärää eli ymmärryksen lisäämistä keskustelevien ihmisten välillä. Vaikka emotionaalinen reaktio voi hyvinkin ehkäistä rationaalisen keskustelun käymistä, kuten Habermas tuntuu pelkäävän, hän on nähdäkseni väärässä ajatellessaan, että tämä olisi ainoa tapa, jolla affektit ja emotiot voivat sisältyä kommunikatiiviseen toimintaan.

6.1. Julkisuuden ja affektin yhteenkietoutumiset

Muotoilin luvussa 4.4. oman välimääritelmäni habermasilaisittain ymmärretylle julkisuudelle hyödyntäen Habermasin (1996) omia ja Niemisen (2006) julkisuuden käsitteellistämistä koskevia muokkauksia. Heitä seuraten jaoin julkisuuden verkostomaisiin tasoihin ja osajulkisuuksiin. Lisäksi käsittelin näin määritellyn habermasilaisen julkisuusidea(al)i:n suhteita politiikkaan ja poliittiseen, jotka eriytin analyyttisesti toisistaan. Korostin, että affekteilla on nähdäkseni tärkeä tehtävä niin ei-poliittisessa, esipoliittisessa kuin poliittisessäkin julkisuudessa. Tarkennan nyt julkisuuden ja affektin problematiikkojen yhteen tuomista näistä jalansijoista pohtimalla aluksi poliittisessa mielessä erilaisten julkisuuksien luonnetta sekä tapoja, joilla affekti niihin sisältyy ja joilla se niitä muotoilee.

Vaikka ei-poliittinen ei ole suorassa yhteydessä esipoliittiseen tai poliittiseen julkisuuteen, sitä tarvitaan poliittisessa prosessissa siksi, että ei-poliittinen julkisuus pitää yllä ajatusta julkisuuden olemassaolosta yleensä. Ei-poliittista julkisuus on nähdäkseni silloin, kun sillä ei ole edellä hahmottelemiani selvästi esipoliittisia tai poliittisia tehtäviä eli ongelmien julkituomista ja muotoilua laajempaa yhteistä käsittelyä vaativiksi (esipoliittinen tehtävä) ja näiden ongelmien yhteistä käsittelyä (poliittinen tehtävä). Ei-poliittinen julkisuus voidaan ajatella ikään kuin pohjakankaaksi, josta esipoliittinen ja poliittinen julkisuus nousevat. Affektiivisesti tärkeää ei-poliittinen julkisuus on siksi, että siinä näyttäytyvät ne (julkisesti hyväksytyt) affektiiviset käytännöt, joihin kunkin yhteisön jäsenet kiinnittyvät tai joita he pitävät ainakin kuviteltavissa olevina. Merkittävä osa esimerkiksi sosiaalisen median alustoilla käytävistä keskusteluista on nähdäkseni luonteelta ei-poliittista. Rajatun mittainen ja nonverbaalisesta viestinnästä riisuttu sosiaalisen median puhetapa sisältää kuitenkin

tietynlaisen keskustelun mallin, johon voivat kuulua eri mieltä olevien tiukka ja ajoittain epäasiallinenkin kritisointi. Tämä ei-poliittinen julkisuus tekeekin samalla näkyväksi tietynlaisen tavan keskustella ja suhtautua kanssakeskustelijoihin.

Ei-poliittisen julkisuuden affektiiviset käytännöt tihkuvat nähdäkseni erityisen helposti esipoliittiseen julkisuuteen. Näin on ensiksikin siksi, että poliittinen julkisuus samastetaan usein politiikan julkisuuteen, jonka institutionaalinen luonne taas typistää tällä julkisuuden alueella hyväksyttävien aiheiden, esitystapojen ja osallistujien kirjoa. Toiseksi ei-poliittisen alueella näkyviksi tulevien riitaisuuksien ja esipoliittisen julkisuuden läheinen suhde juontuu esipoliittisen funktion vastakkaisuuksien ja vastakkainasettelujen areenana. Kun julkisuus täyttää sen esipoliittista tehtävää eli kun sen areenoilla käydään kamppailua siitä, mitkä asiat nousevat yhteisesti käsiteltävien listalle, julkisuudessa käytävä keskustelu on luonteeltaan vastakkain asettelevaa tai ihanteellisemmin muotoillen kamppailevaa, agonistista (Mouffe 2000).

Esipoliittinen keskustelu on affektiivista siltä osin kuin affektit ovat pelissä yksilöiden ja yhteisöjen identiteettityössä. Näin ymmärrettyssä julkisuudessa muodostuvat nähdäkseni yhteisöt, joiden piirissä ongelmat muotoillaan. Kokemuksen sanallistamisella on esipoliittisessa julkisuudessa tärkeä rooli, ja alueen erittelyssä luvussa 3.4. tarkastelemani Oskar Negtin ja Alexander Klugen (1993) ajatukset kokemuksen ja julkisuuden suhteesta ovat hedelmällisiä. Heidän mukaansa tahot, jotka onnistuvat kokoamaan ja ilmaisemaan suurimman määrän edustamansa joukon kannalta merkityksellisiä kokemuksia, pääsevät määrittelemään julkisuudessa käsiteltyjä aiheita (emt., 15). Siten yhteisöt, jotka onnistuvat muotoilemaan omat kokemuksensa kollektiivisesti puhuttelevasti, siis koko tämän yhteisön kanssa resonoiviksi kokemuksiksi, voivat pyrkiä nostamaan kyseisen kokemuksen laajemmin yhteisesti käsiteltävien aiheiden asialistalle. Esimerkiksi seksuaalivähemmistöihin kuuluvat ihmiset voivat muotoilla subjektiivisia syrjityksi tulemisen kokemuksiaan koko yhteisöä kohtaavaksi ennakkoluuloksi ja vaatia – kuten viime vuosina on Suomessakin nähty – asian yhteistä käsittelyä julkisesti.

Kun erilaiset esipoliittiset kamppailut tulevat laajemmin näkyviksi, ja siltä osin kuin ne koskettavat havaitsijaansa, hän tulee asemoineeksi itsensä johonkin keskusteluasemaan suhteessa kyseiseen kamppailuun. Kuten Sara Ahmedin (2014) emotiopohdinnat osoittavat, ihmisten samastuminen yhdenlaisiin mutta ei toisenlaisiin toisiin on syvästi emotionaalinen ja affektiivinen prosessi. Esipoliittisessa keskustelussa muotoiltujen kysymysten nouseminen poliittiseen julkiseen keskusteluun ei tarkoita, että keskustelua käyvät osapuolet jotenkin

muuttuisivat. Ero on siinä, että keskustelun tavoite vaihtuu kamppailusta ymmärryksen etsimiseen. Habermasilaisittain poliittisessa julkisuudessa voidaan ihannetilanteessa löytää myös konsensus keskustelun kohteena olevista kysymyksistä. Tältä kannalta on elintärkeää ymmärtää, millaiset tahot poliittisessa julkisuudessa keskustelevat ja millaisia ristiriitoja ja vastakkainasetteluja heidän välillään on.

Kuten edeltä muistetaan, Mouffe (2000) kritisoi Habermasia terävästi konsensuksen ensisijaistamisesta. Nähdäkseni Mouffe antaa silti itsekkin konsensukselle aseman agonistiselle pluralismille perustuvassa demokratiateoriassaan. Asettaahan hän politiikan tarkoitukseksi hetkellisen tai väliaikaisen yhteisymmärryksen löytämisen vastakkaisuuksien keskellä. Mouffe ei toisin sanoen oleta tai aseta tavoitteeksi, että keskustelu olisi aina vastakkainasettelujen jäsentämää vaan kaipaa sen johtavan ajoittain myös yhteisymmärryksen löytymiseen. Habermasin julkisuusidea(al)i:ssa tämä tavoite on julkisessa keskustelussa periaatteessa mahdollista saavuttaa kommunikatiivisen toiminnan sääntöjen avulla. Pidän itsekkin tämän tehtävän saavuttamista poliittisessa julkisuudessa käytävän keskustelun päämääränä. Mikäli nimittäin yhteisymmärrykseen perustuvan yhteisen ratkaisun löytämistä pidetään mahdottomana jo ennen keskustelun aloittamista, poliittinen julkisuus yhteisten asioiden käsittelyn mielessä on paitsi hedelmätöntä myös määritelmällisesti turhaa.

Suomalaista ydinvoimakeskustelua käsittelevässä väitöskirjassaan Pertti Vehkalahti (2017, 61) esittää Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksesta kirjoittaessaan mielestäni osuvan huomion ihanteellisen poliittisen julkisuuden muotoutumisesta. Hänen mukaansa julkisuus syntyy, kun ”mielipiteet alkavat vaikuttaa toisiinsa” (emt.). Toisin sanoen julkisuus syntyy julkisessa keskustelussa, jossa ”saavutetaan jotain sellaista, jota yksikään tajunta ei kykenisi muodostamaan itsekseen” (emt.). Vehkalahtikin huomauttaa, että Habermasin varhaisteos sisältää ajatuksia, jotka tämä myöhemmin jätti idea(al)i:nsa ulkopuolelle. Yksi seikka, josta on mielestäni erityisen tärkeää pitää kiinni siirryttäessä eteenpäin porvarillisen julkisuuden ideasta, on Vehkalahtien implikoima ajatus julkisuuden intersubjektiivisesta luonteesta (ks. myös Dahlberg 2005).

Julkisuuden intersubjektiivisuuden kannalta tärkeä on se Habermasin lähtökohta, että keskustelu, joka ei johda tavoiteltuun konsensukseen, ei välttämättä ole epäonnistunut. Oleellinen seikka on ymmärryksen synnyttäminen keskusteluun osallistujien välillä. (Ks. Habermas 1984). Parhaimmillaan ymmärryksen lisääminen saattaa todellisissakin olosuhteissa johtaa yhteisymmärrykseen. Toisaalta ymmärryksen lisääntyminen saattaa johtaa kompromissiin tai sen havaitsemiseen, että keskustelijoiden kannat ovat niin kaukana

toisistaan ja niin yhteensovittamattomat, että keskustelua ei ole hedelmällistä jatkaa. Toinen merkillepantava seikka on Habermasin hahmottelemaan periaatteelliseen konsensukseen sisältyvä varaus keskustelun loputtomasta jatkumisesta (ks. Dahlberg 2005, 127). Todellisuudessa keskustelulla on aina jokin aikaraja, mutta konsensuksen asettaminen päämääräksi edesauttaa sitä, että keskustelun osapuolet pyrkivät kuuntelemaan toista ja esittämään omat kantansa niin, että myös muut voivat ymmärtää niiden lähtökohdat. Lisäksi konsensuksen olettaminen saavutettavissa olevaksi voi edistää sen yhteistä pohtimista, mitä tulisi tehdä, jotta yhteisymmärrys olisi aktuaalisesti mahdollinen.

Yhteisymmärryksen asettaminen julkisen keskustelun ohjenuoraksi edellyttää keskustelijoilta kuitenkin edes auttavaa keskinäistä kunnioitusta ja sen olettamista, että keskustelukumppani poikkeavista kannoistaan huolimatta lähestyy tilannetta omalta osaltaan vilpittömästi ja avoimesti. Tämä vaatimus tekee selväksi, että affektit ovat poliittisen julkisuuden asetelmassa keskeisesti mukana jo lähtökohtien tasolla: poliittinen julkisuus toimii, mikäli keskustelijat suhtautuvat toisiinsa empaattisesti ja solidaarisesti. Heidän on siis voitava havaita samastumisen mahdollisuus keskustelukumppaniinsa, jotta keskustelun ideaalia päämäärää voidaan tavoitella. Affekteilla on toisin sanoen vähintään yhtä merkittävä rooli keskustelun tavoitellun päämäärän saavuttamisessa kuin sillä on tuon tavoitteen saavuttamatta jäämisessä.

Kun julkista keskustelua tarkastellaan konkretian tasolla, yhdeksi suureksi kysymykseksi nousee, mitkä seikat käytännössä ehkäisevät osapuolten välisen ymmärryksen lisäämistä ja yhteisymmärryksen tavoittelua. Edellä olen esittänyt, että julkisuuden eri tasot ja funktiot ovat yhteydessä poliittiseen silloinkin, kun ne eivät ole poliittisia. Tästä seuraa, että myös ei-poliittisen ja esipoliittisen julkisen keskustelun tulisi olla sellaista, että keskustelu on mahdollista tuoda lopulta poliittiseen julkisuuteen, jonka piirissä konsensus voidaan ihannetilanteessa saavuttaa. Yksi prosessia hankaloittava ja sen pahimmillaan torpedoiva seikka on keskustelijoiden suhteiden tulehtuminen niin pahasti, että yhteisymmärryksen löytämisestä tulee jo ajatuksen tasolla mahdotonta.

Suomalaisessa julkisessa keskustelussa toistuu usein termi ”tahallinen väärinymmärtäminen”. Tällä viitataan siihen, että keskustelussa yksi tai useampi osapuoli tulkitsee keskustelukumppaninsa lausuman tarkoitushakuisesti niin, että sen hyväksyminen käy mahdottomaksi. Tahallinen väärinymmärtäminen on nähdäkseni ilmentymä sellaisesta affektiivisesta käytännöstä, joka voi suistaa julkisen keskustelun raiteiltaan. Kun vastustajaksi mielletty keskustelukumppani tekee ehdotuksen, joka keskustelua ulkopuolelta seuraavasta vaikuttaa tolkkulliselta, keskustelussa mukana oleva vastapuolen edustaja voi tulkita

ehdotuksen karrikoidusti tai kärjistäen – toisin sanoen lukea sitä kuin piru raamattua – ja tällä tavoin välttää epämiellyttävän tuntemuksen tai ”omien” vihaiset reaktiot, joita vastustajan myötäilystä saattaisi seurata. Toisen kantaa myötäilevät sanat tai eleet kuten nyökkäykset ovat vastaavasti tietynlaisten affektiivisten käytäntöjen ilmauksia. Ne ovat tapoja tuoda julki samastumisen tai hyväksynnän tuntemuksia, joita keskustelukumppanin sanat tai teot saavat kuulijassaan aikaan (ks. myös Dahlberg 2005). Sitä, miksi jotkin asiat muotoutuvat toisia herkemmin emootioiden kohteiksi, voidaan puolestaan tutkia Ahmedin (2014) esittämän avulla. Kuten toin jo aiemmin esiin, emootioiden kierron ja niiden tahmaisuuden tarkastelu voi auttaa julkisuudesta kiinnostunutta tutkijaa ymmärtämään, miksi yksistä aiheista käytävä keskustelu näyttää ajautuvan umpikujaan useammin kuin toisista aiheista käytävä.

Affektit siis vaikuttavat julkisen keskustelun luonteeseen eri tasoilla ja moninaisin tavoin, ja tätä kautta ne vaikuttavat myös siihen, millaisena julkisuus toteutuu. Samalla affektiivisten käytäntöjen, emootioiden kierron ja julkisuuden tarkastelu elimellisessä yhteydessä toisiinsa havainnollistaa, miksi affektit on syytä ottaa habermasilaisessa julkisuusteoriassa vakavasti. Kuten olen esittänyt, Habermas ymmärtää affektien roolin mielestäni väärin, kun hän kategorisoi ne refleksinomaisiksi, suorastaan alkukantaisiksi reaktioiksi, jotka on sellaisina rajattava yksityisen alueella. Hän toisin sanoen tunnistaa affektien tehtävän yksityisen alueella (ks. Habermas 1996), mutta on sokea affektien keskeiselle roolille julkisuuden toiminnassa.

Habermasin käsitys myös yksityisen alueen sisällöstä on kuitenkin muuttunut hänen julkisuutta koskevan ajattelunsa muokkautuessa. Vielä *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksen aikaan yksityinen sisälsi sekä kotitalouden intiimin elämän että markkinat (Habermas 2004, 60). Sittemmin, järjestelmäteoriansa kehittämisen myötä, Habermas on tehnyt uusjaon elämismaailmaan ja järjestelmään. Kansalaisyhteiskunnan toiminnot, esimerkiksi yhdistykset, kuuluvat kotitalouden intiimipiiriin ohella elämismaailmaan. Järjestelmä puolestaan käsittää markkinat, politiikan ja valtionhallinnon. (Ks. Vehkalahti 2017, 63.) Myös Habermasin tapa käsittää yksityisen ja julkisen suhde on muuttunut. Teoretisoidessaan porvarillisen julkisuuden ideaalia hän katsoi, että yksityisen alueen ongelmat tulee pitää julkisen käsittelyn ulkopuolella, ja keskustelun tulee koskettaa vain yhteistä hyvää. Teorian kypsymisen myötä hänen kannakseen on tullut, että kaikki poliittista sääntelyä kaipaavat kysymykset, myös yksityisen alueelle kuuluvat, tulee voida nostaa julkiseen käsittelyyn (Habermas 1996, 313). Tästä huolimatta esimerkiksi Jeff Weintraub (1997, 28) on huomauttanut, että yksityinen on Habermasin ajattelussa julkisuudelle alisteinen alue.

Weintraub on tietenkin oikeassa siinä, että Habermasin tarkastelu kohdentuu ennemmin julkisuuden toimintaan kuin yksityisen alueelle. Affektiteorioiden hermistämänä yksityisen määrittely julkisuudelle alisteisena tai pelkästään jäännöksellisenä kategoriana voidaan kuitenkin problematisoida ja pyrkiä samalla venyttelemään habermasilaista julkisuuden käsitteellistystä avarammaksi. Nimittäin niin kauan kuin yksityisen alueelta on mahdollista nostaa ongelmia yhteiseen julkiseen käsittelyyn, yksityisyys täyttää julkisuuden toiminnan kannalta tärkeää tehtävää, joka sillä oli jo porvarillisen julkisuuden idea(ali)ssa. Sitä kehitellessään Habermas (2004, 60) itse asiassa rajaa yksityisyyden alueen ulkopuolelle ainoastaan hallinnollisen valtion ja hovin. Yksityisyyden alueen hän jakaa edelleen julkisuuspiiriin ja yksityispiiriin. Tässä jaottelussa porvarillinen ajatus ”yhteisestä hyvästä” voi kummuta ainoastaan yksityispiiristä, sillä julkisuuspiirin tehtävä on tämän ”yhteisen hyvän” keskusteleva punnitseminen ja välittäminen valtion suuntaan. Julkisuuspiiri ei toisin sanoen ole siellä punnittavien ongelmien alkulähde.

Porvareille yhteisen hyvän edistäminen tarkoitti käytännössä heille itselleen edullisen kapitalistisen talousjärjestelmän toiminnan turvaamista. Tämän järjestelmän logiikkaan nojautui myös ajan julkisuusperiaate. Kiteyttäen: talouden vapaat markkinat muodostivat sananvapauden julkisten markkinoiden esikuvan (Kunelius 1997, 57). Valtion puuttuminen yksityiseen taloudenhoitoon oli porvareille ongelma ja nimenomaan yksityisen alueelta kumpuava ongelma. Hannah Arendtin (2002, 74) kyyniseltä kalskahtava huomio, jonka mukaan uutena aikana julkisen alue on olemassa ”vain yksityistä varten, ja – – yksityinen on ainoa yhteinen huolenaihe”, avaa mielestäni osuvasti tätä julkisen ja yksityisen alueen suhdetta. Poliittiseen julkisuuteen nousevat ongelmat näyttäisivät saavan alkunsa liki poikkeuksetta yksityisen alueelta, käsitettiinpä yksityinen sitten porvarillisesti tai Habermasin myöhempää järjestelmäteoriaa mukaillen.

Habermasin julkisuusidean kehittymisen myötä yksityisen alueen julkinen merkitys korostuu mielestäni entisestään. Teoksessaan *Between Facts and Norms* Habermas (1996, 365) esimerkiksi katsoo, että julkisuuteen nostetut ongelmat saavat näkyvyyttä, kun ihmiset peilaavat omia henkilökohtaisia kokemuksiaan niihin. Kääntäen: ongelmat, joihin ihmiset voivat samastua, nousevat yhteisesti käsiteltävien listalle. Kuten Ahmedin (2014) analyysi puolestaan vakuuttavasti osoittaa, samastuminen on kiinteässä yhteydessä emotioihin ja affekteihin. Toisin sanoen, jotta ongelmasta tulisi julkinen, sen on oltava koskettava. Tämä perustava dynamiikka tarkoittaa käytännössä sitä, että affektiivisia ja emotionaalisia

puhetapoja ei voida perustellusti padota yksityisen alueelle, vaan ne on päästettävä habermasilaisen (ideaali)julkisuuden valoon.

Emotionaalisten ja affektiivisten puhetapojen nousu julkisuuteen ei silti nähdäkseni tee tyhjäksi vaatimusta toisiaan ymmärtämään pyrkivästä ja samalla rationaalisesta julkisesta keskustelusta. Tältä osin on syytä palauttaa mieliin, millä tavoin Habermas määrittelee rationaalisuuden. Hänelle kyse on sellaisesta puheesta ja toiminnasta, jolle on hyvät syyt ja perusteet (Habermas 1984, 22). ”Hyvät syyt ja perusteet” antavat mahdollisuuden ymmärtää rationaalisen toiminnan yhtä lailla affekteihin kuin vaikkapa faktoihin pohjaavana. On esimerkiksi perusteltua kieltäytyä keskustelemasta sellaisen ihmisen kanssa, joka esiintyy keskustelutilanteessa toistuvasti aggressiivisesti, herjaavasti tai vähättelevästi. Habermasin tapaan määritellyssä rationaalisessa julkisessa keskustelussa affekteille ja emootioille on siis ilmeinen sija, vaikka Habermas itse ei näin tunnu ajattelevankaan. Jotta keskustelijat voivat julkisissa keskustelutilanteissa mahdollistaa ja lisätä keskinäistä ymmärrystä, heidän on tunnistettava, miten affektit ja emootiot tilanteissa vaikuttavat ja miten he itse kulloinkin vaikuttavat.

6.2. Yhteen tuomisesta uusiin avauksiin

Julkisuutta koskevista käsitteellisistä ja teoreettisista pohdinnoista on tavattu kiinnittää huomiota muun muassa vallan ja julkisuuden suhteeseen (Koivisto & Väliaverron 1987; Fraser 1990; Villa 1992; Mouffe 2000; Habermas 2004; Dahlberg 2007), julkisuuden legitimitettiin (Habermas 1996; Mouffe 2000), osallistumisen, osallisuuden ja julkisena toimimisen kysymyksiin (Fraser 1990; Habermas 1996; Habermas 2004; Dahlberg 2007; Fraser 2009) rationaalisen julkisen keskustelun problematiikkaan (Habermas 1984; Fraser 1990; Villa 1992; Mouffe 2000; Dahlberg 2005; Dahlberg 2007; Vehkalahti 2017) ja julkisen tilan problematiikkaan (Sennett 1975; Arendt 2004; Ridell 2004; Ridell et al. 2009). Kaikkiin näihin ongelmanasetteluihin olisi mielestäni mahdollista ja hedelmällistä sisällyttää kysymys affektista. Itse asiassa olisin taipuvainen väittämään, että jos affekteihin, emootioihin ja affektiivisiin käytäntöihin liittyvät ilmiöt suljetaan julkisuutta koskevien kysymysten ja käsitelmäärittelyjen ulkopuolelle, tuloksena on rampa tutkimuksellinen esine.

Esimerkiksi tarkasteltaessa julkisuuden ja vallan kysymyksiä yhteydessä toisiinsa huomio on suunnattu muun muassa siihen, miten yhteiskunnan valtarakenteet voivat sysätä joitakin

ryhmiä julkisen keskustelun marginaaliin (Fraser 1990; Young 2001), tai kuinka rakenteiden normalisoiva vaikutus saa ihmiset valvomaan itse itseään, mikä voi johtaa tiettyjen aiheiden syrjäytymiseen keskustelusta kokonaan (Villa 1992; ks. myös Habermas 2004, Habermas 1984). Affekti ja siihen likeisesti kiinnittyvät käsitteet avaavat mainittuun problematiikkaan tulokulman, josta voidaan ymmärtää ja eritellä hienovaraisemmin niitä moninaisia ja usein kehollisia tapoja, joilla valtarakenteet ihmisiin ja ihmisissä vaikuttavat. Ahmed (2014, 147) esimerkiksi esittää normien olevan miellyttäviä niille, joille niihin mukautuminen ei aiheuta ongelmaa. Vastaavasti hän ehdottaa, että sortavia rakenteita kohtaan tunnettu kiukku voi toimia näitä rakenteita kohtaan suunnatun kritiikin perustana (emt., 171). Rakenteiden aiheuttamat tuntemukset voivat toisin sanoen sekä auttaa ylläpitämään näitä rakenteita että horjuttaa ja jopa romahduttaa niitä. Ahmedin tarjoamin ajatusvälinein huomio voidaan tarkentaa esimerkiksi siihen, miten julkiset tyytyväisyyden ilmaukset tai julkinen kiukku vaikuttavat yhteiskunnan valtarakenteisiin ja vallan jakautumiseen. Wetherellin (2012) affektiivisen käytännön käsite puolestaan tarjoaa mahdollisuuksia avata ja eritellä myös normien ja konventioiden taustoja ja konteksteja.

Vastavuoroisesti tutkimus, jonka lähtökohtana on affektin problematiikka, voi hyötyä julkisuuden käsitteen vahvemmassa huomioon ottamisesta omissa asetelmissaan. Esimerkiksi Susanna Paasosen (2014a) tutkimus verkkokeskustelun tunneintensiteetistä tulee sivunneeksi julkisen keskustelun problematiikkaa tarttumatta siihen kuitenkaan missään vaiheessa toden teolla. Paasonen tutki kesällä 2012 Facebookissa käytyä keskustelua, jossa nivoutuivat yhteen muun muassa kysymykset heteronormatiivisuudesta ja seksuaalivähemmistöjen asemasta Suomessa. Paasonen (emt., 22) käsittelee artikkelissaan sitä, kuinka keskustelun tunneintensiteetti kiinnittää ”käyttäjää tiettyihin [sosiaalisen median] alustoihin, ketjuihin ja ryhmiin”. Julkisuuden problematiikan sisällyttäminen verkkokeskustelun tunneintensiteetin käsittelyyn olisi nostanut pohdittavaksi esimerkiksi, millä tavoin yksittäiset keskustelut nivovat osallistujia osaksi laajempaa yhteiskunnallista debattia. Paasonen (emt., 23) mainitsee artikkelissaan ohimennen, että tapaus noteerattiin myös journalistisessa mediassa³⁷. Tämä olisi mahdollista tulkita merkiksi siitä, että Suomessa oli kesällä 2012 meneillään kamppailu seksuaalivähemmistöjen oikeuksien nostamisesta poliittisen julkisuuden yhteisesti käsiteltävien asioiden listalle ja että heteronormatiivisuuden

³⁷ Journalistisen median termistä ks. Niemi & Houni (2018, 20–21).

ongelmallisuudesta roihahtanut debatti Facebookissa oli yksi juonne sukupuolineutraalista avioliittolaista käydyssä julkisessa keskustelussa.

Habermasilainen julkisuusteoria tarjoaa sellaisenaankin lähtökohdan laajalle joukolle erilaisia julkisuuteen suuntautuneita tutkimusasetelmia. Kun affektia koskevan tutkimuksen rikas käsitteistö vaivataan osaksi julkisuusteorian taikinaa, avautuu kuitenkin mahdollisuuksia ottaa käsittelyyn kysymyksiä, joihin pelkkään julkisuuteen tai pelkkään affektiin suuntautunut tutkimus ei onnistu tarttumaan. Juha Koiviston ja Esa Väliwerrosen (1996, 30) reilun kahden vuosikymmenen takainen toteamus näyttäisikin pitävän edelleen paikkansa: julkisuus on käsitteenä hyödyllisempi, kun sitä tarkastellaan suhteessa muihin käsitteisiin. Tämän tutkielman tekeminen on vahvistanut omaa tuntumaani siitä, että 2010-luvun lopun joukkoviestintä- ja mediatutkimuksessa tarvittava julkisuuden käsitteellistys rikastuu erityisesti ottamalla avoimesti affektin sille asettaman haasteen.

7. Lopuksi

Asetin pro gradu -työni päämääräksi hahmotella edellytyksiä, joiden pohjalta julkisuuden ja affektin käsitteistöä ja problematiikkaa on hedelmällistä tarkastella osana samaa tutkimusasetelmaa. Työn päätösluvun alkajaisiksi oma arvioni on, että olen pystynyt toteuttamaan tämän tavoitteen. Edellä olen myös jo nostanut esimerkinomaisesti esiin joitakin konkreettisia jatkotutkimuksen näkymiä, joita julkisuuden ja affektin käsitteellinen yhteen tuominen avaa. Seuraavassa alaluvussa nostan vielä erikseen esiin muutaman idean, joiden ympärille olisi nähdäkseni hedelmällistä rakentaa empiirinen tutkimusasetelma hyödyntämällä sekä julkisuuden että affektin käsitettä.

Liki kolme vuotta kestäneeseen graduprosessiin on mahtunut koko joukko hankaluuksia ja parantamisen paikkoja, ja varaan tutkielmani viimeisen alaluvun niiden pohtimiseen.

7.1. Konkreettisia jatkotutkimuksen suuntia

Habermasilaisen julkisuusteorian ja affektin epistemologisen problematiikan kytkeminen toisiinsa tarjoaa lähtökohdan tutkimukselle, joka yhtäältä tarkastelee julkisen keskustelun roolia ja tarvetta demokraattisessa yhteiskunnassa, ja pyrkii toisaalta saamaan analyyttisen ja kriittisen otteen siitä, miten subjektiiviset ja intersubjektiiviset tuntemukset ovat julkisissa keskusteluissa läsnä jäsentäen oleellisesti niiden luonnetta ja kulkua.

Kaarina Nikusen alkuvuodesta 2019 ilmestynyt teos *Media Solidarities: Emotions, power and justice in the digital age* (Nikunen 2019) antaa virikkeitä pohtia, miten affektien ja emotioiden julkisia funktioita on nyky-yhteiskunnassa hedelmällistä tarkastella. Nikusen teoksen kantavana ideana on eritellä median roolia yhtäältä solidaarisuuden rakentumisessa ja toisaalta sen hajo(tt)amisessa. Vastaavan tyyppinen tarkastelu olisi mielenkiintoista toteuttaa koskien vallankäyttäjien keskinäisiä solidaarisuuden osoituksia. Huomio voitaisiin kohdentaa tällöin vaikkapa siihen, millä tavoin poliittinen ja/tai virkaeliitti viestii keskinäistä solidaarisuutta yli puoluerajojen, ja miten tämä vaikuttaa valtasuhteiden ilmenemiseen julkisesti. Aihetta voisi tutkia esimerkiksi syvähaastattelemalla politiikan eliittitoimijoita ja suhteuttamalla näin kerätyn aineiston vaalitientien tai vastaavien televisiokeskustelujen diskursiiviseen aineistoon; Wetherellin (2012) ajatus affektiivisestä käytännöstä voisi toimia hyödyllisenä analyyttisenä työkaluna pureuduttaessa diskursiivisen julkisuuden taustalla vaikuttaviin suhteisiin, arvoihin ja normeihin.

Julkisuuden ja affektin käsitteet voisi kytkeä hedelmällisesti yhteen myös paljon näkyvyyttä saaneen vihapuheen tutkimisessa. Vihapuhe on nähdäkseni yksi ääri-ilmentymä siitä kiukusta, josta Ahmedkin (2014, 171) kirjoittaa. Täkäläisittäin esimerkin tarjoaa niin sanottu Ku Klux Klan -tapaus (ks. Nikunen & Pantti 2018), jonka kuluessa keskustelu äityi ajoittain suorastaan raivokkaaksi. Tulikivenkatkuisista verkkoavautumisista oli silti mielestäni luettavissa pyrkimys dramatisoida ongelmia, jotka kirjoittaja koki yhteistä käsittelyä kaipaaviksi. Vihapuhe onkin siitä erityisen mielenkiintoinen julkisen puheen muoto, että se voi pyrkiä samaan aikaan sekä vaientamaan keskustelua että nostamaan keskusteluun tärkeäksi koettuja aiheita.

Vihapuheen tarkastelussa tulisi nähdäkseni lähteä liikkeelle sen määrittelemisestä, mistä tällainen puhe tarkalleen ottaen itse asiassa koostuu, ja millaisia muotoja se saa. Onko vihapuhetta esimerkiksi mahdollista luokitella laadullisesti erilaisiksi puheen tavoiksi? Tämän selvittäminen edellyttää sekä määrällistä että laadullista tutkimusotetta. Vihapuheen laadullinen erittely vaatisi pohjakeseen toistuvien aiheiden, näkökulmien ja puheen piirteiden systemaattisen tarkastelun mittavassa aineistossa; näiden piirteiden pohjalta voisi olla mahdollista tunnistaa jonkinlaisia vihapuheen arkkityyppejä. Samalla olisi mahdollista eritellä tarkemmin sitä, mikä kulloisessakin keskusteluyhteydessä aiheuttaa vihaa, miten puheessa vihataan ja miten vihaan vastataan.

Julkisuuden näkökulmaa painottamalla esiin nousee puolestaan kysymys, mitä vihapuhe tekee julkiselle keskustelulle. Saako se keskustelun aina pysähtymään tai tulehtumaan vai voiko vihapuhe myös lisätä keskustelijoiden halua osallistua? Tuottaako vihapuhe seuraajissaan inhoreaktion, jonka vuoksi he pyrkivät puheesta mahdollisimman etäälle, vai onko se omiaan osallistamaan heitä ja siten nivomaan heidät tehokkaasti mukaan vihan laajenevaan ja syvenevään kiertoon? Entä osallistuvatko samaa mieltä olevat ihmiset herkemmin keskusteluun kuin eri mieltä olevat? Julkisuusteorian suunnasta huomio ohjautuu lisäksi kysymään, voiko dramaattinen vihapuhe johtaa sen kipupisteenä olevien ongelmien nousemiseen pohdiskelevan julkison keskustelun aiheeksi, vai leimaako viha aiheita niin, että ne jäävät tästä syystä julkisen pohdiskelun ulkopuolelle. Voitaisiin kysyä myös, seuraako vihapuhe julkisuuteen nousevien aiheiden asialistaa vai edeltääkö se sitä.

Lopulta vihapuhetta tutkiessa olisi tärkeä ymmärtää, mitä vihapuheella tavoitellaan. Tätä voisi yrittää selvittää esimerkiksi teemahaastattelujen avulla. Verkon anonyymeilta vihapuhujilta voisi kysyä itseltään, miksi he käyttävät julkisessa keskustelussa tällaisia puheen muotoja ja

mitä he niillä yrittävät saavuttaa. Iso haaste tällaisessa tutkimuksessa tietenkin on jo haastateltavien löytäminen.

Yksi hedelmällinen tutkimussuunta olisi pureutua siihen, millaiset affektiiviset käytännöt yhtäältä ylläpitävät julkista keskustelua ja toisaalta saavat sen katkeamaan. Oma tähän liittyvä kiinnostava kysymyksensä koskee sitä, millaisin keinoin julkisen keskustelun umpisolmuja olisi mahdollista avata. Vaikeiden asioiden käsittely ja ratkaisujen etsiminen niihin on keskiössä tamperelaisten journalismintutkijoiden Laura Ahvan ja Mikko Hautakankaan vetämässä sovittelujournalismin hankkeessa (Hautakangas & Ahva 2018). Siinä on pyritty löytämään sellaisia journalistisia työskentelytapoja, jotka eivät syventäisi kahtiajakoja vaan parhaassa tapauksessa liudentaisivat niitä (emt., 279). Ahvan ja Hautakankaan projekti, jonka työpajoihin olen itsekin osallistunut opiskelijajäsenenä, olisi nähdäkseni otollista maaperää julkisen keskustelun tarkastelulle myös Wetherellin (2012) tarkoittamien affektiivisten käytäntöjen kannalta. Mukana olleet toimittajat muodostaisivat valmiin joukon haastateltavia, jotka voisivat pohtia sitä, millaiset tuntemukset (mukaan lukien heidän omansa) useimmiten haittaavat keskustelua, ja millaisin keinoin näitä tuntemuksia olisi mahdollista liennyttää keskusteluyhteyksien avaamiseksi.

7.2. Työn itsearviointi

Tutkielmani nyt kääntyessä vihoviimeisille sivuilleen pohdin ja arvioin päätteeksi vielä sen tekemistä prosessina. Ensimmäinen mieleeni nouseva ongelma tai haaste koskee ajankäytön hallinnointia. Alkuperäinen tavoitteeni oli saada lopputyö pakettiin puolessatoista vuodessa. Lopulta työn tekeytyminen graduseminaarin alkamisesta tutkielman palauttamiseen kesti liki kolme vuotta. Pitkittymiseen on monia syitä, keskeisimpänä kuitenkin se, että tekeminen oli ajoittain hyvinkin katkonaista, ja muut asiat veivät aikani ja huomioni. Prosessin venymistä edesauttoi se, että tein itselleni tarkan työskentelyaikataulun vasta viimeisten viikkojen aikana. Mikäli olisin aikatauluttanut tekemistäni, ja vieläpä noudattanut tekemääni aikataulua, työ olisi luullakseni valmistunut arviolta kahdessa vuodessa.

Aikatauluvaikeuksien lisäksi tutkielman tekeminen eteni jälkikäteen arvioiden kokonaisuudessaan väärässä järjestyksessä. Ryhdyn ensiksikin kirjoittamaan kenties liian aikaisin. Aloin näet tuottaa julkisuutta käsittelevää käsitelukua jo siinä vaiheessa, kun julkisuutta koskeva lukuprosessini oli vielä pahasti kesken. Tämän seurauksena jouduin

kirjoittamaan luvun uudelleen useampaan otteeseen. Tilannetta ei liioin helpottanut se, että kuvittelin kirjoittaneeni julkisuutta käsittelevän luvun valmiiksi ennen kuin edes tartuin affektia käsittelevään lukemistoon. Affektin tarkempi käsitteellinen ymmärtäminen pakotti minut palaamaan uudelleen julkisuusluvun pariin.

Tutkimusaineistona toimineen kirjallisuuden kokoon haaliminen puolestaan muistutti ajoittain haku(kone)ammuntaa. Sivusin tätä hankaluutta jo tutkielman toisen luvun alussa. Hakukoneiden kautta löytyneet artikkelit olivat toki sinänsä hyödyllisiä työn aihepiirin ja kokonaisuuden kannalta, mutta sellaisinaan ne olivat auttamatta sattumanvaraisia. Tämän sattumanvaraisuuden vuoksi olen nyt työn valmistumisen hetkelläkin huolissani siitä, jäikö jokin todella keskeinen kirja tai artikkeli minulta huomaamatta.

Yksi seuraus pitkästä ja katkonaisesta luku- ja kirjoitusurakasta on se, että tutkielmassani taatusti erottuu sekä ajatuksellisia että tekstuaalisia sedimenttikerrostumia. Työn kirjoittamista aloittaessani olin selvästi kokemattomampi kirjoittaja kuin nyt valmistumisen hetkellä. Tekstissä voikin kenties havaita kehityksen taitamattomasta tieteellisestä kirjoittamisesta kohti vähemmän taitamatonta. Suurena apuna kerrostumien rajojen häivyttämisessä on ollut gradutyötäni ohjannut Seija Ridell, joka on jaksanut väsymättä punakynätä hänelle lähettämiäni käsikirjoituksen palasia.

Viime kädessä en kuitenkaan osaa suhtautua pitkään tutkielmaprosessiini pelkästään ongelmana, sillä se mahdollisti ajatteluni ja kirjoittamiseni kypsymisen lopputyön tekemisen kuluessa. Lisäksi kesän mittaiset tuumaustauot auttoivat minua huomaamaan, mikä on työn kokonaisuuden kannalta tärkeää ja mikä ei.

Työekonomisten sudenkuoppien lisäksi gradutyössäni on muutamia seikkoja, jotka epäilyttävät minua kaiken älyllisen punnerruksen jälkeenkin. Yksi niistä on se, että Habermasin vahvan normatiivisen julkisuusidean yhteensovittaminen normeihin nihkeästi suhtautuvan Sara Ahmedin kanssa tuntuu kiusalliselta. Näiden kahden tutkijan lähestymistapojen ontologista eroa ei liene järkevää tai edes mahdollista yrittää silotella. Valinta on tehtävä normien ja normittomuuden idealisoinnin välillä, ja omassa työssäni päädyin idealisoimaan habermasilaisen normatiivisen teorian sen pulmallisuuksista huolimatta. Toivon, että tämä yhteensovittaminen ei tee kummallekaan osapuolelle liikaa väkivaltaa. Toiseksi suhtaudun hivenen varauksella tekemääni habermasilaisen julkisuuden jaotteluun sen ei-poliittiseen, esipoliittiseen ja poliittiseen funktioon. Vaikka jaottelu on mielestäni analyttisesti toimiva, se on silti sängen kömpelö. Pidemmän ja kenties myös

huolellisemman ajattelutyön tuloksena olisi voinut syntyä tätä jakoa hienovaraisempi analyyttinen jäsenitys. Lopuksi on vielä huomautettava, että Habermasin julkisuusteorian helmasynteihin lukeutuva sukupuolen problematiikan huomiotta jättäminen uusintuu myös tässä työssä. Affektien ja julkisuuden tarkastelu olisi antanut erityisen hedelmällisen mahdollisuuden tämän rikkaan aiheen käsittelylle. Omassa työssäni sukupuolen problematiikan arviointi jäi kuitenkin parhaimmillaankin pintaraapaisuksi.

Kaiken kaikkiaan listaamani ongelmat ovat kuitenkin verrattain pieniä. Tekemäni virheet eivät esimerkiksi johtaneet siihen, että olisin epäonnistunut työlle asettamissani tavoitteissa. Kömmähdyksistäni huolimatta rohkenenkin uskaliaasti arvioida, että kokonaisuutena tutkielmani on varsin kelvollinen. Lisäksi virheiden tekeminen on toiminut arvokkaana – ja Eve Sedgwickiä (2003, 107) mukaillen syvästi affektiivisena – kantapääoppina siitä, millä tavalla tieteellistä tutkimusta on järkevää ja toimivaa tehdä.

Lähdeluettelo

- Aboulafia, M., Bookman, M., & Kemp, C. (eds.) (2002) *Habermas and Pragmatism*. Abingdon-on-Thames: Routledge.
- Ahmed, S. (2004) Collective feelings, or the impressions left by others. *Theory, Culture & Society* 21(2): 25–42.
- Ahmed, S. (2004/2014) *The Cultural Politics of Emotion*. Second Edition. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Anderson, B. (1983/2006) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London etc.: Verso.
- Arendt, H. (1958/2002) *Vita Activa: Ihmisenä olemisen ehdot*. Tampere: Vastapaino.
- Bakko, M. & Merz, S. (2015) Towards an affective turn in social science research? Theorising affect, rethinking methods and (re)envisioning the social. *Graduate Journal of Social Science* 11(1): 7–14.
- Bal, M. (2002) *Travelling Concepts in the Humanities: A Rough Guide*. Toronto etc.: University of Toronto Press.
- Bennett, T., Grossberg, L. & Morris, M. (eds.) (2005) *New Keywords: A Revised Vocabulary of Culture and Society*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Blom, R. (1985) Julkisuus ja hegemonia. *Sociologia* 22(1): 14–16.
- Blumer, H. (1969) *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley etc.: University of California Press.
- Boehner, K., DePaula, R., Dourish, P. & Sengers, P. (2007) How emotion is made and measured. *International Journal of Human-Computer Studies* 65(4): 275–291.
- Clough, P. T. (2016) Affect's full turn through twenty-first century media. Vierailuluento Tampereen yliopistossa 24.5.2016. Luennon julkaisematon kirjoitettu versio (tekijän hallussa).

Dahlberg, L. (2005) The Habermasian public sphere: Taking difference seriously? *Theory and Society* 34(2): 111–136.

Dahlberg, L. (2007) Rethinking the fragmentation of the cyberpublic: From consensus to contestation. *New Media & Society* 9(5): 827–847.

Deleuze, G. & Guattari, F. (1991/1993) *Mitä filosofia on?* Tampere: Tammer-Paino Oy.

Dror, O. (2001) Counting the affects: Discoursing in numbers. *Social Research* 68(2): 357–378.

Falk, P. (1985) Ei leipää vaan sirkushuveja. *Sosiologia* 22(1): 7–9.

Fraser, N. (1990) Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text* No. 25/26: 56–80.

Fraser, N. (2009) *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World*. New York: Columbia University Press.

Habermas, J. (1962/2004) *Julkisuuden rakennemuutos: Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. (suom. Pietilä, V.). Tampere: Vastapaino.

Habermas, J. (1964/1985) Julkisuus. (suom. Väliaverronen, E.) *Tiedotustutkimus* 8(3): 17–22.

Habermas, J. (1981a/1984) *The Theory of Communicative Action Vol. 1: Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge, UK: Polity Press.

Habermas, J. (1981b/1987) *The Theory of Communicative Action Vol. 2: The Critique of Functionalist Reason*. Cambridge, UK: Polity Press.

Habermas, J. (1992/1996) *Between Facts and Norms*. Malden, MA: Polity Press.

Hall, S. (1980) Encoding/decoding. Teoksessa Hall, S., Hobson, D., Lowe, A. & Willis, P. (eds.) *Culture, Media, Language: Working Papers in Cultural Studies, 1972–79*. London etc.: Hutchinson & Co.

Halonen, I. K. (1988) Naiset ja julkisuus: Länsimainen uutiskäsitys ja nainen ei-uutisena. *Tiedotustutkimus* 11(2): 3–8.

Hakala, S., Herkman, J. & Kantola, A. (2012) Poliittikkaa mediayhteiskunnassa. *Media & viestintä* 35(2): 2–4.

Hansen, M. (1993) Foreword. Teoksessa Negt, O. & Kluge, A. (1993) *Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

Hautakangas, M. & Ahva, L. (2018) Sovittelujournalismi kirkastaa keskustelua. Teoksessa Niemi, M. K. & Houni, T. (toim.). *Media & Populismi: Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino.

Hemmings, C. (2005) Invoking Affect. *Cultural Studies* 19(5): 548–567.

Hiltunen, K. (2010) Myötätunnolla ja varovasti: Eettinen, sosiaalinen ja ruumiillinen näkökulma suruun elokuvassa Eläville ja kuolleille. *Media & viestintä* 33(4): 60–78.

Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T. & Stenius, H. (toim.) (2003) *Käsitteet liikkeessä: Suomen poliittisen kulttuuri käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.

Kivimäki, S., Kolehmainen, M., & Sumiala, J. (2010) Tunteet ja tutkimus. *Media & viestintä* 33(4): 2–6.

Koivisto, J. (1985) Kahden kauppa: Porvarillisen ja proletaarisen julkisuuden dialektiikka Negtillä ja Klugella. *Tiedotustutkimus* 8(3): 49–56.

Koivisto, J. & Väliverronen, E. (1987) *Julkisuuden valta: Jürgen Habermasin sekä Oskar Negtin ja Alexander Klugen julkisuusteorioiden tarkastelua*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin laitos. Pro gradu.

Koivisto, J. & Väliverronen, E. (1996) The resurgence of the critical theories of public sphere. *Journal of Communication Inquiry* 20(2): 18–36.

Koivunen, A. (2008) Affektin paluu? Tunneongelma suomalaisessa mediatutkimuksessa. *Tiedotustutkimus* 31(3): 5–24.

Kunelius, R. (1997) *Viestinnän vallassa: Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kyrölä, K. (2010) *The Weight of Images: Affective Engagements with Fat Corporeality in the Media*. Annales Universitatis Turkuensis: Ser. B Humaniora. Turku: Uniprint.

Kyrölä, K. (2014) *The Weight of Images: Affect, Body Image and Fat in the Media*. London & New York: Routledge.

Linjakumpu, A. (2010) Kaltio-tapaus pilakuvakriisin ylikansallisena muotona. *Media & viestintä* 33(4): 27–42.

Lunt, P. & Pantti, M. (2007) Popular culture and the public sphere: Currents of feeling and social control in talk shows and reality tv. Teoksessa Butsch, R. (toim.) (2007) *Media and Public Spheres*. New York: Palgrave MacMillan.

Massumi, B. (2002) *Parables For the Virtual: Movement, Affect, Sensation*. Durham, NC: Duke University Press.

Mazzarella, W. (2009) Affect: What is it good for? Teoksessa Dube, S. (eds.) (2009) *Enchantments of Modernity: Empire, Nation, Globalization*. London etc.: Routledge.

McKee, A. (2005) *The Public Sphere: An Introduction*. Cambridge: The Cambridge University Press.

Mouffe, C. (2000) Deliberative democracy or agonistic pluralism. *Political Science Series*. Wien: Institut für Höhere Studien. https://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_72.pdf. Linkin toimivuus tarkistettu 26.2.2019.

Negt, O. & Kluge, A. (1972/1993) *Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*. Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

Niemi, M. K. & Houni, T. (2018) Viettelevä, vastakkainasettelevä, vihainen: Kuinka populismi haastaa journalismia. Teoksessa Niemi, M. K. & Houni, T. (toim.). *Media & Populismi: Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino.

Niemi, M. K. & Perälä, A. (2018) Keiden ääni kuului, keiden ”kriisistä” puhuttiin? Ylen journalistiset valinnat turvapaikanhakijoita käsittelevissä ohjelmissa. Teoksessa Niemi, M. K. & Houni, T. (toim.). *Media & Populismi: Työkaluja kriittiseen journalismiin*. Tampere: Vastapaino.

Nieminen, H. (2003) Julkisuusteorian rakennemuutos: Ajatuksia kriittis-realistisesta julkisuuskäsityksestä. *Tiedotustutkimus* 26(2): 18–32.

Nieminen, H. (2006) *Kansa seisoi loitompana: Kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Tampere: Vastapaino.

- Nikunen, K. (2003) Yksityisyyden murros – julkisuuden haaste: Feministisen kritiikin näkökulmia julkisuuden tutkimukseen. *Tiedotustutkimus* 26(2): 79–89.
- Nikunen, K. (2010) Rakastamisen vaikeudesta: Internet, maahanmuuttokeskustelu ja tunteet. *Media & viestintä* 33(4): 7–26.
- Nikunen, K. (2019) *Media Solidarities: Emotions, Power and Justice in the Digital Era*. Los Angeles etc.: Sage Publishing.
- Nikunen, K. & Pantti, M. (2018) Tapaus Ku Klux Klan: Affektiivinen julkisuus, moraaliset tunteet ja tahmaiset kuvat. Teoksessa Maasilta, M. & Nikunen, K. (toim.). *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino.
- Paasonen, S. (2014a) Juhannustanssien nopea roihu ja Facebook-keskustelun tunneintensiteetit. *Media & viestintä* 37(4): 22–39.
- Paasonen, S. (2014b) As networks fail: Affect, technology, and the notion of the user. *Television & New Media* 16(8): 701–716.
- Paasonen, S. (2017) Affekti suhteina ja intensiteettinä. *Tieteessä tapahtuu* 2/2017: 42–43.
- Pakkasvirta, J (2003) *Monitiede vai monta tiedettä? Näkökulmia poikkitieteiseen kulttuuri-, yhteiskunta- ja aluetutkimukseen*. University of Helsinki, Renvall Institute.
- Palonen, K. (1985) Baabelin tornin rakentajat ja kaatajat. *Tiedotustutkimus* 8(3): 38–44.
- Partanen, J. (1985) Julkisuutta tutkiessa. *Tiedotustutkimus* 8(3): 31–37.
- Pekonen, K. (1985) Moderni parlamentaarinen politiikka ja julkisuus. *Tiedotustutkimus* 8(3): 45–48.
- Pietilä, K. (1985) Demokratiasta mediakratiaan. *Sosiologia* 22(1): 2–4.
- Pietilä, V. (2004) Kääntäjän alkusanat. Teoksessa Habermas, J. (2004) *Julkisuuden rakennemuutos: Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Tampere: Vastapaino.
- Pietilä, V. (2008) Arkkivaarit: Forsskål, Chydenius, Arwidsson ja Snellman sananvapaus- ja julkisuuskysymysten äärellä. *Tiedotustutkimus* 31(3): 55–72.
- Pietilä, V. & Ridell, S. (2008) Julkisosta – tunteella. *Tiedotustutkimus* 31(4): 102–103.

Pietilä, V. & Ridell, S. (2010) Julkea ehdotus. Teoksessa Pietilä, V. & julkisuuspiiri. *Julkisot, yleisöt ja media: Suomenoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press.

Pulkkinen, S-M. (2016) *Journalismia ja jotain muuta: Tiedotusopin määrittäminen Tampereen yliopistossa vuoden 2014 pro gradu -tutkielmien perusteella*. Tampereen yliopisto: Viestinnän, Median ja Teatterin yksikkö. Pro gradu -tutkielma.

Puusa, A. (2008) Käsiteanalyysi tutkimusmenetelmänä. *Premissi* 3(4): 36–42.

Puustinen, L. (2010) Kuolenko minä seuraavaksi? Vihan ja pelon kierrätys Kauhajoen koulusurmaajan kuvan vastaanotossa. *Media & viestintä* 33(4): 43–59.

Rantasila, A. (2013) *Tarrautuvat tunteet: Japanin kolmoiskatastrofin affektiivinen kerronnallistaminen YLE:n tv-uutisissa*. Tampereen yliopisto: Viestinnän, Median ja Teatterin yksikkö. Pro gradu -tutkielma.

Reunanen, E. (2012) Mediapääoma poliitikkojen kokemana. *Media & viestintä* 35(2): 5–22.

Ridell, S. (2004) Median julkisuustiloja kartoittamassa: Julkisuuden journalistinen tuottaminen ja kommunikatiivisuuden haaste. *Tiedotustutkimus* 27(2): 4–24.

Ridell, S., Kymäläinen, P. & Nyyssönen, T. (toim.) (2009) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media ja virtuaalitiloissa*. Tampere: Tampere University Press.

Ridell, S., Väliäho, P. & Sihvonen, T. (toim.) (2006) *Mediaa käsittämässä*. Tampere: Vastapaino.

Roberts, J. M. & Crosley, N. (2004) Introduction. Teoksessa Crosley, N & Roberts J. M. (eds.) *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere*. Oxford: Blackwell Publishing.

Ruoho, I. (2006) Julkisuudet, naiset ja journalismi. Teoksessa Mäkelä, A., Puustinen, L. & Ruoho, I. (toim.) *Sukupuolishow: Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Tampere: Tammer-Paino.

Rättilä, T. (2012) *In Your Face! Analyzing Public Political Performance as Communication*. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1255. Tampere: Juvenes Print.

Sedgwick, E. K. (2003) *Touching Feeling: Affect, Performativity, Pedagogy*. Durham & London: Duke University Press.

Sedgwick, E. K. & Frank, A. (2003) Shame in the cybernetic fold: Reading Silvan Tomkins. Teoksessa Sedgwick, E. K. *Touching Feeling: Affect, Performativity, Pedagogy*. Durham & London: Duke University Press.

Sennett, R. (1974) *The Fall of a Public Man*. London: Penguin Books.

Seppänen, J. (2001) *Katseen voima: Kohti visuaalista lukutaitoa*. Tampere: Vastapaino.

Sumiala, J. (2010) *Median rituaalit: Johdatus media-antropologiaan*. Tampere: Vastapaino.

Tuori, K. (2005) Liberaalista poliittisesta julkisuudesta deliberatiiviseen demokratiaan. *niin & näin* 4/2005: 97–103.

Vehkalahti, P. (2017) *Pohjoisen ydinmylly: Julkinen keskustelu Fennovoiman ydinvoimalasta 2007–2013*. Acta Universitatis Tamperensis 2315. Tampere: Tampere University Press.

Villa, D. (1992) Postmodernism and the public sphere. *The American Political Science Review* 86(3): 712–721.

Välvärrönen, E. (1985) Koskaan et muuttua saa: Jürgen Habermasin teoria porvarillisesta julkisuudesta. *Tiedotustutkimus* 8(3): 23–30.

Wahl-Jorgensen, K. (2013) Future directions for political communication scholarship: Considering emotion in mediated public participation. Valdivia, A. N. (eds.) *The International Encyclopedia of Media Studies*. Hoboken, New Jersey: Blackwell Publishing.

Weintraub, J. (1997) The theory and politics of the public/private distinction. Teoksessa Weintraub, J. & Kumar, K. (eds.) *Public and Private in Thought and Practice. Perspectives on a Grand Dichotomy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Wetherell, M. (2012) *Affect and Emotions: A New Social Science Understanding*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Wetherell, M. (2015) Trends in the turn to affect: A social psychological critique. *Body & Society* 21(2): 139–166.

Williams, R. (1976) *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford University Press.

Young, I. M. (2001) Activist challenges to deliberative democracy. *Political Theory* 29(5): 670–690.